

Հորիզոն

2023 | ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ | DECEMBER | DÉCEMBRE

horizon

ADONIS

NOS MAGASINS

2001 Sauvé O,
Montréal, QC H4N 3L6
(514) 382-8606

4601 boul.Des Sources,
Montréal, QC H8Y 3C5
(514) 685-5050

8880 boul. Leduc,
Brossard, QC J4Y 0G4
(450) 656-9595

2425 boul.Curé Labelle,
Laval, QC H7V 1R3
(450) 978-2333

225 Rue Peel,
Montréal, QC H3C 2G6
(514) 905-6499

2173 Ste-Catherine O,
Montréal, QC H3H 1M9
(514) 933-4747

3100 boul. Thimens,
Montréal, QC H4R 0C9
(450) 904-6789

2655 Ave. Des Aristocrates,
Laval, QC H7E 0H3
(450) 665-8801

7250 boul.Des Roseraies,
Anjou, QC H1M 2T5
(514) 493-6667

1240 Ave Eglinton O,
Mississauga, ON L5V 1N3
(905) 363-0707

1055 St-Laurent boul,
Ottawa, ON K1K 3B1
(613) 778-8883

920 boul.Maloney O,
Gatineau, QC J8T 3R6
(819) 317-1737

Suivez-nous !

www.groupeadonis.ca

20 Ashtonbee. Road,
Scarborough, ON M1L 4R5
(416) 642-1515

2561 Stanfield Rd,
Mississauga, ON L4Y 1R6
(365) 207-0200

1700 Rue Bouvier
Québec, QC G2K 1N8
(581) 890-9994

Scan here to see our weekly flyer!

Al Nejmah

FINE FOODS INC.

Supermarket | Restaurant
Bakery | Halal Butcher

3085 Hurontario St. | Unit 1-6 |
Mississauga | ON L5A 4E4
Phone: +1(289) 232 1200
WWW.ALNEJMAHFOODS.COM

f ALNEJMAH ALNEJMAH

«ՅՈՐԻՉՈՆ»ի 23-րդ բացառիկը կը հովանավորեն՝

Մայք, Ռոզին, Տանիել եւ Արի Թորոսեան
Ռաֆֆի եւ Անի Պէքմէզեան
Կարօ եւ Յայկօ Նահապետեան
Նորայր եւ Ծովիկ Սերէնկիւլեան
Սազօ, Արագ, Լեւոն եւ Լենիա Եաղճեան
Բժ. եւ տիկ. Անտրէ եւ Նաթալի Պէշլեան
Սիմոն եւ Սիլվա Փօլատեան
Բժ. Օհան եւ Սեդա Թապաքեան
Շանթ, Ալին, Լեա եւ Լարա Տօնապետեան
Վանա եւ Շալօ Գարայեան
Գրիգոր Տէր Ղազարեան
Արամազդ եւ Գոհար Իսրայելեան եւ ընտանիք
Արտօ եւ Ալինա Գաբրիելեան
Ազգային մը
Վրէժ եւ Կարին Գասամանեան
ՀՕՄ-ի Գեմպրիճի «Մեղրի» մասնաճիւղ
Մոնթրէալի Հայ Կեդրոնի Տարեցներու Միութիւն
Չաւեն եւ Վարսենիկ Սարգիսեան
Փոքրիկներ Սեւանա, Գարինա, Արիանա Սարմազեան եւ
Արամ-Սիմոն Տուտազլեան
Սիմոն եւ Մարալ Հասըրճեան
Բժ. Սարգիս Երեցեան
Դուին, Շանթ եւ Սեւան Տօնապետեան

KAREN

BARRY

GARO

ALEX

ARLENE

K A Z A N D J I A N

ACHAT|VENTE|FINANCE

RE/MAX 3000

IMMOBILIER

+

HYPOTHÈQUE

514 333 3000

CLASSÉS PARMIS LES MEILLEURS COURTIERIS RE/MAX AU NIVEAU MONDIAL

RANKED AMONGST THE HIGHEST PERFORMING RE/MAX BROKERS WORLDWIDE

*Karen Kazandjian, DA, courtier immobilier et hypothécaire agréé
*Barry Kazandjian, BA, courtier immobilier
*Garo Kazandjian, courtier immobilier
*Alex Kazandjian, courtier immobilier
*Arlene Der Ghougassian, courtier hypothécaire

Crown Pastries

حلويات التاج

Fine Middle Eastern Pastries

BREAKFAST

AVAILABLE AT KENNEDY LOCATION ONLY

SCARBOROUGH

1279 Kennedy Rd,
Scarborough, ON M1P 2L4
(416) 615-7000

MISSISSAUGA

5083 Dixie Rd,
Mississauga, ON L4W 0E6
(905) 602-2018

SCARBOROUGH

2086 Lawrence Ave E,
Scarborough, ON M1R 2Z5
(647) 351-2015

OAKVILLE

407 Iroquois Shore Rd
Oakville, ON L6H 1M3
(905) 339-2021

CROWNPASTRIES.COM

Մեր Խօսքը

«Հորիզոն»-ի 23-րդ բացառիկը գրեթե ամբողջությամբ նուիրված է Արցախին: 1991 թուականի Սեպտեմբեր 2-ին հռչակված Արցախի անկախութեան հռչակումէն 32 տարի ետք, խորտակված է Հայոց Արեւելից կողմանց դարպասապահ ամրոցը՝ Արցախը: Հայոց Յեղասպանութենէն 108 տարի ետք, ակնատեսներն ենք արցախահայութեան ցեղապանական բռնազաղթին: Արցախը դարերու ընթացքին անվկանդ դիմակայած է արաբական, մոնկոլական, սելճուքեան, պարսկական, թրքական թշնամական յարձակումները, եւ դարաւոր մաքառումներով, պատմական տարբեր ժամանակահատուածներու ընթացքին նուաճուած է թշնամիին կողմէ, սակայն ժողովուրդը կառչած մնացած է մայր հողին: Այսօր, պատմական իր սաղմնաւորումէն հազարամեակներ ետք, Արցախը առաջին անգամ ըլլալով հայթափուած է: Արեւելեան ամրոցը խորտակուած է, մեր հայրենիքը վերածուած է միջնաբերդի, որուն անվտանգութիւնը այսօրուան դրութեամբ ճգնաժամային ու խոցելի է:

Բացառիկի կողքի լուսանկարը կը ներկայացնէ Արցախի համար իրենց զօրակցութիւնը յայտնող գանատահայ երիտասարդութիւնը, որ 2020 թուականի արցախեան պատերազմէն ի վեր միշտ գտնուեցաւ պատնէշի վրայ ու լիովին կատարեց հայրենատիրութեան իր ուխտը:

Բացառիկի առաջնորդող յօդուածը յետադարձ ակնարկով կը վերլուծէ Արցախեան ազատագրական պայքարի եւ անկախութեան համար գոյապայքարի երեսնամեակը, միաժամանակ արժեւորելով հայոց պատմութեան այդ ժամանակահատուածի ընթացքին Սփիւռքի դերակատարութիւնը:

Յատուկ թղթակցութիւններով անդրադարձ կայ Արցախի բռնի տեղահանման ու արցախահայութեան բռնագաղթի տաժանակիր ողբականին մասին:

Վերլուծական յօդուածով կը շեշտուի Արցախի հայաթափումէն ետք պայքարի հետագայ ուղիներու ազգային մարտավարական նոր ուղիներ որոնելու անհրաժեշտութիւնը:

Քաղաքական փորձագէտի հետ հարցազրոյցով քննարկման բովէ կ'անցնի Հարաւային Կովկասի եւ Միջին Արեւելքի մէջ աշխարհաքաղաքական իրադարձութիւններն ու հետագայ հաւանական քաղաքական զարգացումները:

Արցախի մէջ տարիներով գործած հնագէտ պատմաբանին հետ հատուկ յարցազրոյցը լոյս կը սփռէ Արցախի հոգեւոր եւ պատմամշակութային ժառանգութեան սպառնացող հաւանական վտանգներուն մասին:

Անգլերէն բաժնով Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մօտ Իսրայէլի նախկին դեսպանը կը շեշտէ Իսրայէլի պետութեան կողմէ Հայոց Յեղասպանութեան ճանաչման հարցը:

Ֆրանսերէն բաժնով կը ներկայացուի արցախից լուսանկարիչի ոսպնեակով արխիւագրուած Արցախի հայաթափման ու գողգոթայի ճանապարհին նկարուած պատմական դրուագները:

«Հորիզոն»

Բովանդակութիւն

«Դէպի Երկիր»էն երեսուցիկ տարի յետոյ. սփիւռքեան հանգրուանի մը լրումը, էջ 6
Խ. Տէր Ղուկասեան

Ես միշտ այնտեղ եմ եղել... Արցախում, էջ 16
Նայիրի Մկրտիչեան

«Զեմ բացառում լայնամասշտապ Հայաստանի վրայ ռազմական յարձակման հաւանականութիւնը». Վարուժան Գեղամեան, էջ 22
Յասմիկ Բալեյեան

«Հայ Դատի գծով մեր աշխատանքներու առաջնահերթութիւնը այսօր կը հանդիսանայ Արցախը». Հարցազրոյց ՀՅԴ Գանատայի կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ Խորէն Տիմրեանի հետ, էջ 28
Սոնա Թիթիգեան

ՄԱՅՐԵՆԻՔ = ՀԱՅՐԵՆԻՔ, էջ 32
Վրէժ Արմէն

«Մենք գրադուում ենք Արցախի պատմամշակութային ժառանգութեանը նուիրուած ակադեմիական հետազոտութիւններով, այլ ոչ թէ պատկերագրող գրքեր հրատարակելով: Եւ կարծում եմ, որ դա մեր հիմնական կոչումն է».

Հնագէտ Համլետ Պետրոսեան, էջ 34
Յասմիկ Պողոսեան

Պայքարի հետագայ ուղիների վերաբերեալ, էջ 44
Գէորգ Ղուկասեան

Շրջափակումէն մինչեւ բռնի տեղահանում Քարէն հաց կերտող արցախցիի նկարագիրը, էջ 50
Նայիրի Մկրտիչեան

«Երբ Պոլսոյ Պատրիարքարանի արխիւները սերտեցի, հասկցայ, որ այդ «հիանալի» կոչուած Թանգրամաթը հայերուն համար գաւառական հարստահարութիւններու սկիզբն էր». պատմաբան Թալին Սունեան, էջ 54
Սոնա Թիթիգեան

Հացին խորհուրդը հայերուս մէջ, էջ 58

The Geopolitics of Genocide,
By Michael B. Oren, Page 65

Génocide des Arméniens d'Artsakh
Photo Reportage de David Ghahramanyan, page 70

(Կողքի նկարը Իշխան Ղազարեանի)

Այս էջը կը հովանաւորէ Melbourne-ի «Գոյամարտ»-ի Չայնը

«Դեպի Երկիր»-ն Երեսուցիներից տարի յետոյ. սփիւռքեան հանգրուանի մը լրումը

Խ. Տէր Ղուկասեան

«Սփիւռքը ունի Նիցչէի գերմարդը իր մէջ, ունի գերհա՛յը, այդ կենարար էութիւնն է, որ պէտք է վերջապէս յայտնուի».
Վեհանոյշ Թեքեան

Երեսուցիները տարի առաջ, Փետրուար 1988-ին, Ստեփանակերտի եւ Երեւանի մէջ զանգուածային խաղաղ ցոյցերը ծնունդ տուին Ղարաբաղեան Շարժումին: Հազիւ քանի մը ամիս ետք, Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 24-րդ Ընդհանուր ժողովը կ'առնէր Դեպի Երկիր լողունգով բանաձեւուած անկիւնադարձային որոշումը՝ կազմակերպականօրէն հայրենիք վերադառնալու եւ արդէն հոն հայ ժողովուրդի ճակատագիրը ճշդօրէն գործընթացներուն մասնակից դառնալու մասին: 1988-ի ՀՅԴ Ընդհանուր ժողովը կուսակցութեան պատմական տարբեր հանգրուանները ճշգրտելու Ընդհանուր ժողովներու շարքին վերջինն էր: Նման Ընդհանուր ժողովներու կարգին են 1892-ի, 1907-ի, 1919-ի եւ 1972-ի Ընդհանուր ժողովները, որոնք, կարելի է ըսել, «առաջ եւ յետոյ» մը ճշգրտելու կուսակցութեան զարգացման ուղիին վրայ, ի դէմս հետեւողաբար՝ Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութեան կուսակցականացման եւ առաջին Ծրագրին, Երկրորդ Միջազգայնականին անդամակցելու եւ Կովկասեան Նախագիծի որոշումներուն, Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի վախճանական նպատակի բանաձեւման եւ յեղափոխական արմատներու վերադարձով Հայ Դատի պայքարի նորագոյն հանգրուանի ազդանշանին:

Որպէս հայկական իրականութեան առաջնային դերակատարներէն, Դաշնակցութեան պատմական զարգացումը իր անդրադարձը ունեցած է նաեւ հայ ժողովուրդի պատմական զարգացման վրայ, դրական ըլլայ այդ անդրադարձին մեկնաբանութիւնը թէ ժխտական: Յստակացնենք, որ «անդրադարձ» չի՛ նշանակեր պատմական զարգացման բացարձակ որոշիչ եղած ըլլալու յաւանդութիւն: Պարզապէս՝ կացութիւններ ստեղծելու թէ տուեալ կացութեան մը վրայ ազդեցութիւն բանեցնելու կարելիութիւն, որ որեւէ քաղաքական կազմակերպութեան կ'ընձեռէ իր ղեկավար դիրքն ու զօրաշարժի կարողութիւնը, որ ունի առաւել կամ նուազ պատկառելի քանակով յանձնառու կամ հետեւորդ ու համակիր հատուածի մը մօտ: Այս իմաստով, ՀՅԴ 20-րդ (1972) եւ 24-րդ Ընդհանուր ժողովները սերտօրէն առնչակից են Յեղասպանութեան եւ Հայաստանի խորհրդայնացումէն ետք կազմաւորուած Սփիւռքին: Առաջինը՝ անոր քաղաքականացման իմաստով, իսկ երկրորդը՝ սփիւռքեան գործունէութիւնը եթէ ոչ բացառաբար ապա գոնէ կեդրոնացած ձեւով ուղղորդելու դէպի հայրենիք:

Երեսուցիները տարի առաջ, Սփիւռքի մէջ հասակ առած, Յեղասպանութեան 50-րդ տարելիցէն ետք քաղաքականացած, համասփիւռքեան մասշտապով Հայ Դատի պայքարին յանձնառուութեան զօրաշարժի կարողութեան փաստը տուած եւ անոր յաջողութիւններով ինքնավստահ երրորդ սերունդին համար Դեպի Երկիրը տարօրինակ չթուեցաւ: Հայ Դատի յա-

ջողութիւնները կը վերաբերին «մոռցուած» Յեղասպանութեան միջազգային ճանաչման առաջին փաստացի արձանագրումներուն՝ ՄԱԿ-ի, Եւրոխորհրդարանի եւ տարբեր երկիրներու պետական ներկայացուցչական մակարդակներու ոլորտներուն մէջ: Մարուշ Երամեան շատ պատկերաւոր կը ներկայացնէ քաղաքականացած այդ սերունդը, երբ կը գրէ. «Աչքերուս առջեւէն կը տողանցեն նախ ջարդի եւ գաղթականութեան պատկերները, ապա խեղճութեան մէջ արժանապատիւ կերպով կրող որբերը, որոնցմէ եկած սերունդները սորվեցան ո՛չ միայն օտարին հետ յարաբերելու նրբագոյն կերպերը, այլ ժամանակին հետ սորվեցան նաեւ օտար պետութիւններու հետ դիւանագիտականօրէն վարուելի, իրենց յարմար որոշումներ առաջ մղել խորունկ համոզումով եւ անկոտորուն կամքով: Անոնք կրցան իրենց/մեր թէզը պաշտպանել եւ կարեւոր որոշումներ կորզել: Այս բոլորը արտաքին քաղաքականութեան, օտար պետութիւններուն հետ վարուելու մեծ փորձառութիւն ապահովեցին սփիւռքահայուն, սորվեցուցին անոր ինչպէ՛ս վարուել այդ դիւանագիտութիւն կոչուածին հետ, որ յաճախ խաբէութիւն է նաեւ»: («Միայնակ Աստղեր», Գանձասար, 28 Սեպտեմբեր 2023): Դեպի Երկիրը այդ սերունդէն ոմանց թերեւս յիշեցուց, որ Հայ Դատի ուժական պայքարի տարիներուն, քաղաքական բանավէճերու ընթացքին օրուայ ղեկավար ու մտաւորական դէմքերը կը զգուշացնէին, որ այդ մէկը չէր կրնար ինքնանպատակ ըլլալ, որ ազգային ազատագրական պայքարը պէտք էր նուաճէր իր բնական հողը, եւ այդ մտքերը հարազատօրէն կ'արտացոլային Արցախի մէջ զարգացումներու հայելիին ընդմէջէն...

Կարելի չէ նսեմացնել Արցախի խոր անդրադարձը այն ինչ կը սահմանուի որպէս հայկական ազգայնութիւն՝ հաւաքական լինելութեան ծրագրի մը իմաստով: Արժանութիւնցի Րիքարտո Թորրէս, որուն դոկտորական աւարտաճառը Ռոսարիոյի Ազգային (պետական) Համալսարանի Միջազգային Յարաբերութիւններու ճիւղին մէջ նուիրուած է Արցախեան հարցին եւ հայկական ազգայնութեան վրայ անոր ունեցած ազդեցութեան, դիտել կու տայ, թէ Արցախը «հայկական ինքնութեան տուաւ նոր իմաստ մը», որ «Սփիւռքի հաւաքական երեւակայնութեան մէջ նշանակեց Յեղասպանութեան ճանաչման յաջողորդ տրամաբանական հանգրուան մը»: Անով, եւ Հայաստանի անկախացումով, Հայ Դատի մէջ իտէյալականացած հայրենիքը իրականութեան վերածուեցաւ հողին վրայ ծաւալած ազգային ազատագրութեան պայքարին ընդմէջէն: Արցախը 1988-ին ծայր առած շարժումով վերածուեցաւ կենդանի դիւցազնավէպի, եւ որպէս այդպիսին ապրուեցաւ մասնաւորաբար առաջին պատերազմի տեւողութեան եւ անոր յաղթանակին յաջորդած տարիներուն:

Արցախը այն ժամանակ «հիմնարար իրադարձութիւնը»

Այս էջը կը հովանաւորեն Շաքի եւ Զաւին Կիւսեան

MAISON
Des Noix
بيت المكسرات

MAISON DES NOIX

+1 (450) 682-0059

710 Boul. Curé-Labelle,
Laval, QC, H7V 2T9

Wealth Management
Dominion Securities

Nahabedian Wealth Management Group of RBC Dominion Securities

Integrity, Trust, Respect, Client Focus and Commitment to Your Success!

Paul B. Nahabedian, CIM
Senior Portfolio Manager

Levon Nahabedian, CIM
Associate Advisor

www.paulnahabedian.com
514-878-5111

եղաւ միաժամանակ Հայաստանի անկախացման գործընթացին եւ Սփիւռքի համար Դէպի Երկիր տեսլականով սկսած հանգրուանին: Ծիրիչ է, որ այդ բանաձեւումը ծնունդ առաւ Դաշնակցութեան Ընդհանուր Ժողովին եւ, որպէս այդպիսին, իր ամենաուղղակի եւ ամենաորոշիչ ազդեցութիւնը ունեցաւ կուսակցութեան եւ ինչ որ չափով իր գաղափարակից կազմակերպութիւններու յաջորդ տասնամեակներու գործունէութեան ծրագրման եւ ուղորդման վրայ: Այդուհանդերձ, կարելի է ըսել, որ չկայ համափիւռքեան ցանցով օժտուած եւ զօրաշարժի առաւել թէ նուազ կարողութիւն ունեցող որեւէ կազմակերպութիւն՝ քաղաքական, մշակութային, հասարակական, բարեսիրական եւ մինչեւ իսկ կրօնական, որ այս կամ իր համապատասխան Ֆինանսական թէ մարդուժային ներդրումներով ի՛ր Դէպի Երկիրը չունեցաւ: Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը... մէկ խօսքով՝ Սփիւռքի բոլոր այսպէս կոչուած «աւանդական» կազմակերպութիւնները, որոնք, իւրաքանչիւրը իր մարզին մէջ եւ իր կարողութիւններուն համաձայն, համափիւռքեան ցանցով եւ զօրաշարժի կարողութեամբ օժտուած էին, իրենց գործունէութեան դաշտը հիմնականօրէն Սփիւռքն էր, անկախ թէ ի՛նչ գաղափարախօսական թէ գործնական կապեր ունենային Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւններուն, եւ 1960-ականներու կէսէն յետոյ արդէն Սփիւռքի հետ Կապի Կոմիտէին հետ: Բոլոր այդ կազմակերպութիւնները իւրաքանչիւրը իր դատողութեան համաձայն կազմակերպական իր կառոյցը ստեղծեց Հայաստանի մէջ: Այս իմաստով, Դէպի Երկիրը նաեւ համափիւռքեան շարժում մըն էր՝ գաղափարատեսլական եւ գործնական իմաստով:

Արցախեան շարժումի ծննդոցէն երեսունհինգ տարի յետոյ, Քառասունչորսօրեայ Պատերազմին պարտութենէն երեք տարի անց, 19 Սեպտեմբեր 2023-ին, Արցախի Հանրապետութեան նախագահ Սամուէլ Շահրամանեան ստորագրեց հայկական երկրորդ պետութեան կազմալուծման փաստաթուղթը:

Այդ ձեւով, հայկական պատմական տարածքը անցաւ Ատրպէյճանի 86600 քառակուսի քիլոմետր հողային ամբողջականութեան մէջ, ինչպէս գրեթէ մէկ տարի առաջ Փրակայի մէջ արդէն ընդունած էր Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինեան, եւ այդ օրէն ի վեր առիթ էր փախցուցած հաստատելու եւ վերահաստատելու Արցախի երբեմնի երաշխաւոր Հայաստանի Հանրապետութեան օրուայ իշխանութիւններուն կեցուածքը: Սեպտեմբեր 19-ին նախորդած քանի մը օրերուն, հակառակ ուսու խաղաղապահներու ներկայութեան, եւ արդէն բացայայտօրէն յայտնի Մոսկուայի չմիջամտելու եւ դիտորդի իրավիճակի մէջ մնալու քաղաքական որոշումի տուած վստահութեամբ, Ատրպէյճան, ինը ամիս ամբողջական շրջափակման աքցանի մէջ պահելէ յետոյ Արցախը, անցած էր աննախընթացօրէն վայրագ յարձակումի:

Ըստ Շահրամանեանի հետագային Երեւանի մէջ տուած բացատրութիւններուն, Արցախի կազմալուծման փաստաթուղթի ստորագրումը «արցախցիներու կեանքը փրկել» ու նպատակով եղած է: Ատրպէյճանի կողմէ Արցախի վրայ ամբողջական տիրապետութեան հաստատման փաստին դէմ յանդիման, ամբողջ բնակչութիւնը լքեց իր հողը եւ ապաստանեցաւ Հայաստան: Օգոստոսի սկզբնաւորութեան, Միջազգային Քրէական Ատեանի առաջին դատախազ Լուիս Մորենս Օքամփօ հրապարակած էր տեղեկագիր մը զգուշացնելով, որ Արցախի շրջափակումը առաջացուցած էր ցեղասպանութեան իրականացման պայմաններ: Քառասունչորսօրեայ Պատերազմէն ետք ոչ մէկ նախաձեռնութիւն այնքան տեսանելիօրէն եւ այնքան հրատապ կերպով կարողացած էր միջազգային հանրային կարծիքի ուշադրութեան յանձնել Արցախի իրավիճակը: Հակառակ անզգանդին եւ ցեղասպանութեան կանխարգելման միջազգային մեքանիզմի բացակայութեան, Արցախը հայաթափուեցաւ, երբ բնաջնջման սպառնալիքի դէմ յանդիման գտնուող բնակչութիւնը զանգուածաբար ապաստան փնտոեց Հայաստան: Երեւոյթը, ինչպէս շատ դիտորդներ գնահատեցին, համագոր է բռնի տե-

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. եւ Ս. Մուրադ, Նորա եւ Զապէլ ԹԺԿ

ղահանութեան, էթնիկ զտումի, ընդհուպ մինչեւ ցեղասպանութեան տարբերակի:

Այդուհանդերձ, ոչ պատահածին քաղաքական գնահատականն ու անոր ենթադրած նախաձեռնութիւնները միջազգային բեմահարթակին վրայ, ոչ ալ Արցախի եւ բռնի տեղահանուած արցախցիներու կարգավիճակի հարցը օրակարգի վրայ եղաւ Հայաստանի իշխանութիւններուն համար: Արցախի հայաթափումէն եւ բռնի տեղահանուած արցախցիներու Հայաստան ապաստանելէն անմիջապէս ետք, բնականաբար տիրապետող եղաւ անոնց մարդասիրական օժանդակութեան հարցը, եւ թերեւս անոնց արտագաղթի առաջը առնելու նախանձախնդրութիւնը: Բայց մարդասիրական օժանդակութեան կազմակերպումն ու բռնի տեղահանուած արցախցիներու առաւելագոյն քանակին Հայաստան վերաբնակեցումը կրնան եւ Արցախի կազմալուծման եւ հայաթափման տագնապի լուծում համարուիլ: Արցախի կազմալուծումէն եւ հայաթափումէն անմիջապէս ետք, Ատրպէյճանի հետ խաղաղութեան համաձայնագիր ստորագրելու վճռակամ եւ «խաղաղութեան խաչմերուկ» նախաձեռնութեամբ հանդէս եկող Փաշինեանական վարչակարգին համար բացառուած կը թուի արցախեան պետական հիմնարկութիւններու շարունակականութիւնը Հայաստանի մէջ, որովհետեւ այն կրնայ ազգային անվտանգութեան սպառնալիք ըլլալ, ըսաւ Վարչապետի յատուկ հարցերով յանձնակատար/կամակատար էդմոն Մարուքեանը: Պատահած աղէտէն աւելի քան ամիս մը անց, Արցախի քաղաքական ղեկավարութիւնը տակաւին որոշում չէր առած իր յաջորդ քայլերուն մասին: «Վտարանդի կառավարութիւն» եւ «վերադարձի իրաւունք» յղացքները, որ շրջապայտութեան մէջ դրուեցան հանրային խօսույթին մէջ, Արցախի ղեկավարութեան մակարդակով արձագանգի չարժանացան: Կազմալուծումէն եւ հայաթափումէն աւելի քան ամիս մը ետք, Արցախը կը թուէր անցնիլ «մոռցուած» դատերու շարքին: Յղացք մը որ, ինչպէս սփիւռքահայութիւնը թերեւս յիշէ, յատկանշած էր Հայոց Յեղասպանութիւնը՝ աղէտին յաջորդած հինգ տասնամեակներուն...

Եւ կամ ալ Արցախի կազմալուծումով եւ հայաթափումով հայութեան պատմական հայրենիքէն հողային այս նորագոյն կորուստը, որուն համայն հայութիւնը անգոր ահանատեւը եղաւ, այնքա՛ն շոքային էր, որ անոր հաւաքական հոգեխոցը միայն ժամանակ մը անց զգացուի: Այսինքն՝ երբ Արցախը Սփիւռքի համար Հայ Դատ ըլլայ այնպէս ինչպէս հայաթափուած Արեւմտահայաստանը... Ոչ թէ ինքնորոշման իրաւունքի հիման վրայ անոր միջազգային ճանաչման ճիգը, որ Սփիւռքի մէջ հայկական «յոպպի»ին վստահուեցաւ 1994-ի Մայիսեան զինադադարէն ետք ստեղծուած իրավիճակի ստատուս քուօ-ի պահպանման վրայ դրաւ դրած Հայաստանի իրերաջաջորդ իշխանութիւններուն կողմէ (անոնք որոնք բանակցային գործընթացին պատասխանատուութիւնը ստանձնեցին Լեւոն Տէր Պետրոսեանի Փետրուար 1998-ի հրաժարականէն ետք): Մինչեւ որ Ապրիլ 2018-ի յաջորդած հանգրուանին, Քառասունչորսօրեայ Պատերազմէն առաջ, Նիկոլ Փաշինեան որոշեց ամէն ինչ սկսիլ զէրօ կէտէն: Եւ յաջողեցաւ նշանաձողը զէրօ կէտէն շատ աւելի վար իջեցնել, շնորհիւ ակնբախ հակասութիւններէ բնաւ չխորշելու իր ձիրքին, որուն ամենաաջքատու փաստն են 2019-ին Ստեփանակերտի մէջ «Արցախը Հայաստան է, եւ վե՛րջ» եւ անկէ երեք տարի յետոյ, Փրակայի մէջ, Արցախը Ատրպէյճանի 86600 քառակուսի քիլոմետր կազմին մէջ ընդունող իր գոյգ յայտարարութիւնները...

Անցնող երեսունհինգ տարիներուն, Արցախի անկախութեան միջազգային ճանաչման ճիգը Սփիւռքի «չոպպիստական» կազմակերպութիւններուն կողմէ արդիւնաւորուեցաւ ազգային պետութիւններէ նուազ մակարդակի կառավարական համակարգերու մէջ, ինչպէս քաղաքային խորհուրդներ կամ նահանգային իշխանութիւններ: Ոչ երկիրներու մակարդակով, թէեւ գոնէ մէկ պարագայի յաջողութեան որոշ նախանշաններ երեւցին առանց կոնկրետացումի հասնելու: Ինչ որ, սակայն, սփիւռքեան կազմակերպութիւնները իրենց քաղաքական յարաբերութիւններուն մէջ երեք հարցականի չզրին, երբ երրորդ կողմերու կը դիմէին Արցախի անկախութեան ճանաչման առաջարկով, այն հակասութիւնն էր, որ երեւան կ'ելլէր, երբ այդ երրորդ կողմը բնականաբար հարց կու տար, եթէ Հայաստանը ճանչցած էր անկախութիւնը: Եւ հոն պատասխանը կ'ըլլար այն ինչ Երեւանէն թելադրուած էր՝ նախ երրորդ երկիր մը ճանչնայ ապա Հայաստանը, որովհետեւ Հայաստանի կողմէ Արցախի անկախութեան ճանաչումը կրնար ռիսկի տակ դնել բանակցութիւնները: Թէ ինչու երրորդ երկիր մը Արցախի անկախութեան ճանաչման ռիսկը միակողմանի պիտի առնէր՝ այնպէս ալ համոզիչ պատասխան երբեք չունեցաւ: Բայց այդ մէկը արգելք չհանդիսացա՛ւ, որ սփիւռքեան կազմակերպութիւնները այդ ուղղութեամբ աշխատին: Թէկուզ եւ երբեմն իրենք իրենց հարց տալով, թէ այն կողմը, որուն կը դիմէին Արցախի անկախութիւնը ճանչնալու համար եւ որուն կը բացատրէին թէ ինչո՛ւ Հայաստանի իշխանութիւնները այդ քայլին չէին դիմած, ի՛նչ կրնար մտածել իրենց մասին...

Արցախը որպէս Հայ Դատի նորագոյն գլուխ Սփիւռքի քաղաքական գործարարի օրակարգին անցած էր նոյնքան բնականօրէն, որքան բոլոր այն ներդրումները, որոնք եղան հոն առանց երեք կասկածելու, որ պատմական յառաջընթացը, որ արձանագրուած էր, ետընթաց չէր կրնար ունենալ, որովհետեւ հայկական անկախ պետականութիւնը երաշխաւորն էր անոր: Այնքա՛ն հաստատ էր Սփիւռքին վստահութիւնը անկախ պետականութեան հանդէպ, անկախ թէ ով կամ որ քաղաքական ուժը ըլլար իշխանութեան վրայ:

Դէպի Երկիրէն երեսունհինգ տարի ետք, եւ դէմ յանդիման այն ժամանակաւոր թէ աւելի երկարակեաց պատմական յետընթացին, որ տեղի ունեցաւ Արցախի կազմալուծումով եւ հայաթափումով, դէմ յանդիման յատկապէս Քառասունչորսօրեայ Պատերազմէն ետք անկախ Հայաստանի քաղաքական վերնախաւին, իշխանութիւն թէ ընդդիմութիւն, անկարողութեան ազգային միասնականութեան նուազագոյն համախոհութեան մը շուրջ համաձայնութեան գալու, Սփիւռքի համար ժամանակն է խորհրդածիլ հանգրուանի մը լրումին մասին: Եւ վերամտածել իր լինելութեան որոշիչներու, ինքնութեան յանձնառութեան, եւ անոր մէջ հայրենիքի հետ իր յարաբերութիւններու հայեցակարգին մասին:

Այս խորհրդածուցութիւնը տարբեր առիթներով արդէն սկսած է եւ կը շարունակուի: Քննական-քննադատական մօտեցումներ չեն պակսիր այն ենթադրութիւններուն, որոնք այնքան զօրաւոր կը թուէին այն ժամանակ, երբ Դէպի Երկիր հանգրուանը սփիւռքեան քաղաքական մտածողութեան մէջ ընկալուեցաւ որպէս շատոնց սպասուած ճակատագիր: Երեսունհինգ տարի առաջ թերեւս շատ դժուար էր, չըսելու համար անկարելի, Ստեփանակերտի թէ Երեւանի փողոցներու մէջ զանգուածային ցոյցերու յղած «Միացում» պատգամը

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Արքո Եւ Այսի Ասրգապտիան

Alya Jewellery offers the most beautiful jewelry in 14k, 18k, 21k and diamonds. In addition of silver jewelry and beautiful pearls! We also offer repair and custom jewelry services!

ALYA
BIJOUTERIE
JEWELLERY

+1 (514) 995-6555

alya.jewellery@hotmail.com

**3678 Boul. Saint-Martin O,
Laval, QC, H7T 1A8**

չընկալել որպէս հայրենադարձութեան կոչ: Սակայն նաեւ պէտք էր զգաստ ըլլալ այդ առաջնային խանդավառութեան յաջորդած իրադարձութիւններու թելադրանքին, որ տարբեր առիթներով Սփիւռքին յիշեցուց իր քաղաքական մտածողութեան երբեմնի ենթադրութիւններու վերատեսութեան անհրաժեշտութիւնը: Խօսքը կը վերաբերի Լեւոն Տէր Պետրոսեանի «նարին՝ ռուտողներ»-ու՝ առաջին անարգանքէն մինչեւ ցարդ շարունակուող խտրական վերաբերմունքը, ընդ որում քաղաքական դրդապատճառներով կարգ մը սփիւռքահայերու կ'արգելուի Հայաստան մուտքը: Եւ որքան ալ որ նման խտրական վերաբերմունք առաջին հերթին թիրախաւորէ Դաշնակցութիւնն ու դաշնակցականները, անհրաժեշտ է հայրենիք-Սփիւռք բաժանման գիծի ա'յդ եզակիութենէն անդին անցնիլ եւ տեսնել հայրենիք-Սփիւռք տարբերման գիծը, ձերբազատուիլ տարբերումի ժխտումի թապուէն եւ, ընդհակառակը, անդրադառնալ թէ որքան անհրաժեշտ է այդ տարբերումին գիտակցումը՝ լեզուական, մշակութային, քաղաքական թէ դիւանագիտական ոլորտներու մէջ համարկումի եւ փոխ-լրացման, թերեւս մինչեւ իսկ փոխ-սնուցման ի խնդիր:

«Միացում»էն երեսունհինգ տարի ետք՝ «տարբերում», որպէսզի առաջը առնուի հոգեխզումին եւ սփիւռքեան ներուժի ջլատման, համայնքներու ինքնամփոփման եւ սփիւռքահայտութիւնը որպէս անհատներու գումար, եթէ ոչ՝ լոկ գումար..., ընկալած վարքագծի մը շարունակման: Այդ վարքագիծը կրնայ դրսեւորուիլ բիրտ եւ անյարգալից ինչպէս Լեւոն Տէր Պետրոսեանի արգէն նշուած արտայայտութիւնը, կամ Ալեւ Միմոնեանի հայրենադարձ սփիւռքահայուն երեսին թքելու անկրթութիւնը: Բայց անոր խորքային խնդիրը նման գայթակղութիւնները չեն: Հայրենի քաղաքական վերնախաւին համար Սփիւռքը երբեք չընկալուեցաւ որպէս գործընկեր: Տարբեր հիմնաւորումներով, թէ՞ պատճառաբանութիւն-

ներով..., Սփիւռքին զլացուեցաւ հայրենի քաղաքական գործընթացներու ձայնով եւ քուէով մասնակցութեան իրաւունք համապատասխան հայեցակարգով՝ օրէնսդիր իշխանութեան մէջ համայնքային ներկայացուցչութեան թէ համահայկական խորհուրդի մը ճամբով: Մինչ, ինչպէս Վեհանոյ թեքեան իրաւամբ դիտել կու տայ՝ «Սփիւռքի ղեկավարները կուօրէն նուիրուեցան հայրենիքին՝ առանց պահանջելու, որ իրենք ալ ներգրոււմ ունենան, այսինքն նկատի առնուին որպէս իրաւասո՛ւ հայ, ո՛չ թէ կթան կով:» («Սփիւռքը կարեւո՞ր է», Ասպարէզ, 25 Հոկտեմբեր 2023): Քաղաքական մասնակցութիւն չէ՛ երբ Սփիւռքի ղեկավարները աներկբայ կ'ընդունին հետեւորդ ըլլալ եւ լուռ կը մնան Հայաստանի մէջ առնուած խնդրայարոյց որոշումներու հանդէպ: Հայրենասիրութիւն չէ՛ Սփիւռքի մէջ հայրենիքի համար դրամահաւաք կազմակերպել, բայց ընդունիլ ուղարկուած գումարին ոչ-համոզիչ հաշուետուութիւնը որ յաւուր պատշաճի կը հրամցուի պատկան մարմիններու կողմէ: Մնապարծութիւն է «պատուոյ» չեմ գիտեր ինչ պաշտօններու հետամուտ քծնիլ օրուայ իշխանութիւններու առաջ: Ինքնախաբէութիւն է Սփիւռքի մէջ քաղաքական գործը ներհայաստանեան տինամիքի հայելիին մէջ դիտելը...

Սփիւռքի ղեկավարութեան ամենէն մեծ բացթողումը անցնող երեսունհինգ տարիներուն եղաւ Սփիւռքեան ուրոյն օրակարգ մը կեանքի կոչելու անկարողութիւնը: Անկախութենէն առաջ Սփիւռք մը կար, ուր համայնքները հոգեմտաւոր կերպով իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ էին շնորհիւ համասփիւռքեան կազմակերպական ցանց եւ գօրաշարժի կարողութիւն ունեցող կառույցներու: Գլուբալ Սփիւռք մը կար համաշխարհայնացման գործընթացի քաղաքական, տնտեսական թէ հասարակական-մշակութային ամէն տեսութիւններէն առաջ, ծնունդ էր պետականագուրկ հաւաքականութեան մը

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. եւ Ս. Դրոսոյ եւ Ռուբի Զաւարթեան

hearing aid source

hearing instrument specialists

HEAR CHARGE CONNECT

HEAR speech better in any environment with new Augmented Focus technology

CHARGE your hearing aids - Never change a tiny hearing aid battery again!

CONNECT your hearing aids to your Android or iPhone smartphone.

 hearing aid source
hearing instrument specialists

**TRY HEARING AIDS
RISK-FREE**

Call 416 754-4327

2 LOCATIONS

702 Coxwell Avenue
#704, Toronto, ON M4C 3B9
Tel: 416 463-4327 (HEAR)

Parkway Mall, 85 Ellesmere Road,
#29 Toronto, ON, M1R 4B9
Tel: 416 754-4327 (HEAR)

hello@hearingaidsource.ca

- Free Hearing Tests
- No obligation Hearing Aid Trial
- Hearing Protection

www.hearingaidsource.ca

վերապրումի եւ ինքնութեան պահպանման բնագոյն, որ քաղաքականացաւ Հայ Դատի պահանջատիրութեան տարիներուն: Պետականագրկութիւնը արգելք չհանդիսացաւ բնաւ համասփիւռքեան զօրաշարժի, որուն ընդունակութեան փաստը տուաւ օրուայ ղեկավարութիւնը: Ընդհակառակը, պետականագրկութիւնը մինչեւ իսկ պատճառ եղաւ միջ-պետական յարաբերութիւններու սահմանափակումներէն զերծ համաշխարհային ցանցի մը հոսքային ու հաղորդակցային տրամաբանութեամբ ու տինամիքով օժտուած քաղաքական ինքնուրոյն գործօնի վերածուելու: Սփիւռքեան քաղաքական գործօնը իր անմիջական ներդրումը ունեցաւ աշխարհաքաղաքականօրէն խիստ աննպաստ իրավիճակի մէջ գտնուող փոքր պետութեան մը շատ արագ միջազգային ճանաչման, սկսելով աշխարհացրիւ Հայ համայնքներու թէ սփիւռքահայ անհատ բարերարներու անմիջական ներդրումով բացուած Հայաստանի դիւանագիտական ներկայացուցչութիւններէն մինչեւ քաղաքական յարաբերութիւններու դիւրացում:

Անկախ պետականութեան առաւել թէ նուազ կայացումէն ետք սակայն, Սփիւռքի ղեկավարութիւնը կամայ թէ ակամայ եղաւ հետեւորդ հայրենիքի մէջ առնուած որոշումներու, եղաւ պետականակեդրոն անկախ թէ իշխանութեան վրայ գտնուող ուժին զօրակցէր թէ ընդդիմութեան, տարուեցաւ «հօր պետութիւն» եւ նմանահունչ հետորաբանութեամբ, որով եւ յատկանշուեցաւ իր խօսքը, առանց քննադատական հարցականի տակ դնելու նման յղացքներու իմաստն ու գործնականութիւնը Սփիւռքի համար, եւ Սփիւռքի մէջ քաղաքական գործը սահմանեց պետական քաղաքականութեան ֆեթիշացումով: Արդիւնքով՝ միջազգային բեմին վրայ ցարդ որպէս ինքնուրոյն քաղաքական գործօն հանդէս եկող Սփիւռքը մնաց անկախ պետութեան շուրջին մէջ: Սփիւռքի մէջ քաղաքական մտածողութիւնը, որ կազմաւորուած էր Հայ Դատի պահանջատիրութեան զօրաշարժով, չկարողացաւ քսաներորդ դարէն փոխադրուել քսանմէկերորդ դար, վերահաստատել եւ վերանորոգել ինքզինք որպէս ուրոյն գործօն:

Զանգուածային կամաւոր հայրենադարձութեան համար նպաստաւոր պայմաններու բացակայութեան, սփիւռքեան համայնքները շարունակեցին իրենց առօրեան, սակայն առաջնահերթութիւն տալով հայրենիքի հետ յարաբերութիւններուն կորանցողին երբեմնի հորիզոնական հաղորդակցային կապն ու Սփիւռք ըլլալու գիտակցութիւնը, ինքնամփոփուեցան: Սփիւռք հասկացողութիւնը թարգմանուեցաւ համայնք-հայրենիք յարաբերութիւններով: Դէպի Երկիր թերեւս անկանխատեսելի հետեւանքը եղաւ հայրենակեդրոնութիւն մը, որուն արդիւնքով ալ Սփիւռքը որպէս ամբողջութիւն մտածելու ճիգն ու անոր ծնունդը որեւէ համասփիւռքեան գործնական ծրագիր բացակայեցաւ, ի մասնաւորի քաղաքական զօրաշարժի ոլորտին մէջ, որ ինքզինք չկրցաւ տարանջատել պետական քաղաքականութեան տրամաբանութենէն - ներքաղաքական գործընթաց ըլլալ այն իշխանութիւն-ընդդիմութիւն տինամիքին մէջ, թէ արտաքին յարաբերութիւններու մարզին մէջ առնուած որոշումներ:

Հոս պիտի յստակացնել, որ երբ կ'ըսուի, թէ Սփիւռքի մէջ քաղաքական գործը պէտք է դիտել պետական քաղաքականութեան հայելիին մէջ, չի՞ նշանակեր, որ այդ մէկը կը նշանակէ խզում հայրենիքի հետ: Զի՞ նշանակեր, որ Սփիւռքի մէջ կարելի է դիքորոշուիլ Հայաստանի ներքին քաղաքականութեան օրակարգի հարցերուն հանդէպ, չկողմնորոշուիլ ի նպաստ իշխանութեան կամ ընդդիմութեան, կամ մասնակից

չդառնալ քաղաքական-հասարակական զօրաշարժերու: Կը նշանակէ գիտակցիլ, որ Սփիւռքի մէջ բանավէճն ու կարծիքի ազատութիւնը լաւագոյն պարագային իրենց շատ սահմանափակ ազդեցութիւնը կրնան ունենալ ներհայաստանեան ոլորտի անցուղարձերուն վրայ, ինչպէս անցնող երեսունհինգ տարիներու փորձառութիւնը ցոյց տուաւ: Կը նշանակէ կարծիքի ազատութիւնը չպայմանաւորել իշխանութիւն-ընդդիմութիւն բեւեռացման տրամաբանութեամբ, եւ երբեմն մինչեւ իսկ ունենալ երրորդ այլընտրանքի առաջարկ, եթէ սփիւռքեան գործօնը երբեւիցէ այնքան ազդեցիկ ըլլայ, որ կարենայ երբեմն «միջնորդ»ի դրական դեր ստանձնել հայրենիքի մէջ իրադարձութիւններուն: Կը նշանակէ ունենալ Սփիւռքի օրակարգ եւ գայն զերծ պահել ներհայաստանեան տրամաբանութենէն, չզիջիլ սփիւռքեան ինքնութեան համար այնքան կենսական խնդիրներու պարագային ինչպիսիք են, օրինակի համար, արեւմտահայերէնն ու դասական ուղղագրութիւնը: Կը նշանակէ մանաւանդ ունենալ համահայկական խնդիրներու վերաբերեալ սփիւռքեան դիրքորոշում, նախընտրաբար համաձայնուած պետական քաղաքականութեան հետ, բայց հարկ եղած պարագային նաեւ ուրոյն եւ անկախ, անհամաձայնելու համաձայնութեամբ: Եւ այդ մէկը արդէն ցոյց կրնայ տալ, որ որպէս ազգային հաւաքականութիւն քաղաքական զարգացման աստիճանին կարեւոր ոստում մը տուած կ'ըլլանք դուրս գալով թերաճութեան այն մակարդակէն, ուր ինկած ենք ի մասնաւորի Քառասունչորսօրեայ Պատերազմի պարտութենէն ի վեր:

Այն Սփիւռքը, որ հաւաքական երեւակայութեան մէջ կար որպէս գործօն մինչեւ 1988, փոխուած է, ինչպէս ցոյց կու տան Սփիւռքեան Հարցախոյզի իրերայաջորդ տեղեկագիրները (2019, 2021, 2022): Սփիւռքը որպէս ամբողջութիւն, որպէս էթնիկ իւրայատուկ ինքնութեան յանձնառութեան համաշխարհային քաղաքացիական հասարակութիւն, վերամտածումի, վերակազմակերպումի եւ իր յանձնառութեան վերամշակման մարտահրաւէրն է, որ կը դիմագրաւէ: Սփիւռքը քսանմէկերորդ դարուն որպէս անդրազգային հաւաքականութիւն ընկալող բանավէճը, քաղաքական զօրաշարժը ոչ-պետական տրամաբանութեամբ կազմակերպելու այլընտրանքները, համացանցին ու Արհեստական Բանակականութեան բացած հորիզոնները հաւաքական երեւակայութեան նոր թռիչքներու համար... այս բոլորը եւ աւելին արդէն կան որպէս կազմաւորուող մտածողութիւն, որպէս աշխատանքային փորձառական դաշտ, զարգացան թերեւս անցնող քսան տարիներուն: Հոն է, որ Դէպի Երկիր հանգրուանի լրումին, սփիւռքեան յանձնառութեան նոր հանգրուան մը կ'ուրուագծուի, թերեւս մինչեւ իսկ ճիգ մը՝ Արցախի կազմալուծումի եւ հայաթափման ճգնաժամի հոգեխոցը մեղմելու եւ ապագային նայելու կարելիութիւն ստեղծելու: Հոն է, որ Վահէ Օշականի «սփիւռքահայ ըլլալ մը կայ» պատգամը կը վերաթարմանայ: Համասփիւռքեան կառոյցներու կազմակերպական ցանցերը լաւագոյնս կրնան դիւրացնել այս բոլոր գործընթացներու համակարգումը եւ համալրումը՝ ի խնդիր Սփիւռքի որպէս հայկական լինելութեան ուրոյն գործօնի վերամաստաւորման: Անցնող երեսունհինգ տարիներուն այդ կառոյցներուն ղեկավարութիւնները չյաջողեցան անկախ պետականութեան համակարգին մէջ իրաւասու Սփիւռքի մը տեղն ու դերը ապահովել: Առիթ է, որ իրենց ուշադրութիւնը վերասեւեռեն դէպի Սփիւռք, ուր հայութեան կարողականութեան վերահամախմբումի ամբողջ մարտահրաւէր մը կայ:

Սիւսէ Լոյս կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Յակոբ Եւ Մուսիկոս Սփիւռքացիներու

ASSEMBLÉE
NATIONALE
DU QUÉBEC

EN CETTE PÉRIODE DE FESTIVITÉS, VEUILLEZ RECEVOIR MES MEILLEURS VŒUX DE SANTÉ, DE BONHEUR ET DE SUCCÈS.

Cette année a été extrêmement difficile pour la communauté arménienne avec le conflit au Haut-Karabagh entraînant des conséquences désastreuses pour les populations civiles. Je suis fière d'avoir parrainé une motion unanime à l'Assemblée nationale condamnant l'offensive militaire que l'Azerbaïdjan a déclenchée contre le Haut-Karabagh exprimant notre solidarité avec la communauté arménienne du Québec.

Je vous souhaite de joyeuses fêtes et une très heureuse année 2024 !

Շնորհակալ նոր Տարի եւ Սուրբ Ծնունդ:

Céline

CÉLINE HAYTAYAN

DÉPUTÉE DE LAVAL-DES-RAPIDES

☎ 450 668-6077

✉ Celine.Haytayan.LDR@assnat.qc.ca

400 boul. St-Martin Ouest, bur. 309
Laval H7M 3Y8

Ես մի՛շտ այնտեղ եմ եղել... Արցախում

Արցախի ձգողական ուժը յաճախ իր մօտ կանչած է վաւերագրող, ֆիլմարտագրող Անժելա Ֆրանգեանը... ան այնտեղ էր 2020-ին՝ ապրելով 44-օրեայ պատերազմը, հոն էր նաեւ 2023-ի շրջափակման ամիսներուն ընթացքին, որմէ ետք անցաւ բռնադատութի գոտիային ողջ ճանապարհը...

Գործուէն Երեւան հասնելը տեւած է օրեր, այդ ընթացքին, ան փորձած է ապաստան գտնել ու անհրաժեշտ կարիքները ապահովել իրեն հարազատ դարձած բռնադատութի ենթարկուած գիւղացիներուն: Առ այսօր Անժելան հոգիով դեռ «այնտեղ» է... ու «անոնց» հետ...

2020-ին Անժելան առանց յատուկ ծրագրի, որոշած է մի քանի օրով Արցախ երթալ, երբ անմիջապէս սկսած է պատերազմը: Այդ պայմաններուն մէջ՝ չունենալով յատուկ ընկիւր մը՝ սկսած է նկարել: Պատերազմէն ետք, երբ Անժելան վերադարձած է Երեւան ու վերանայած իր նկարած նիւթերը, հասկցած է, որ դարձեալ պէտք է երթալ, որովհետեւ իր նկարածը պատերազմն էր, իսկ արցախցիները կը պայքարէին՝ ապրելով կեանքը:

Այն հարցին, թէ ե՞րբ էր ձեր վերջին մեկնումը Արցախ, Անժելան պատասխանեց. «Իրականում ես միշտ այնտեղ եմ եղել»: Ան վերջին անգամ Արցախ մեկնած է, երբ գինք միշտ ձգող ճանապարհը կիսաբաց էր, ապա սկսած էր կատարեալ շրջափակումը եւ Անժելան քիչ մը Ստեփանակերտ մնալէն ետք, ժամանակին մեծ մասը անցուցած է «Կարմիր Շուկայ» գիւղին մէջ: «Միշտ վատ եմ զգում, որ ասեմ, Արցախ գնացել եմ նկարելու համար, որովհետեւ այնպէս չէ, որ այդ նպատակով եմ գնացել, այնտեղ իմ ամենամօտ ընկերներն են եղել. օրինակ մի անգամ գնացել էի թիթի թափ տալը նկարելու, թիթի տնական օղի ստանալու այդ ճանապարհը, դրա հետ մէկտեղ, տեսնում էի թէ իրենք ոնց են ապրում... յետոյ եղաւ պլոքատան: Արցախցիները փորձում էին խաղաղ ապրել, արարել, իրենց աւանդոյթները շարունակում էին, ինչպէս թիթի արաղ պատրաստելը եւ այլն:

Մի քիչ էլ տարօրինակ է խաղաղ ասել, այդ զէպքում, երբ գնում էինք գիւղեր, որտեղ անգամ հեռադիտակ էլ պէտք չէր, որ թշնամու կէտերը տեսնէինք, բայց նոյնիսկ թշնամի դիպուկահարի նշանի տակ, իրենք իրենց թուրք թափ էին տալիս, իրենց օղին քաշում էին, այդպէս իրենք իրենց կեանքը հանգիստ ապրում էին»:

«Պլոքատայի ժամանակ մի քիչ տարբեր էր, սկիզբը մի քիչ Ստեփանակերտում էի, որտեղ հերթերն աւելի մեծ էին, ծանր վիճակներ էին: Ես նեղում էի, որովհետեւ օրուայ վերջը հասկանում էի, որ ամբողջ օրս հերթերի մէջ կորաւ, չնայած միշտ ինձ լաւ են նայել, որպէս հիւրի: Գիւղում ուրիշ էր, ոնց որ մի ընտանիք լինէինք... Հերթերում, եթէ զոհուածի կին կար, պէտք է առաջինը թողէին, եթէ երեխէք կային, որ կողքի գիւղից են եկել, իրենց պէտք է առաջինը հաց տային, որ իրենք շուտ տեղ հասնէին, էդ իրար համար մտահոգուելը մի բան էր, որը երեւի ոչ մի տեղ չէիք գտնի: Մի անգամ մէկը գիւղից իմացել էր, որ սուրճ չունեմ, ինչ որ ձեւերով փորձել էին մի չորս գզալ սուրճ հասցնէին մեզ, ու էդ էնքան մե՛ծ ու

թանկ բան էր թուում, միշտ հարցնում էին ինչ ունեմ ուտելու», կը պատմէ մեր զրուցակիցը:

Անժելան Արցախի մէջ ժամանակի մեծ մասը «Կարմիր Շուկայ» գիւղին մէջ անցընելով՝ չփուած ու ապրումակցած է նաեւ յարակից գիւղերու բնակիչներուն հետ, որոնք մինչեւ վերջ փորձած են ապրիլ, ու ամիսներ գոյատեւել մայրերու պատրաստած պահածոներուն շնորհիւ:

- Անժելա՛, ձեր շրջապատին մէջ կայի՞ն մարդիկ, որոնք շրջափակման դժուարութիւնները ապրելով, որոշած էին, երբ հանապաքիք բացուի լին Արցախը:

- Սկզբում կարող է ես էլ մտածէի, որ եթէ ճանապարհը բացեն, գոնէ մարդկանց կէսը կը հեռանայ, բայց օրինակ, երկու օր հրետակոծութիւնից յետոյ, երբ հաղորդակցման կապ չունէինք, մեզ հրետակոծութեան տակ էլ տարին ուրիշ գիւղ, երբ տեղ հասանք, պարզուեց, որ էն մի գիւղն էլ արդէն թուրքերը փակել են ու մենք շրջափակման մէջ ենք, ոչ մի տեղեկութիւն չունէինք, ոչ կապ կար, ոչ էլ լոյս, բայց մենք վերադառնում էինք գիւղ, այսինքն՝ մենք արդէն լուրեր ունէինք, որ հենց մեր մօտի կայերում թուրքերը մտել մորթել են: Կողքի կպած գիւղերից մարդիկ ոտով են դուրս եկել՝ թշնամին արդէն մէջն էր: Բոլոր հաւանականութիւնները կային, որ մեր գիւղում էլ իջել են ատրպէյճանցիները, բայց անընդհատ յետ էինք վերադառնում, ու վերջին անգամ, որ յետ ենք վերադարձել, խօսակցութիւն կար, որ թուրքերը գալիս են, մարդիկ ասում էին, գոնէ մի քիչ երկար մնանք գիւղում, գոնէ բերքը հաւաքենք, յետոյ պաքուով յետ կը գանք: Մենք մեր ուղեղով իբր աւելի ապահով գիւղեր էինք գնացել,

Այս էջը կը հովանաւորեն Ա. Եւ Ա. Նաւթիկ Եւ Զեւար Գաբրայէան

հինգ օր չենք կարողացել Ստեփանակերտ հասնել, նախ՝ որովհետեւ մեր դիմացը փակ էր, մեր դիմացի գիւղերը ատրպէյճանցիները արդէն վերցրել էին, միւս կողմով պիտի գնայինք Ստեփանակերտ, բայց մինչեւ շրջուեցինք, որ ուրիշ գիւղով դուրս գանք արդէն էն մէկն էլ են վերցրած եղել, մենք փաստացի հինգ օր շրջափակման մէջ ենք եղել՝ առանց իմանալու թէ ինչ պիտի անենք: Մեր գիւղը, որ մեծ էր, գիւղացիները մի քանի գիւղերի մէջ ցրուեցին, ու էդ գիւղերում նաեւ պլոքատան էր արդէն, որտեղ ուտելիք չկար, մարդիկ մտածում էին, գոնէ մենք տանը էս ունենք, էն ունենք, ալիւր կայ, գնանք վերցնենք, բերենք, որ մարդիկ սոված չմնան: Յետոյ սկսում էինք հաշուարկել վառելանիւթը. ամէն մէկն ասում էր մի լիթր ունի իրա տանը, որտեղ կայ, հաշուարկում էինք հաւաքում էինք, որ կարենայինք յետոյ Ստեփանակերտ հասնել, կամ մի ուրիշ գիւղ գնանք, որտեղ գոնէ մի կէտում կապ կայ, որ իմանանք մեզ ինչ է սպասուում: Բոլորիս պայտասակները պատրաստ էին, որ յետ գնանք ու գիւղում մի քիչ էլ ապրենք, իսկ այնտեղ փոստում ատրպէյճանցիներ էր կանգնած: Սա է իմ պատասխանը, այն հարցին, որ պլոքատան կարող էր պատճառ լինէր, որ մարդիկ թողէին գային: Ինձ թւում է թշնամին մեզնից լաւ է մեզ ճանաչել ու գիտէր, որ շրջափակման պատճառով դուրս չենք գայ, դրա համար կազմակերպեց նման դաժան միջոցներ, որոշ գիւղերում ցեղասպանութիւն, որոշ գիւղերում կոպիտ տարհանումը:

Անժելայի համար դաժան ճանապարհի սկիզբը քիչ մը նման էր պատերազմի, բայց ոեւէ մէկը, որ նախորդ պատերազմներուն ժամանակ Արցախ եղած է, գրեթէ բոլորը պիտի վկայեն, որ ոչ մէկ օր նման բան չեն գգացած: Ըստ Անժելայի ամենամեծ դաժանութիւնը սկսած է, երբ հաղորդակցման որեւէ կապ չեն ունեցած, եւ իւրաքանչիւր գիւղ, որ հատած

են, նոր հասկցած են, որ այդ գիւղն այլ չկայ... եւ այդպէս հինգ օր շարունակ Երկրորդ դաժանութիւնը, երբ որ իրենք շրջափակման մէջ էին՝ մեր գիւղերը արդէն չկային եւ մեր զինուորները այնտեղ չէին, երբ որ իրենց կողքի ատրապրոց ոեւէ մէկուն ձեռքին գէնք չկար ու չէր կրնար ըլլալ, որովհետեւ զինուած ըլլալը կրնար աւելի մեծ վտանգ պատճառել քան՝ անգէն ըլլալը:

«Երբ որ սկսեցինք մտածել, որ իրենց ոստիկանութիւնը կարող է ամէն բոլոր ներս մտնի, ու մենք ոչ մի բան չենք կարող անել, ինձ թւում է այդ գերու հոգեբանութիւնը ամենադաժան պահն էր, երբ դու որեւէ գործողութիւն չես կարող անել ու դու գերի ես, որեւէ բան չկայ, որ քեզ կ'օգնի: Ինձ այստեղից (Երեւանէն Ն.Մ.) մէկ մէկ զանգում ասում էին միջազգային քո գործընկերներին ասենք, ես այնտեղից գոռում էի, աղաչում էի, ոչ մէկին ոչ մի բան մի ասէք, որովհետեւ այդքանը հասկանում էի եւ ապացուցուեց, որ Ատրպէյճանը թքած ունի ՄԱԿ-ի վրայ, այսինքն՝ մենք այդ ամէնը տեսել էինք: Ես այնտեղից գոռում էի, որ բացի այն մեր շուրջի չորս ատրապրոցի, որոնք իրենց վերջին կաթիլ վառելանիւթը բերին մեզ գիւղից հանելու համար, ես ուրիշ մէկին չեմ վստահում»:

Անժելան հարիւրաւոր գիւղացիներու հետ շտապօգնութեան եւ բեռնատար մեքենաներով դուրս ելած է գիւղէն. այնտեղ վառելանիւթ ունեցող չորս բեռնատար եղած է, իւրաքանչիւրին մէջ մօտ հարիւր հոգի լեցուած ու ճամբայ ելած են: Ամբողջ ճանապարհին կանայք իրենց երեխաները գրկած, դռները փակ, անբաւարար օդ ու սնունդ, իրավիճակ, որ յաջորդած էր իննամսեայ շրջափակման ու լարուածութեան, այդ իսկ պատճառով շատեր գիտակցութիւնը կորսնցուցած են:

Անժելան կը վկայէ, որ Մարտունիի ամբողջ շրջանը տասը օր շարունակ նոյն վիճակը ապրած է, մինչեւ հասած են

Մի քիչ քիչ կը հոգնամաւորեն Ս. և Ս. Սիրքիս և Միկ Մաճուկեան

Ստեփանակերտ: Երբ Անժելյայենց խումբը մայրաքաղաք հասած է, վառելյանիւթ չէ ունեցած՝ ճամբան շարունակելու, ուստի երկու-երեք օր մնացած են Ստեփանակերտ՝ մինչեւ վառելիք ճարեն ու հասնին Գորիս: Սպասման օրերուն ալ ականատեսը եղած են պէնզալցակայանի պայթումի ահաւոր տեսարանին:

«Գալ-հասնելը ամենաերկարն է եղել: Դա այնքան հոգեբանական է, որ ես մինչեւ հիմա չգիտեմ օրինակ քատրով ես ո՞նց եմ ցոյց տալու այդ գզացողութիւնը, որ այդ ամբողջ ճանապարհին քեզ թւում է, որ դու անտէր ես, ամէն վայրկեան դու չգիտես քեզ ինչ կարող են անել, քեզ ինչ է սպասուում, չգիտեմ, ո՞նց ասեմ. տղամարդ ու կին, նոյն շարքին իրար դէմ դիմաց, ու երեք քայլ այն կողմ վախենում էինք գնալ, որովհետեւ ձորերում ազերին էր: Ու երբ եկանք հասանք մեր սահմանապահներին, այդ տարբերութիւնը հսկայական էր...»:

«Մեր մեքենան ճանապարհի կեսին փճացել էր, մի քիչ հրել ենք, որ մեր սահմանում փճանայ: Ատրպէյճանցիները ջուր ու թխուածք էին տուել մեզ, ու իրենց լրագրողին մտցրել մեքենան, որ նկարի: Ամբողջ ինը ամիս սոված, ամբողջ տասը օր սոված, առանց վառելիքի, ոչ մի բան չեն տուել, այնտեղ տալիս ու նկարում էին: Ի հարկէ երբ սահմանը անցանք, այդ բոլորը թափած էր գետնին, ոչ մէկը չէր կերել, նոյնիսկ երեխէքը, բայց իրենք այդ վերջին կէտում մէկ երկու մեքենայի տալիս էին, որ նկարեն»:

«Հասանք Գորիս, որոջ մարդիկ գնացել էին, որ գրանցուեն ու տեսնեն՝ ուր պիտի տեղաւորուեն, մի մասն էլ սպասում էինք, որ տեսնենք կ'անցնեն, թէ՛ չէ. ատրպէյճանական ցանկերում շատ մարդիկ կային, որ չգիտես ինչի համար կարող էին ձերբակալել: Մենք սպասում էինք, որ մեր բոլոր ծանօթները, որ դուրս էին եկել գիւղից գան հասնեն, ու այդտեղից սկսեց, թէ ով որտեղ պիտի տեղաւորուի հարցը:

Անժելյան ալ կը վկայէ, որ արցախցիներու մեծ մասը կը խուսափի սահմանամերձ շրջաններուն մէջ բնակելէ, սակայն, այստեղ բնաւ վախի գործօնը չէ, այլ՝ մարդիկ կ'ուզեն գոնէ մէկ տարի չլսել պատերազմի մասին: Այստեղ յիշեցի Բերձորի գիւղապետ Անդրանիկ Չաւուշեանի խօսքը. «Վերջին շրջանին Ստեփանակերտ ապրելէն ետք, նոր առիթ ունեցայ երեսխաներու հետ շփուելու»:

Առանց լոյսի ու հաղորդակցութեան կապի, թշնամիի քիթին տակ ապրող արցախցիի համար վախ չկար:

- Անժելյա՛, ձեր կարծիքով Արցախ վերադարձ պիտի ըլլա՞յ:

- Այս հարցը շատ բարդ է: Հիմա ուզում եմ, որ գոնէ մնան, եթէ մենք ամուր մնանք, եթէ մենք ուժեղանանք, բոլոր, բոլոր իմաստներով՝ կամքով, ամէն ինչով, ստեղծենք, ուժեղանանք այնքան, որ կարենանք քննարկել վերադարձի հարցը: Բայց չեմ ուզում վերադարձի մասին սուտ կենացներ խմենք, ոչ ուզում եմ շատ արագ յուշանուէրներու վերածենք Արցախը, ոչ ուզում եմ նկարներ սարքենք ու ծախենք: Ուզում եմ, որ դաս քաղենք եղածից: Անկախ դրանից, որ սրա մէջ մի ահաբեկի անմարդկային անարդարութիւն կար, մի ահաբեկի մեզ բանի տեղ չդնել կար: Ուզում եմ ոչ թէ պատմական բաներով, այլ իրական հասունանանք: Ինը ամիս շրջափակման մէջ մնալը ի զուր չանցնի, ինձ թւում է, անձնական մակարդակով ամէն մէկս մի բան քաղել ենք դրանից, ահաբեկի ողբերգութիւնից՝ ուրիշ արժէքներ կրող ենք դարձել, որը մեզ մի քիչ ուրիշ է դարձրել... հաստատ հիմա իրը չենք կարեւորելու, հաստատ մենք հասկացանք, որ մի վայրկեանում հնարաւոր է թողել ու դուրս գալ, հասկացել ենք, որ լրիւ ուրիշ արժէքներ կան կեանքում: Ես հասկացել եմ, որ չորս դգալ սուրճը կարող է աշխարհի ամենաթանկ բանը լինի, ու աշխարհի ամենաթանկ տունը ոչ մի արժէք չունենայ: Հասկացել

Այս էջը կը հովանաւորեն Պաշտօն, Մարտ-Վրիժ, Թափա Աօսի եւ Առիւ Զագնագճեան

To age is to live.

What if we hailed from a star...
Each atom of our bodies
Originating from a celestial burst
We would thus be made of fragments of light

What if we had a star...
That radiated and pulsated in each of us
Like the North Star, the enduring compass of the world
Glistening in the exhilarating heights of the sky

If we listened to this star...
Whispering our truths, becoming our voice
It would calm and elevate our lives
Becoming our inner guiding light

This Christmas, may you be faithfully guided by your North Star.
Wishing you all a splendid and radiant holiday season!

եմ, որ ինչ ձեւ որ բարեւել եմ գիւղացիներին, նոյն հոգատարութեամբ իրենք ինձ հանել են գիւղից: Իրենք կարեւորեցին մարդը, քան իրենց տան ունեցուածքը, ու յետոյ ոչ մի սպասում չեն ունեցել: Սրանք անփոխարինելի մարդկային դասեր են, ես չեմ ասում Հայաստանի համար, Ղարաբաղի համար, այլ՝ մարդկութեան:

Գիտե՞ք ինչն է մեր մէջ ինձ նեղացնում, որ մենք սիւստեմա չենք դառնում, ուզում եմ այդ ամէն ինչը անձնայինից դուրս դերակատարութիւն ունենայ: Թէ պատերազմի ժամանակ, թէ՛ հիմա: Օրինակ՝ ինձ գրեթէ ոեւէ մարդ կամ կառոյց չի հարցրել ունե՞ս ինչ որ քատրեր, ըստ իս, Գորիսից սկսած պէտք է լինէր մի կէտ, որ հենց այդ վայրկեանին բոլորի պատմածը փաստագրուէր: Թող մարդիկ մի քիչ նեղուէին, մեր հոգեբանական վիճակը այնքան վատ էր, թող մի քիչ էլ այդ ճիշդ գործի համար նեղուէին: Մենք այնքան ուրախ էինք, որ հայրենի գինուոր էինք տեսել, հայրենի սահմանապահ էինք տեսել, ոչինչ հինգ բոպէ էլ թող նեղուէինք, այս գործը չպիտի թողել անհատների վրայ:

- Ի՞նչ պէտք է ընենք հիմա:

- Հիմա ես կարծում եմ տան ու գործի հարց պիտի լուծուի: Որպէս Սպիտակի բոլոր տեսակի օգնութիւններ տեսած մարդ՝ (Անժելան Սպիտակէն գիւմրեցի է եւ ապրած է երկրաշարժի արհաւիրքը Ն.Մ.) ես կարծում եմ, որ մի հինգ ամսից այդ առաջնային զուտ դրամական հարցերը պէտք է կանգնեցնել, առաջին հինգ ամիսը պէտք է օգնել, որովհետեւ մարդիկ ոչ մի բան չեն վերցրել, նամանաւանդ գիւղերից, բայց հինգ ամիս յետոյ, պէտք է իրենց դէպի կեանք մղել, ու դա՛ գործն է, ուսումն է, զարգանալն է, ու տունն է, տուն պիտի ունենան այս մարդիկ...

- Ձեր նկարած փարեքը փրկեցի՞՞ք:

- Երբ գիւղում նստած մտածում էի գուցէ սա ջարդեմ, կամ քամերաս քանդեմ տարբեր տեղեր դնեմ, իրենք ասում էին «հօ չե՞ս թափում», ես սենց վախեցած, ասում եմ երեւի մի մասը թափենք էլի, ո՞նց ենք տանելու, ասում են «չէ, չէ

տուէք մեր իրերի մէջ ենք պահելու, մեր գիւղից մնացած միակ յիշողութիւնն է»: Տեխնիկա ամբողջութեամբ ու քամերաս թափեցի, բայց նկարուածից ոչ մի բան չենք թափել: Նոյնիսկ Ստեփանակերտում մի հատ կրիչ ունէի տանը մոռացած, զանգել եմ ընկերներին, որ գնան ջարդեն, իրենք էլ չէին ջարդել, բոլորը հանել են, ու մեծ պատասխանատուութեամբ հասցրել են ինձ...

- Ո՞վ է արցախցից:

- Նախ ասեմ, որ ես իրենց կողմից ստացել եմ համաձայնութիւն, որ ես էլ եմ կարմիր Շուկայից, էդ իմ գիւղն է: Արցախցին «գանգլա», ինչպէս իրենք են ասում, այսինքն՝ յամառ, երբեմն ռոմանթիզմի հասնող յամառութիւն, անխելքութեան հասնող յամառութիւն, իրենք էլ ինձ են ասում, «մի դանգլա էլ դու ես», այսինքն ռէալիսթիքի մէջ չտեղաւորուող է իրենց՝ յամառութիւնը, ռոմանթիզմը, նուիրուածութիւնը: Այդ իմ ասած անխելքութեան, ռոմանթիզմի հասնող յամառութիւնը հողին կառչելն է, որովհետեւ երբ 2020-ից յետոյ, յետ ենք գնացել ու տեսել ենք որտեղ է տեղակայուած ատրպէյճանցիների սահմանները, մենակ անխելքութեան հասնող, յամառ մարդը այնտեղ կը լինէր, սա է ռոմանթիք հայրենասիրութիւնը:

Արցախցիները շատ պարզ են, նամանաւանդ գիւղացիք, այսինքն իրենք տաշուած չեն, ու դրա համար, օրինակ՝ ինքը քո հետ կարող է սովորական խօսել, ու քեզ թուայ, թէ գոռում են, իրենք էդ աւելորդ տաշուածութիւնը չունեն, ուղիղ են:

Մէկ էլ իրավիճակից ելնելով, երբեմն չափից շատ քէֆ-ճի են, որովհետեւ գիտէին, որ կարող է վաղը չգալ այսօր պիտի քէֆ անեն:

Այսօր Անժելան ու արցախահայերը ժամանակաւորապէս Արցախի հողի վրայ չեն, սակայն էութեամբ անոնք միշտ «այնտեղ են» եւ պիտի մնան մինչեւ վերադարձ...

Նայիրի Մկրտիչեան

Այս ֆոթո կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Քարգիւ Եւ Արմիթ Կարապետեան

**Now Open
Mississauga**

Merry Christmas & Happy New Year

Catering Orders For All Your Holidays & Events Are Available

Two Stores To Serve You

MISSISSAUGA

720 Bristol Road West,
Mississauga, ON, L5R 4A5
(905) 502-9292

SCARBOROUGH

1909 Lawrence Ave. E,
Scarborough, ON, M1R 2Y6
(416) 755-5084

Visit Our Website www.arzfinefoods.com
And Follow Our Social Media Pages
Instagram @arzfinefoods | www.facebook.com/arzfinefoods

ARZ Rewards Program
Scan Here To Learn More

Scan Here To Check Out
Our Catering Book

«Ձեմ բացառում լայնամասշտապ Հայաստանի վրայ ուղղակիան յարձակման հաւանականութիւնը». Վարուժան Գեղամեան

Հայաստանը գտնուում է Մերձաւոր Արեւելքի հիւսիսային հատուածում՝ Հարաւային Կովկասում, որտեղ անցնող տարին եղել է իրադարձութիւններով լի՝ դիւանագիտական ու քաղաքական ինտենսիւ պայքարով յագեցած: Տարածաշրջանում տիրող իրավիճակի, սպասուող հնարաւոր զարգացումների մասին «Հորիզոն» թղթակիցը գրուցել է թուրքագէտ Վարուժան Գեղամեանի հետ:

Հ.- Պարո՛ն Գեղամեան, այժմ տարածաշրջանում ընթացող իրադարձութիւններն ինչպիսի՞ ազդեցութիւն կարող են ունենալ Հայաստանի վրայ:

Վ.Գ.- Ինչպէս ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքում, այնպէս էլ Հարաւային Կովկասում, չի հաստատուել կայունութիւն եւ ուժերի այնպիսի հաւասարակշռութիւն, որը թոյլ կը տար ենթադրել, որ առաջիկայում ունենալու ենք համեմատաբար կայուն ու խաղաղ շրջափոխ: Այս առումով իրավիճակն անկայուն է եւ յղի բազմաթիւ վտանգներով, որոնք վերաբերում են ոչ միայն Հայաստանին ու հայութեանը, այլեւ ընդհանրապէս ամբողջ տարածաշրջանին: Հայաստանն ու Հարաւային Կովկասը տարբեր բեւեռների միջեւ աշխարհաքաղաքական մրցակցութեան հիմնական թատերաբեմերից է: Նոյնիսկ կարելի է ասել՝ Ուքրանիայի, Իսրայէլի, Պաղեստինի հետ միասին՝ աշխարհաքաղաքական ամենակարեւոր մրցակցութեան հարթակներից մէկն է, ուստի այստեղ ինտենսիւ պայքար է ընթանում տարբեր բեւեռների ներկայացուցիչների, նրանց գործընկերների միջեւ՝ ազդեցութեան գոտիներ ձեւաւորելու կամ դրանք պահպանելու, ընդլայնելու համար:

Հ.- Հայ-ռուսական սրուած յարաբերութիւններն ի՞նչ հետեւանքներ կարող են առաջացնել:

Վ.Գ.- Ռուսաստանը Հարաւային Կովկասում այդ բեւեռներից մէկն է՝ ամենակարեւոր դերակատարներից: Աւանդաբար վերջին 200-300 տարիների ընթացքում հե՛նց Ռուսաստանն է եղել այս տարածաշրջանի համար առաջին թելադրողը: Այժմ տեսնում ենք՝ իրավիճակը փոխուել է ոչ միայն այն պատճառով, որ հարեւան խոշոր խաղացողներից՝ Թուրքիայի Հանրապետութիւնը եւ Իրանի Իսլամական Հանրապետութիւնը շատ աւելի ինտենսիւ կերպով են ներգրաւուած հարակովկասեան իրադարձութիւններում: Նրանց միջոցով այլ դերակատարներ եւս ներգրաւուած են ու այստեղ ընթացող պայքարի, ազդեցութեան գոտիների ձեւաւորման գործում, իսկ դա ազդում է նաեւ Եւրասիայի այլ հատուածներում: Միւս տեղերում ընթացող իրադարձութիւններն էլ այստեղի վրայ են ազդում, ուստի պատահական չէ, որ Ուքրանիայի պատերազմին զուգահե՛տ՝ ինտենսիւացաւ Հարաւային Կովկասում Ռուսաստանի դէմ աշխատանքը եւ չեմ կարող ասել, որ այն չի տուել իր պտուղները: Այդ պտուղներից մէկը Հայաստանում ակտիւօրէն տարածուող հակառուսականութիւնն է, որը ոչ թէ բնականօրէն ծագած է, այլ արհեստածին: Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Հայաստանի նկատմամբ խնդրայարոյց է, բայց դա դեռ այնքան բաւարար պայման չէր, որ Հայաստանում բնականօրէն առաջանար

այնպիսի հակառուսականութիւն, ինչպիսին կայ այժմ եւ շարունակում է աճել: Սա նշանակում է՝ Հայաստանն ու հայ ժողովուրդն այս պահին օգտագործում են որպէս հակառուսականութեան հիմնական հարթակներից մէկը Ռուսաստանին հարուածելու, թէ ոչ հայերին օգնելու համար:

Հայաստանի հանդէպ ռուսական քաղաքականութիւնը կարող է է՛լ աւելի փոխուել դէպի բացասականը: Եթէ ի դէմս Հայաստանի ու հայութեան՝ նրանք ընկալեն ոչ թէ դաշնակից կամ գործընկեր, այլ հակառակորդ ու թշնամի, ապա դա մեղմ ասած՝ լաւ հեռանկար չէ: Ընդհանրապէս լաւ չէ, երբ որեւէ երկիր քեզ թշնամի կամ հակառակորդ է համարում, իսկ Հայաստանում այս պահին ամէն ինչ արւում է Հայաստանը Ռուսաստանի համար որպէս թշնամու կերպար կերտելու համար: Սա չի նշանակում, որ Ռուսաստանի քաղաքականութիւնից չկայ բնական դժգոհութիւն կամ չկան խնդիրներ: Ոչինչ չի արւում այդ խնդիրները լուծելու համար, հակառակը՝ ամէն ինչ արւում է, որ դրանք սրուեն ու եղածից աւելի ներկայացուեն հանրութեանը՝ որպէս, թերեւս համար մէկ, առաջնային, խնդրայարոյց կէտեր:

Հ.- Անդրադառնալով հայ-իրանական յարաբերութիւններին:

Վ.Գ.- Հայ-իրանական յարաբերութիւնները եւս պէտք է դիտարկել իմ նշած աշխարհաքաղաքական մրցակցութեան ծրուած: Այդ յարաբերութիւններն ունեն զարգացման ֆանտաստիկ մեծ պոտենցիալ, եւ միեւնոյն ժամանակ՝ մեծ ծաւալով չօգտագործուած պոտենցիալ կայ: 2020 թուականից յե-

Այս էջը կը հովանաւորեն Ա. Եւ Ա. Մեյքրոս Եւ Օնփիկ Գահիֆ-Տեւան

Joyeux Noël et bonne année!

Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Սուրբ Ծնունդ մաղթելով
խաղաղութիւն համայն աշխարհին

Michelle Setlakwe

Députée de Mont-Royal – Outremont
514-341-1151
Michelle.Setlakwe.MROU@assnat.qc.ca

Sona Lakhoyan Olivier

Députée de Chomedey
450-686-0166
Sona.LakhoyanOlivier.CHOM@assnat.qc.ca

Elisabeth Prass

Députée de D'Arcy-McGee
514-488-7028
Elisabeth.Prass.DMG@assnat.qc.ca

Marwah Rizqy

Députée de Saint-Laurent
514-747-4050
Marwah.Rizqy.STLO@assnat.qc.ca

André Albert Morin

Député de l'Acadie
514-337-4278
Andre-A.Morin@assnat.qc.ca

տոյ յատկապէս իրանական կողմից եղել են բազմաթիւ կոչեր, ուղերձներ՝ ուղղուած Հայաստանին, որպէսզի Հայաստանը որդեգրի պայմանականօրէն ասած՝ այնպիսի քաղաքականութիւն, որը կը յանգեցնի հայ-իրանական յարաբերութիւններին ռազմավարական բնոյթ հաղորդելուն, բայց դա տեղի չի ունեցել:

Այո՛, կայ որոշակի դիւանագիտական աշխատանք, բայց այն չի կերպարանափոխուում, տեղային դրսեւորումներ չկան ռազմական, տնտեսական, քաղաքական մակարդակներում ու ոլորտներում: Կարծում եմ՝ դրա ամենավառ վկայութիւնը Իրան-Հայաստան միջպետական ճանապարհի նոր տարբերակի կառուցման դանդաղկոտութիւնն է, որը, վստահ եմ՝ իրանական կողմից չի գալիս: Իրանական կողմը պարբերաբար ասում է՝ աւելի քան պատրաստ է այդ ճանապարհը դարձնելու ռազմավարական նշանակութեան: Մենք տեսնում ենք, որ Իրանի հետ յարաբերութիւնները մեզ մօտ որեւէ մակարդակում՝ հոետորաբանութեան, քաղաքական իրական գործունէութեան կամ դիւանագիտութեան ոլորտում որեւէ դիտանկիւնից ռազմավարական առաջնայնութիւն չունի, հետեւաբար՝ եթէ չկայ ռազմավարական առաջնայնութիւն, չեն կարող իրացուել այն հնարաւորութիւնները, որոնք առկայ են հայ-իրանական յարաբերութիւններում, իսկ դրանք հիմա բացառիկ նշանակութիւն ունեն:

Հայաստանի անվտանգութիւնն այժմ առաւել, քան երբեւէ փոխկապակցուած է Իրանի անվտանգութեան հետ, եւ Իրանում դա լաւ հասկանում են, ուստի պատրաստ են ներդրում անելու հայկական անվտանգային համակարգի զարգացման մէջ՝ ուղիղ եւ անուղղակի, բայց դրա համար Հայաստանի Հանրապետութեան կողմից անհրաժեշտ է քաղաքական կամք, որն այս պահին իմ տպաւորութեամբ (նաեւ իրանագէտներն են դա նշում), չկայ հայկական կողմում:

Հ.- Հայ-թուրքական սահմանի բացման հետ կապուած՝ ԻՊԿ կարելի է սպասել: Ձեր ֆէյսպուքեան գրառումներից մէկում անդրադառնալով այս թեմային՝ արձանագրել էիք, որ սահմանի հնարաւոր բացման, դրանից բխող հետեւանքների վերաբերեալ հետազոտութիւններ չեն արուել եւ կայացուել է որոշում, մինչդեռ «նորմալ պետութիւնում կը լինէր հակառակ հերթականութիւնը՝ հետազոտութիւն, ապա դրա հիման վրայ որոշում»: ԻՊԿ գին կարող է վճարել Հայաստանն այս հարցում շրջահայեաց չլինելու պատճառով:

Վ.Գ.- Թէ ինչ գին կարող ենք վճարել, ցոյց է տալիս վերջին 3-4 տարիների պատմութիւնը: Մենք տեսանք, թէ ինչ ինչ գին կարող է արժենալ անհեռատես քաղաքականութիւնը: Հայ-թուրքական սահմանի պարագայում միանգամից ասեմ, որ վստահ եմ՝ սահմանը չի բացուելու: Եթէ կը յիշէք, 2023 թուականի ամրանն էին ասում, որ սահմանը բացուելու է, այն ժամանակ եւս ասում էին՝ չի բացուելու առաջիկայ ժամանակահատուածում: Սահմանի բացման համար ոչ մի հիմք չկայ: Թուրքիան օգտագործելու է սահմանի բացման խայծը՝ որպէս Հայաստանից լրացուցիչ զիջումներ կորզելու կարեւոր միջոց: Հիմա էլ տեսնում ենք, որ այդ քաղաքականութիւնն իրականացնում է Թուրքիան:

Նախկինում ասում էին՝ Արցախից հայկական զօրքերը հանէ՛ք, եւ սահմանը կը բացուի, դիւանագիտական յարաբերութիւններ կը հաստատուեն: Երեք տարի է, հայկական զօր-

քերն Արցախում չեն, բայց սահմանը չի բացուել, դիւանագիտական յարաբերութիւններ չկան: Հիմա էլ նոր պահանջներ կան Թուրքիայի կողմից: Անդադար նոր պահանջներ են լինելու՝ այս խայծն օգտագործելով: Մեզինք կործում են այն զիջումները, որոնք Հայաստանի համար ունեն կրիտիկական նշանակութիւն, իսկ Թուրքիային հնարաւորութիւն են տալիս Հարաւային Կովկասում մեծացնելու իրենց ազդեցութեան գոտին, որը վերջին հաշուով կարող է յանգեցնել հայկական պետականութեան վերացմանը: Սա է պատճառը, որ Թուրքիան ակտիւօրէն աշխատում է այս ուղղութեամբ: Հայկական ուղղութիւնն այս պահին թուրքական պետութեան առաջնահերթութիւններից մէկն է: Առաջիկայում այդ քաղաքականութիւնն էլ աւելի է ընդլայնուելու, քանի որ թուրքական կողմում տեսնում են՝ հնարաւորութիւնների այն պատուհանը, որը բացուել է Ռուսաստանի կողմից տարածաշրջանի նկատմամբ ուշադրութեան պակասի պատճառով՝ ուժբանախան ճակատում Ռուսաստանի զբաղուածութեամբ պայմանաւորուած: Այդ հնարաւորութիւնների պատուհանը կարող է փակուել, ուստի Թուրքիան ջանում է հիմա Հայաստանից կորզել առաւելագոյնը՝ հնարաւորինս հաստատուել այստեղ, որպէսզի հետագայում ընդլայնեն իրենց հնարաւորութիւնները: Եթէ նոյնիսկ հիմա հնարաւոր չէ ամբողջութեամբ նուաճել Հայաստանը, ապա կարելի է հիմքեր ստեղծել, որ յետոյ անեն, ինչպէս արել են անցնող բոլոր տասնամեակներում:

Ի վերջոյ, պէտք է հասկանալ, որ Թուրքիային սահմանի բացումն ընդհանրապէս պէտք չէ: Թուրքիան դրանից ոչինչ չի ստանալու, եւ նպատակ էլ չունի անելու այնպէս, որ Հայաստանն ուժեղ տնտեսութիւն ունենայ: Հայ-թուրքական սահմանի բացման պարագայում Հայաստանի տնտեսական ենթագործը կաշտորդութիւնների վերաբերեալ որեւէ ուսումնասիրութիւն չկայ, աւելին՝ ռիսկերը շատ մեծ են: Այդ մասին նաեւ տնտեսագէտներն են խօսում:

Տարիներ առաջ գերմանական մի ընկերութիւն էր ուսումնասիրութիւն կատարել՝ նշելով, որ Հայաստանի տնտեսութիւնը հայ-թուրքական սահմանի բացման պարագայում տարեկան կարող էր ընդամենը մէկ տոկոսով աւելի տնտեսական աճ ունենալ: Իսկ թէ ինչ ռիսկեր կը լինէին հայկական տնտեսութեան համար, տեսական արտագործների համար, չի ուսումնասիրուել: Սահմանի բացումը յղի է ոչ միայն տնտեսական վտանգներով, այլեւ անվտանգային, ժողովրդագրական եւ այլ բազմապիսի սպառնալիքներով, որոնց դիմադրելու ռեսուրսներ այս պահին Հայաստանը չունի: Հետեւաբար՝ մեծ հարց է՝ սահմանի բացումը Հայաստանին ընդհանրապէս պէ՞տք է, թէ՞ ոչ, առաւել եւս այն գնով, որը պահանջում են դրա դիմաց:

Հ.- Իրսայլապաղեստինական հակամարտութիւնն ինչպէ՞ս կարող է ազդել Հայաստանի վրայ:

Վ.Գ.- Այնտեղ տեղի ունեցող լիարժէք փոխկապակցուած է Հարաւային Կովկասի հետ այն պարզ պատճառով, որ մենք գտնուում ենք նոյն տարածաշրջանում, էլ չեմ ասում՝ այնտեղ ներգրաւուած ուժերը նոյնն են, որոնք ներգրաւուած են Հարաւային Կովկասում: Ուստի, նրանց գրանցած յաջողութիւններն ու անյաջողութիւններն ազդում են նաեւ այս տարածաշրջանում իրենց ունեցած կշռի վրայ: Ինչ վերաբերում է հնարաւոր զարգացումներին, շատ բան կախուած է նրանից, թէ այնտեղ՝ ճակատում ինչ կը լինի:

Այս էջը կը հովանաւորեն ՔԺ. Է. Կրիկ. Կրսչք Է. Զամիկ Մասնաձեւում

AUTOMOBILES INTER-LUX INC.

Centre de collision approuvé
Approved Collision Centre

FRANCK ALTAN
PRÉSIDENT

MIKE BACHEKJIAN
DIRECTEUR DE CARROSSERIE

Mercedes-Benz

Centre de Collision Certifié Mercedes-Benz de Laval

2025 rue Monterey, Laval PQ H7L 3T6

Téléphone: 450-686-8866 | info@interlux.ca | collisionmblaval@interlux.ca | www.inter-lux.ca

Ստեփանակերտ, Սեպտեմբեր 25, 2023: Վերջին կանգառ: Լուսանկարը՝ Դաիթ Ղահրամանյանի

Իմ տպաւորութեամբ առաջիկայ մէկ-երկու ամիսները համեմատաբար հանգիստ են լինելու եւ մերձաւորարեւելեան թէժ քաղաքականութեան հերթական շրջափոխին, հաւանաբար, ականատես կը լինենք 2024 թուականի գարնանը: Չի բացառուում, որ դրա հիմնական թատերաբեմը լինի ոչ թէ այնտեղ՝ Պաղեստինի ու Իսրայէլի միջեւ, այլ այստեղ՝ Հարաւային Կովկասում՝ յատկապէս Սիւնիքի շուրջ հնարաւոր զարգացումներ, փորձեր ու նախաձեռնութիւններ գուցէ լինեն, որոնք կարող են դալ լրիւ անսպասելի կողմից, այսինքն՝ ոչ միայն Թուրքիայից ու Ատրպէյճանից, այլեւ կարող են նոր տէրութիւններ ներգրաւուել:

Հ.- Այսիցմէ՞ չէ՞ք բացառում, որ առաջիկայ ամիսներին ընթացքում կարող են լայնամասշտապ ռազմական յարձակումներ լինել Հայաստանի վրայ:

Վ.Գ.- 2020 թուականի նոյեմբերի 9-ից յետոյ Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքը ենթարկուել է ռազմական ագրեսիայի: Առնուազն 300 քառակուսի քիլոմետր զբաղւած է: Սա արդէն իսկ բաւարար հիմք է կարծելու, որ նման բաներ էլի՛ կարող են լինել, չէ՞ որ դա եղել է զինադադարից յետոյ եւ «Արցախի հարցի հետ ուղիղ որեւէ առնչութիւն չունի»՝ ըստ ատրպէյճանական, թուրքական ու ՀՀ տէֆակտո իշխանութեան քարոզչութեան: Այդ դէպքում ինչո՞ւ

են ատրպէյճանական զօրքերը գրաւել Սիւնիքի, Վայոց ձորի եւ Գեղարքունիքի մարզերի հսկայական տարածքներ, աւելին՝ այդ գրաւուած տարածքներից վերահսկողութեան տակ են պահում շատ աւելի մեծ տարածքներ՝ այդ երեք մարզերի արեւելեան ու հիւսիսային հատուածներում, ինչը ոչ այլ ինչ է, քան նախապատրաստութիւն աւելի լայնամասշտապ աշխատանքի, որի զսպման ոչ մի մեխանիզմ՝ չկայ՝ բացի բանակի ու դաշնակցային յարաբերութիւնների հզօրացումից: Ուրիշ ոչ մի իրական երաշխիք չկայ: Այսինքն՝ որեւէ փաստաթուղթ չի երաշխաւորելու, որ Ատրպէյճանն այլեւս չի փորձելու, օրինակ, Ջերմուկը կամ Կապանը վերցնել:

Ես չեմ բացառում լայնամասշտապ Հայաստանի վրայ ռազմական յարձակման հաւանականութիւնը: Ընդ որում, այդ զարգացումը հնարաւոր եմ համարում գարնան սկզբին: Կարծում եմ՝ Սիւնիքը, Գեղարքունիքը եւ Վայոց ձորը հաւասարապէս կարող են թիրախ լինել ե՛ւ միաժամանակ, ե՛ւ առանձին վերցուած, քանի որ երեքն էլ գտնուում են այն կրիտիկական տեղերում, որոնք ատրպէյճանական տեսանկիւնից անհրաժեշտ է նուաճել՝ Հայաստանը լիարժէք չէզոքացնելու համար:

Հարցազրոյցը վարեց Յասմիկ Բալէեան

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Աւուս, Մաքսիմ Եւ Միսս Ռաբանդուլեան

VIVIDLY BRILLIANT

Sapphire & Diamond Jewellery Collection

LUGARO

PARK ROYAL SOUTH METROPOLIS AT METROTOWN DOWNTOWN VICTORIA
LUGARO.COM

«Հայ Դատի գծով մեր աշխատանքներու առաջնահերթությունը այսօր կը հանդիսանայ Արցախը». Հարցազրույց ՀՅԴ Գանատայի Կեդրոնական Կոմիտէի Գեներալ-նախագահի Խորէն Տիմիթեանի հետ

Հ.- Գանատայի Հայ Դատի երկար տարիներու աշխատանքներուն շնորհիւ, 2023 թուականի Հոկտեմբերին Հայաստանի մէջ բացումը կատարուեցաւ Հայաստանի մօտ Գանատայի դեսպանատան: Ինչպէ՞ս կ'արժեւորէ՞ք գանատահայութեան համար այս պատմական իրադարձութիւնը:

Խ.Տ.- Այս իրադարձութիւնը մեզի համար անակնկալ չէր. գանատահայ գաղութին ու Հայ դատի յանձնախումբը տարիներով այս հարցը արծարծած են պետական զանազան մակարդակներու վրայ, եւ ինչպէս որ 2004-ին յաջողեցանք Յեղասպանութեան ճանաչման վերաբերեալ բանաձեւ անցընել Գանատայի Խորհրդարանին մէջ, այդպէս ալ յաջողեցանք Հայաստանի մէջ Գանատայի դեսպանատան բացումը իրադրուիլ: Օթթաուայի մէջ մեր հիմնած Հայ Դատի գրասենեակի աշխատանքները ճիշդ է, որ ժամանակի կը կարօտին, եւ անոնց արդիւնքները շատ յաճախ վայրկեանապէս շօշափելի չեն ըլլար, բայց եւ այնպէս անոնց արդասիքը կը վայելենք հետզհետէ: Այս մէկը մեր գաղութին եւ մեր հայրենիքին համար մեծ իրադարձութիւն մըն է եւ առիթ պիտի ընծայէ աւելի սերտ կապեր ստեղծելու Գանատայի եւ Հայաստանի միջեւ, ինչպէս նաեւ տնտեսական կապերու ամրապնդման զարկ տալու, յատկապէս այս դժուար օրերուն, երբ Արցախի մեր ժողովուրդը բռնազաղթի ենթարկուած է, եւ մեր հայրենիքը տարածաշրջանին մէջ լուրջ սպառնալիքներ կը դիմագրաւէ: Հետեւաբար յոյսով ենք, որ դեսպանատան գոյութիւնը Հայաստանի մէջ մեծապէս պիտի սատարէ մեր հայրենիքին՝ տնտեսապէս, քաղաքական գետնի վրայ, ինչու չէ նաեւ այլ մարզերու մէջ:

Հ.- 2023 թուականը ծանր հարուածներու տարի էր: Արցախի դէմ Ատրպէյճանի շղթայագերծած յարձակումը Սեպտեմբերին յանգեցաւ ողջ արցախահայութեան բռնազաղթին: ՀՅԴ Գանատայի կառոյցն ու կուսակցութեան ուղեկից կազմակերպութիւններն ու միութիւնները արցախահայութեան աջակցութեան հա-

մար ի՞նչ ծրագիրներ մշակած են:

Խ.Տ.- Դժուար եւ ծանր տարի մը անցուցինք: Ատրպէյճանը ոչ մէկ լծակ խնայեց եւ Թուրքիոյ հետ համագործակցաբար շատ մեծ հարուած հասցուց արցախահայութեան: Գանատայի մէջ մեր կառոյցները մի քանի ուղղութիւններով աշխատանք կը տանին: Առաջին հերթին ՀՕՄ-ի միջոցաւ յառաջացուցած ենք յանձնախումբ մը, ուր իւրաքանչիւր կառոյց ներկայացուցիչ ունի: Անոնք դրամահաւաքներ կը կազմակերպեն տարբեր ձեւերով, որ բռնի տեղահանուած ժողովուրդին կարիքներուն հասնինք, ըլլան անոնք սննդամթերք, անմիջական կարիքներ, դեղորայք, բնակարան եւ այլն, որպէսզի այդ ժողովուրդը Հայաստան մնայ եւ հնարաւորութիւն ունենայ իր կեանքը շարունակելու: Երկրորդ քաղաքական դաշտին մէջ Հայ Դատի աշխատանքներն են, ուր հսկայական գործ ունինք տանելիք, որպէսզի Գանատայի կառավարութիւնը աւելի մեծ ներդրում եւ օժանդակութիւն տրամադրէ Հայաստանի միջոցաւ հասնելու արցախահայութեան կարիքներուն: Հարկ է նշել նաեւ, որ աշխատանք կը տարուի քաղաքական գետնի վրայ, որպէսզի Գանատայի կառավարութիւնը ճշմարտութիւնը ճիշտութեամբ հասնենք Ատրպէյճանի իշխանութեան հանդէպ, եւ որպէսզի արցախցի մեր ժողովուրդը վերատիրանայ իր իրաւունքներուն եւ անվտանգ ու խաղաղ կերպով վերա-

դառնայ իր պապենական հողերուն: Այս երկու ուղղութիւններով կ'ընթանան մեր աշխատանքները առայժմ: Մէկ խօսքով, Հայ Դատի գծով մեր աշխատանքները առաջնահերթութիւնը այսօր կը հանդիսանայ Արցախը:

Հ.- ՀՅԴ Գանատայի կառոյցի հիմնասիւններն են իր երիտասարդական, պատանեկան եւ ուսանողական շարքերը: Այսօրուան դրութեամբ ի՞նչ է վերոնշեալ միութիւններու վիճակը եւ ի՞նչ են յառաջիկայ ծրագիրները:

Խ.Տ.- Մեր երիտասարդութեան ներգրաւումն ու ներգրումը ազգային եւ գաղութային կեանքին ներս չափազանց էական են եւ մեր ծրագիրներուն մէջ աւելի մեծ տեղ պէտք է գրաւեն: Երիտասարդականի, Պատանեկանի եւ Ուսանողական միութեան մեր անդամները արդէն գնահատելի աշխատանք կը տանին, անոնք անցնող տարիներուն եւ յատկապէս անցնող ամիսներուն երբեք ձեռնածալ չմնացին, այլ միշտ պատնէշի վրայ էին՝ ցոյցեր կազմակերպելով ու քարոզչական աշխատանք տանելով բողոքի իրենց ձայնը բարձրացուցին ամէնուրեք, յատկապէս Արցախի հարցով: Ուսանողականը նոյնպէս մեծ դաշտ ունի ուսանողական ու մտաւորական միջավայրին մէջ քաղաքական ու քարոզչական աշխատանք տանելու. անոնք հնարաւորութիւն ունին կապեր ստեղծելով այդ շրջանակներուն մէջ՝ իրագրեւելու շուրջինները մեր դատին ու Արցախի հարցին:

Նշեմ, որ այսօր մեր երիտասարդութիւնը տարբեր հոսանքներ է ալ կ'ազդուի: Ընկերային ցանցերն ու օտար կազմակերպութիւններ շատ յաճախ իրենց ժխտական ու մոլորեցուցիչ ազդեցութիւնը կ'ունենան մեր երիտասարդութեան վրայ, յատկապէս իրենց ազգային դաստիարակութիւնը խոցելի դարձնելու հարցով: Ակնյայտ իրողութիւն է նաեւ ներկայիս, որ երիտասարդութեան մէջ, ինչպէս մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մօտ, կը տիրէ բարոյալքութեան եւ յուսահատութեան զգացումը: Այս երեւոյթին մենք հաւաքաբար պէտք է դիմադրենք: Մեր միակ

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Լեւոն Եւ Ծիրոյր Միւկիան

Noix Orientale

ASSORTED NUTS - COFFEE - DRIED FRUITS - SPICES

ROASTED DAILY-ALWAYS FRESH

Assorted Nuts

Coffee

Spices

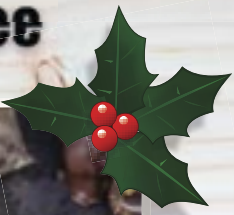
Nougat

Dried Fruits

Chocolates

**2180 BOUL. CURÉ-LABELLE,
LAVAL, QC, H7T 1R1**

 +1 (450) 682-3602

www.noixorientale.com

միջոցը մեր պատմութեան ծանօթացումն ու անկէ դասեր քաղելու առաջադրանքն է: Մեր պատմութիւնը կը վկայէ, որ դարերու ընթացքին շատ անելի մեծ աղէտներ ունեցած ենք, բայց կրցած ենք վերականգնիլ, վերապրիլ ու գոյատեւել: Հետեւաբար մեր երիտասարդական կառոյցները պէտք է դաստիարակչական (ծրագրուած ու նպատակաուղղուած) ծրագրով ուղղորդուին:

Այստեղ նշեմ, որ որպէս Գանատայի մէջ ծնած եւ հասակ առած սերունդի ներկայացուցիչ, իմ սերդնդակիցներուս հետ թրծուած եմ մեր ազգային կառոյցներուն մէջ, ըլլան անոնք պատանեկան, երիտասարդական թէ կուսակցական: Մեր պարտաւորութիւնն է շարունակաբար բարելաւել եւ արդիւնաւէտ դարձնել մեր ազգային հաստատութիւններու գործունէութիւնը, որպէսզի կարողանանք լիակատար աջակցութիւն ցուցաբերել մեր հայրենիքին եւ որպէսզի դիմակայենք Արցախի եւ Հայաստանի առջեւ ծառայած մարտահրաւէրները: Առ այդ, անգամ մը եւս կը շեշտեմ, որ մեր երիտասարդութիւնը պէտք է դառնայ մեր ուշադրութեան կիզակեդրոնը, եւ որպէս այդպիսին մենք պէտք է ջանք չխնայենք անոնց տրամադրելու անհրաժեշտ աջակցութիւնն ու ազգային դաստիարակութիւնը: Սփիւռքի այս ասիւնը, հայապահպանման համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է նեցուկ կանգնիլ նորահաս սերունդին, որպէսզի յարմարագոյն պահէր հասնի, ջահը իրենց փոխանցենք՝ իրականացնելու համար մեր ազգանպաստ ծրագիրները:

Հ.- Գանատայի Հայ Դատի յանձնարարութեամբ՝ իր Օթթաուայի գրասենեակով եւ Գանատայի տարածքի տարբեր քաղաքներու մէջ գործող միաւորներով, 2020 թուականի Արցախեան պատերազմէն ի վեր պատնէշի վրայ եւ իր յանձնարարութեան հաւատարիմ անդու կը գործէ: Այսօր քաղաքական կացութիւններն ու Հարաւային Կովկասի աշխարհաքաղաքական իրավիճակը հիմնական փոփոխութեան ենթարկուած ըլլալով, ի՞նչ պիտի ըլլայ Հայ Դատի յանձնարարութեան յառաջիկայ գործունէութեան ծիրի կիզակեդրոնը:

Խ.Տ.- Առաջնահերթութիւնը պիտի ըլլայ արցախահայրութեան օժանդակութիւն հասցնել. այդ ընտանիքները

րը տեղահանուած ու բռնազաղթի ենթարկուած են, եւ մեր Հայ Դատի յանձնարարութեամբ ճիշդ պիտի չլինայ, որ Գանատայի կառավարութիւնը այս հարցը սեղանի վրայ պահէ, արծարծէ եւ մոռացութեան չմատնէ: Միաժամանակ, Հայ Դատի յանձնարարութեամբ Գանատայի քաղաքական պաշտօնատարներն ու կուսակցութիւնները իրագրել պիտի դարձնէ Արցախի հարցին, որովհետեւ Արցախի հիմնահարցը չէ վերջացած, ընդհակառակը շատ անելի կարեւոր ու առաջնահերթ է այս օրերուն: Չմոռնանք որ այս բոլորին դիմաց քաղաքական գետնի վրայ միշտ առկայ է թուրքերու եւ ազերիներու հակազդեցութիւններն ու հակահայ քարոզչութիւնը. անոնք ջանք չեն խնայեր Գանատայի քաղաքական ծիրէն ներս մեզի դէմ պայքար մղելու օրնիբուն: Հետեւաբար Հայ Դատի յանձնարարութեան աշխատանքը յարատեւութեան կը կարօտի: Ասոր կողքին կարեւոր է նաեւ մեր ժողովուրդին մասնակցութիւնն ու զօրակցութիւնը Հայ Դատի ծրագիրներուն:

Ներկայ իրավիճակէն ելլելով, Օթթաուայի իշխանութիւններէն պիտի պահանջուի համաշխարհային համապատասխան քաղաքական հարթակներու վրայ մերժել ու դատապարտել Ատրպէյճանի գործադրած շրջափակումը ապա ժողովուրդի բռնի տեղահանութիւնը եւ զօրավիզ կանգնիլ արցախահայրութեան, որպէսզի վերականգնէ իր իրաւունքներն ու վերատիրանայ իր պապենական բնօրրանին: Մեր աշխատանքը պէտք է ըլլայ եղիլութեանց իսկական պատկերը փոխանցել, որպէսզի իրականութիւնները անելի յստակ ձեւով ընկալուին, եւ Գանատայի կառավարութիւնը յստակ կեցուածք որդեգրէ, նախ դեպքանատան միջոցաւ տնտեսական ու նիւթական օգնութիւն տրամադրելով բռնազաղթի ենթարկուած ժողովուրդին, ապա մեր թշնամիին յարձակողապաշտ վարքագիծը սանձելու հարցով, երբ այսօր Հայաստանի սահմանները եւս վտանգուած են: Գանատայի կառավարութեան մօտ աշխատանք պիտի տարուի, որ միայն դիտորդի եւ դատապարտողի դերին մէջ չմնայ, այլ՝ գործնական քայլերու ձեռնարկէ:

Հ.- Գանատան Սփիւռքի մէկ օղակը կազմող նորակազմ գաղթօճակներէն է եւ իր կարեւոր ներդրու-

մը ունի հայրենիքի զօրակցութեան գծով: Գործնապաշտութեան տեսակէտէն, այսօրուան կացութեան լոյսին տակ, ի՞նչ պէտք է ըլլայ Հայրենիքի զօրակցութեան Սփիւռքի հիմնական նպատակային ուղին:

Խ.Տ.- Սփիւռքը հսկայ ներուժ է, որ պէտք է ուղղորդուի մեր առաջնորդութեամբ: Յատկապէս դանապահայ սփիւռքը կրնայ անելի լայնածիր ներդրում ունենալ հայրենիքի մէջ: Հոս կարեւորութեամբ կ'ուզեմ շեշտել, որ հայրենիքին ծառայելը կազմակերպութեան մը կամ կուսակցութեան մը պարտականութիւնը չէ միայն, այլեւ՝ համայն հայրենիքին: Իւրաքանչիւր հայու պարտականութիւնն է իր կարելիութեամբ ու կարողութիւններով օգտակար դառնալ հայրենիքին, ըլլայ այդ մէկը անհատին մասնագիտութեամբ, նիւթապէս, կամ զանազան գործառնութիւններ կատարելով հայրենիքի մէջ:

Գանատայի մեր կառոյցները, ներառեալ երիտասարդականը, անցնող շրջաններուն մեծ ներդրում ունեցած են հայրենիքին մէջ՝ յատկապէս երիտասարդութեան եւ պատանիներուն ուղղուած ծրագիրներ մշակելով ու իրականացնելով: Մենք մեր յարակից միութիւններուն մղիչ ուժը հանդիսացած ենք, որպէսզի բոլորին մեծագոյն ներդրումները ուղղորդուին դէպի հայրենիք, եւ մեր ունեցած կառոյցներով (Գանատայի թէ Հայաստանի մէջ) պիտի շարունակենք օժանդակել հայրենիքին:

Հոս կարեւորութեամբ կ'ուզեմ նշել նաեւ, որ ամէն բանէ առաջ մենք մեր սփիւռքի կառոյցները պէտք է զօրացնենք, երիտասարդական եւ պատանեկան կառոյցները վերաբեւոյնք ու վերաորակաւորենք, այդպիսով միայն կարելի կ'ըլլայ անոնց ուժականութիւնը մղել հայրենիքի ծառայութեան: Մենք նախ մեր գաղութի երիտասարդները պէտք է դաստիարակենք հայրենասիրութեամբ եւ ազգասիրութեամբ, որպէսզի անոնք ապագային հայրենիքին ծառայելու գիտակցութիւնը ունենան:

Այս բոլորը ի մի բերելով, վերստին կը շեշտեմ, որ ՀՅԴ Գանատայի կառոյցի յառաջիկայ առաքելութիւնը պիտի հանդիսանայ հայրենիքին արդար իրաւունքներու վերատիրացման գծով մեր աշխատանքներն ու հայրենասիրութիւնը:

Հարցազոյցը վարեց՝
Սոնա Թիթիզեան

Այս էջը կը հովանաւորեն Լաքիա, Դաւիթ եւ Արօ Վանկեան

Գերաշնորհ Տ. Բարգէն Արք. Չարեան
Առաջնորդ Գանատայի Հայոց Թեմի

Կրօնական Ժողովն ու Ազգային Վարչութիւնը
և Թեմի բոլոր եկեղեցիները՝

Ս. Յակոբ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցի
Ս. Աստուածածին Հայց. Առաքելական Եկեղեցի
Ս. Նշան Հայց. Առաքելական Եկեղեցի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայց. Առաքելական Եկեղեցի
Ս. Գէորգ Հայց. Առաքելական Եկեղեցի
Ս. Պօղոս Հայց. Առաքելական Եկեղեցի
Ս. Վարդան Հայց. Առաքելական Եկեղեցի
Ս. Ստեփանոս Հայց. Առաքելական Եկեղեցի

Կը շնորհատրեն Գանատահայութիւնը, մաղթելով՝
որ յառաջիկայ 2024 տարին աշխարհի համար ըլլայ
խաղաղութեան և մարդկութեան համար ողջամտութեան տարի:

ՄԱՅՐՈՒՆԻՔ = ՀԱՅՐՈՒՆԻՔ

«Հայ լեզուն տունն է հայուն
աշխարհի չորս ծագերուն»
Մուշեղ Իշխան

Անժխտելի է ոտքերուդ տակ հայրենի հող ունենալու կենսականությունը:

Ըստուած է, կրկնուած է, փաստուած է ազգի մը համար կարեւորութիւնը իր հողին վրայ ապրելուն՝ զարգանալու եւ մաս կազմելու համար համամարդկային ընտանիքին: Իր սեփական աշխարհագրական տարածքին վրայ է, որ ան՝ ազգը, իր ներդրումը կ'ունենայ աշխարհի քաղաքակրթութեան:

Այս տեսակէտէն, ուրեմն նաեւ կարելի է ժխտել, թէ հողի կորուստը ժողովուրդի մը մեծագոյն աղէտն է, ցեղասպանութեան համազօր, ինչպէս՝ համրանքի՝ կորուստը, որ ցեղասպանութիւնն իսկ է, այդ ըլլայ ջարդերու թէ տեղահանութեան ճամբով:

Ահա այդ զոյգ աղէտներուն ենթարկուեցաւ հայութիւնը, ենթարկուած եղանք ազգովի՝ն՝ Արցախի բռնազրուումով եւ արցախահայութեան բռնի տեղափոխումով: Յամի տեառն 2023-ին մեզի հասցուած այս հարուածը, ի՛նչ ալ ըլլան անոր պատճառները, ովքե՛ր ալ ըլլան անոր յանցագործները՝ զայն կատարած ո՛րազործները, անոր ուժեղութիւնը պիտի զգանք երկար ժամանակ, անոր հետեւանքները պիտի կրենք ա՛լ աւելի երկար տտեն:

Սա պիտի համարուի մեր պատմութեան ամենէն դժխեմ էջերէն մէկը:

Եւ նման ճակատագրի մը հետ չհաշտուող ժողովուրդ մը պիտի անվհատ շարունակէ պայքարել իր արդար դատին համար: Զէնքերը վար պիտի չգրուին: Հայ դատը պիտի մնայ բոլորիս օրակարգին վրայ: Պիտի մնայ աւելի հրատապ ու պարտաւորիչ: Պիտի մնայ մեր պայքարի զոյգ ճակատներուն վրայ:

Եւ եթէ այդ ճակատներէն մէկը՝ առաջինը, մեր հայրենիքն է, որուն անվտանգութեան պահպանումն ու ամրակայումը մեր առաջնահերթ խնդիրներն են, երկրորդը, բայց ոչ նուազ կենսականը մեր մայրենիքն է՝ մեր լեզուն, որ նոյնպէս վտանգուած է ամենուրեք, որ նոյնպէս պաշտպանութեան ու ամրակայման կը կարօտի:

Մեր բազմադարեան գոյութեան հիմնաքարը մեր լեզունն է եղած, այն լեզունն, որով ապրած ենք ազատ թէ անազատ պայմաններու մէջ, ապրած ենք մեր հողին վրայ թէ անկէ դուրս, ապրած ու մեր մշակոյթն ենք ստեղծած, մեր հաւատքն ենք դաւանած, մեր ինքնութիւնն ենք կերտած:

Մեր լեզուն՝ հայերէնը, հիմքն է մեր ինքնութեան, որուն կորուստէն անդին ամեն ինչ կը դառնայ անհեթեթ, ներառեալ հողի՝ կորուստը:

Լեզուի կորուստով մեր ինքնութիւնը կ'անհետանայ նոյնիսկ հայրենի հողին վրայ: Եւ լեզու ըսելով պէտք է հասկնալ հայերէնը, ոչ թէ պարզապէս արեւմտահայերէնը, այլ հայերէնը իր երկու ճիւղերով՝ արեւելահայերէնն ալ ներառեալ:

Մեր լեզուի աղաւաղումը տեսանելի է ամենուրեք: Հայրենիքի մէջ թէ Սփիւռքի:

Ամենուրեք՝ փողոցներէն, վաճառատուներէն, ցուցանակներէն ու գովազդներէն սկսեալ մինչեւ մեր թերթերը, պատկերասփիւռն ու ձայնասփիւռը, ընկերային ցանցերը թէ

մեր առօրեայ անձնական թէ հաւաքական հաղորդակցութիւնները եւ-նամականերու թէ այլ հարթակներու վրայ:

Չեմ ուզեր աղաւաղում նկատել լեզուի մը բնական հոլովոյթը՝ նոր բառերով ու փոխառութիւններով, այլ օտար բառերու անհարկի ու անգիտակից ողողումը, լեզուական նուազագոյն օրէնքներու ոտնահարումն ու անտեսումը: Բայց մանաւանդ հայերէնէն մեկին հրաժարումը:

Չենք կրնար հաշտուիլ այդ հրաժարման հետ, համակերպիլ այդ հրաժարման՝ գործնականութեան ու այլ պատրուակներով: Մի՛ փորձէք համոզել մեզ, թէ երբ օտար մը՝ ոչ-հայախօս մը, կամ նոյնիսկ այդպիսի հայ մը, միակը, որ ներկայ է հայկական համախմբման մը, մենք պարտաւոր ենք իր լեզուով կատարել մեր հաղորդակցութիւնները, այդ ըլլայ եկեղեցիին մէջ, տան խնջոյքի սեղանին շուրջ թէ այլուր: Հասկնալի է քաղաքավարութիւնը, հասկանալի է մեր խօսույթը կամ պատգամը անոր ալ մատչելի դարձնելու արդար մտահոգութիւնը, սակայն հասկնալի պիտի չըլլայ երբեք հայերէնէն ամբողջովին հրաժարիլը:

Ինչպէս հայրենի հողը մեր ոտքերուն տակէն կը սահի կ'երթայ թիզ առ թիզ, մայրենի հողն ալ կը կորսնցնենք նոյն ձեւով:

Եւ ինչպէս հայրենի հողը կը լքենք, կը հեռանանք յաճախ կամ բացառապէս անվերադարձ, նոյնպէս կը հեռանանք մեր լեզուէն, օր մըն ալ յանկարծ անդրադառնալով, թէ... հայ չենք այլեւս:

Մինչդեռ լեզուն՝ մեր ինքնութեան պահպանման այդ միակ՝ զէնքը միշտ մեր ուսին պահած՝ մենք իրաւունքը կը պահենք հայրենի՛ք ունենալու:

Այո, մեր տունը մեր լեզունն է ամենէն առաջ:

ՎՐԷԺ-ԱՐՄԷՆ

Սիւսի էր կը հովանաւորեն Մ. եւ Մ. Մարտիս Անյոնեան եւ Մուշեղ Անյոնեան

Pharmacie Kanou et Marachian

Affiliée à

Jean Coutu

SETA MARACHIAN

Pharmacienne-Propriétaire

Հայերէն
կը խօսինք

5855 BOUL. GOVIN OUEST, CARTIERVILLE (QUÉBEC) H4J 1E5
TÉL : (514) 334-8641 FAX : (514) 334-6909

Հայ մասնագետներ տրամադրուած՝ հոգալու ձեր բոլոր կարիքները
Կը պատրաստենք ձեր բոլոր դեղագիրները, նոյնիսկ ուրիշ դեղարաններէ
Տարեցներու համար յատուկ 10% զեղչ (բացառեալ դեղերը)

Vaccination contre la grippe saisonnière **Service professionnel et personnalisé**

- Infirmière sur place (1 journée par semaine)
- Conseils sur le diabète: suivi de la glycémie (taux de sucre), exercice et diète avec remise de documents éducatifs (ex:guide alimentaire canadien)
- Suivi de la tension artérielle avec l'infirmière
- Installation du moniteur ambulatoire de la pression artérielle sur 24h : MAPA
- Vaccination et injection par l'infirmière
- Santé voyage: prévention de la malaria et de la diarrhée du voyageur

Livraison et cueillette de prescription gratuites de Montréal et Laval
- OUVERT 7 JOURS SUR 7 DE 9H À 22H -

«Մենք զբաղում ենք Արցախի պատմամշակութային ժառանգութեանը նուիրում ակադեմական հետազոտություններով: Եւ կարծում եմ, որ դա մեր հիմնական կոչումն է».

Հնագետ Համլետ Պետրոսեան

Լինել Արցախի պատմամշակութային ժառանգութեանը իրաւատէր. Իրաւունքը՝ ուժն է... Հնագետ Համլետ Պետրոսեան

... «Եղբայրներ, զգաստ եղէք:

Դարիվանք, խաչքար, 1182 թ.: Խաչէնի իշխանութեանը վերաբերող եզակի քաղաքական փաստաթուղթ, խաչքար բառի միակ յիշատակութիւնը եւ փրկիսփայլական ծածկագիրը:

Խաչքարի աջ կողմի հայերէն արձանագրութիւնը.

«ՈՒԱ (1182) թուիս: Ես Հասան որդի Վախտանգա, տէր Հաթերքո եւ Հանդաբերդոյ, Խաչինաբերդո եւ Հաւախաղացին կացի յաւազութեան ամս ձմ: Շատ պատերազմա եւ յաղթեցի թշնամեաց իմոց աւզնականութեամբն Աստուծոյ: Եւ եղեն ինձ :Ձ: որդի, զբերդերս եւ զգաւառս ետու նոցայ եւ եկի ի վանքս մաւտ յիմ եղբայրս Գրիգորէս եւ եղէ կրաւնաւոր: Եւ բերի զխաչքարս յԱզուա, շատ աշխատութեամբ եւ բազում հնարիւք եւ կանգնեցի սուրբ նշան հոգոյ իմ յիշատակ: Արդ, վասն ձեր հոգոյդ, որք ընթեռնոյք՝ զիս յաղաւթս յիշեցէք»:

Ինչպէս տեսնում ենք, կանգնեցնելու թիւր գրուած է Հայոց թուականով: Խաչքար, Հանդաբերդ, Խաչինաբերդ, Հաւախաղաց տեղանունները հասկանալի են միայն հայերէն: Աւելին, կայ հայերէն ծածկագիր արձանագրութիւն, որը Յայտնում է. «Ձեռնայգիր է իմ՝ Հասանայ. եղբայրք, զգաստ կացայք: Ես յաշխարհայս չետարա ոչինչ. Հաւատացա՛յք, դո՛ւք այլ չտանիք»:

Դարիվանքում կայ 200 արձանագրութիւն՝ միայն հայերէն, չկայ այլալեզու նոյնիսկ մէկ տառ:

Ասում են՝ դա կարեւոր է, դա ազուանա-ուղիական ժառանգութիւն է:

Այս եւ բազմաթիւ այլ մանրամասներ շուտով»:

Պատմական կենդանի վաւերագիր ու միաժամանակ տազնապալից այս գրառումը ԵՊՀ մշակութաբանութեան ամպիոնի վարիչ, Արցախի Տիգրանակերտի արչաւարմբի ղեկավար, պատմական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆեսոր Համլետ Պետրոսեանի ղեմագրքի էջից է: Գիտնական ու մտաւորական, ով ամբողջ կեանքը նուիրել է մեր պատմութեան հնագոյն շերտերի բացայայտմանը, հեղինակել բազմաթիւ արժէքաւոր աշխատութիւններ, որոնք նոր լոյս են սփռում մեր անցեալի ժառանգութեան էջերին:

Մեծ Հայքի 10-րդ նահանգ Արցախն իր պատմամշակութային ժառանգութեամբ՝ հնագոյն եկեղեցիներով ու վանքերով, խաչքարերով, իր Տիգրանակերտով եւս եղել է քաղաքակրթութեան օրրաններից մէկը, որոնք ունեն համաքրիստոնէական եւ համամարդկային նշանակութիւն: 2020 թուականի Արցախեան երրորդ պատերազմից եւ 2023 թ. բռնի տեղահանութիւնից յետոյ թշնամու ձեռքում յայտնուեց մի

հսկայական մշակութային ժառանգութիւն, որի գոյութիւնը վտանգուած է:

Ձինուած ընդհարման դէպքում մշակութային արժէքների պաշտպանութեան մասին Հաագայի 1954 թուականի կոնվենցիան սահմանում է իւրաքանչիւր ազգի մշակութային ժառանգութիւնը պահպանելու բազմաթիւ դրոյթներ եւ միջազգային իրաւունքի նորմեր: (Տեսնել՝ այս յղումով՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=75856>): Սակայն թշնամու ձեռագիրը մեզ յայտնի է, քանի որ տեսել ենք Հին Ջուղայի խաչքարերի ճակատագիրը: Եւ սա միակ ողբերգական օրինակը չէ, իսկ որեւէ ազգի մշակութային ժառանգութիւնը ոչնչացնելը եւս ցեղասպանութեան բաղադրիչ է:

Պատմական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆեսոր, հնագէտ Համլետ Պետրոսեանի հետ զրոյցում փորձել ենք վեր հանել այն մարտհրաւէրները, որոնց առաջ կանգնած է Արցախի մեր պատմամշակութային ժառանգութիւնը: Անդրադարձ է կատարուել այն ծրագրերին, որոնք փորձում է կեանքի կոչել փրոֆեսոր Համլետ Պետրոսեանի ղեկավարած թիմը՝ համագործակցելով միջազգային մի շարք կեդրոնների հետ:

- Յարգելի Փրոֆեսոր, տարիներ առաջ աշխարհը լսեց Արցախում Տիգրան Մեծ արքայի հիմնած Տիգրանակերտ քաղաքի մասին: Իմացաւ, որ Արցախի տարածքը համաշխարհային քաղաքակրթութեան օրրաններից է: Եւ 2006 թուականից ղեկավարում էիք Տիգրանակերտի պեղումները՝ միջազգային հանաչում ունեցող գիտնականների ներգրաւուածութեամբ: Ձեր գնահատմամբ որքանո՞վ էին միջազգային գիտական շրջանակները բացայայտել Արցախի մշակութային ժառանգութիւնը:

- Խնդիրն այն է, որ Արցախի հանրապետութիւնը միջազգայնորէն ճանաչուած չէր, եւ դա իր ազդեցութիւնն էր թողնում գիտնական համագործակցութեան վրայ: Նրանք, ովքեր հետաքրքրում էին Արցախի Տիգրանակերտով, Ատրպէյճանը սպառնում էր մտցնել սեւ ցուցակի մէջ: Մեր հնարաւորութիւնները չէին ներում դրսից մասնագէտներ հրաւիրելու համար, Եւրոպայի հեղինակաւոր համալսարաններից գիտնականները չէին կարող գործուղուել Արցախ, քանի որ դա միջազգայնորէն համարում էր Ատրպէյճանի տարածքը նոչնդոտներ կային: Բայց, կարող եմ ասել, որ Տիգրանակերտի պեղումներին ներգրաւուած էին հեղինակաւոր հետազոտողներ: Եւ նոյնիսկ, ասենք, որ Տիգրանակերտի յայտնագործման, նրա մեծ քաղաք, յատուկ ամրաշինական կառուցուածք ունեցող բնակավայր լինելու մասին մէկ անգամ չի, որ օտար հետազոտողները նշել են, շեշտել են, դա կարեւորել են: Ես կարող եմ, օրինակ, ասել Ջուստո Տրայինայի մասին՝ Սորպոնի համալսարանից, ով յատուկ յօդուած է նուիրել «Հռոմէական պատկերացումները Արեւելքի մասին», ընդգծել է Ստրապոնից մի քանի կարեւոր տեղեկութիւններ, որոնք նոր

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Մայք Եւ Բուքի Թիքսֆուան

լոյս են սփռում Տիգրանակերտի պատմութեան վրայ: Յիշենք Ստեֆան Կրոլին, ով զբաղւում էր յետուրարտական շրջանի ամրաշինական կառոյցներով եւ Տիգրանակերտը համարում էր հելլենիստական ամենադասական պաշտպանական համակարգը: Դա նրան օգնել է կազմելու նաեւ համանման յուշարձանների ցանկը եւ քարտէզագրել դրանք՝ չնայած այդ յուշարձաններից շատ փոքր հետքեր են պահպանուել: Տիգրանակերտն աւելի քան մէկ քիլոմետր ձգուող պարիսպներ ունի, եւ այդ պարիսպները նման ամրաշինական համակարգերի համեմատ ամենալաւն են պահպանուել, ամենամբողջականն են:

Մեր աշխատանքներին մասնակցել են նաեւ Ֆլորենսիայի համալսարանի հետազոտողները: Շուտով գիրքը պէտք է լոյս տեսնի: Մարտէլի համալսարանից մեզ հետ աշխատել է մարդաբան Փոլ Պելլին, Ֆլորենսիայի համալսարանից՝ Սառա Չամպին եւ Ֆրանչեսկա Քելլին: Ուզում եմ ասել, որ մէկ-երկու հոգի չեն եղել, մեզ հետ աշխատել է գիտնականների լուրջ խումբ: Յատուկ ուզում եմ շեշտել գերմանացի հետազոտող Զուգենպէրլի յօդուածը, որը նուիրուած է Հերակլ կայսեր արշաւանքներին եւ յատուկ ուշադրութիւն է հրաւիրել Տիգրանակերտի գոյութեան փաստին:

- Գիտեմք, որ Արցախի Տիգրանակերտի պեղումների ժամանակ բացայայտուել էր նաեւ նրա քրիստոնէական շերտը: Ի՞նչ ուշագրաւ փաստեր կը նշէք այս մասին...

- Երբ մենք փնտռում էինք քաղաքի տեղը, յստակեցնում էինք, շատ լաւ պատկերացում չունէինք քրիստոնէական Տիգրանակերտի մասին: Չնայած Կաղանկատուացին յատուկ նշում է, որ Պարտաւի եկեղեցական ժողովին՝ 8-րդ դարի սկզբին, մասնակցել է նաեւ Տիգրանակերտի քահանան, որի անունը Պետրոս էր: Բայց պեղումները հնարաւորութիւն տուեցին բացել վաղ-քրիստոնէական շրջանի մի ընդարձակ հրապարակ, որտեղ կան երկու եկեղեցիներ, կայ մասունքաբան, կայ տապանաբակ, կան վաղքրիստոնէական կոթողի մնացորդներ, որ այսօր Տիգրանակերտի վաղքրիստոնէական հրապարակը համեմատելի է, ասենք, Դուրին հրապարակի հետ: Մենք, ի հարկէ, շատ լաւ պատկերացում չունենք Վա-

ղարչապատի հրապարակի մասին, բայց, ըստ էութեան, Դուրինից յետոյ Տիգրանակերտի հրապարակն ամենաընդարձակ վաղքրիստոնէական հրապարակն է՝ իր բազմաթիւ կառոյցներով: Յաւօք, այստեղ պեղումները կիսատ մնացին: Ատրպէյժանի ազրեսիայից յետոյ հնարաւորութիւն չունեցանք մեր ուսումնասիրութիւնները շարունակելու:

- 2020 թուականի պատերազմից յետոյ թշնամու ձեռքին յայտնուեցին աւելի քան 1500 մշակութային յուշարձաններ, 19000 թանգարանային նմոյշ: Եւ սա դեռ ամբողջ վիճակագրութիւնը չէ, թէ ինչպիսի հսկայական ժառանգութիւն է ոչնչացման սպառնալիքի տակ: Թշնամին անգամ պատերազմի ժամանակ էր թիրախ դարձնում մեր պատմական յուշարձանները: Իսկ մշակոյթը ոչնչանցնելը եւս ցեղասպանութեան բաղադրիչ է: Ի՞նչ քայլեր պէտք է ձեռնարկել, որպէսզի խնդիրը ներկայացուի Եւրոնոսփոյին:

- Խնդիրն այն է, որ յուշարձանները շատ աւելին են, քան նշեցիք: Բայց, մտածել, թէ պէտք է հարցը հասցնենք միջազգային համապատասխան կառոյցներին, որ նրանք պէտք է հոգ տանեն այդ ժառանգութեան պահպանութեան համար, ոչ այլ չեմ համարում: Ատրպէյժանը ոչ միայն ոչնչացնելու է այն կոթողները, որոնք դեռ յայտնի էլ չեն մի-

«Լինել Արցախի պատմամշակութային ժառանգութեանը իրաւատէր. Իրաւունքը՝ ուժն է»...

Հնագէտ Համլետ Պետրոսեան

Այս քեր կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Թորոս Եւ Անի Մասիկեան

Ղազգային հանրոյթին, այլեւ առաջ է տանելու «աղուանականացման թէզը», ըստ որի, իբր, դրանք հայկական չեն, ատրպէյճանցիները աղուանների յետնորդներն են, հայերը եկուորներ են, յուշարձաններին արձանագրութիւններ են փորագրել, որպէսզի դարձնեն հայկական եւ այլն: Այս բոլոր անհեթեթութիւնները, ցաւօք, որոշակի «քաղաքական բուժի» մէջ են եւ որոշակի ազդեցութիւն ունեն:

Ի հարկէ, ես գտնում եմ, որ մեր խնդիրը այդ յուշարձանները հնարաւորինս հանրահռչակելն է, փորձել հետեւել մեր կոթողների վիճակին, որպէսզի կարողանանք համապատասխան ուշադրութիւն հրաւիրել:

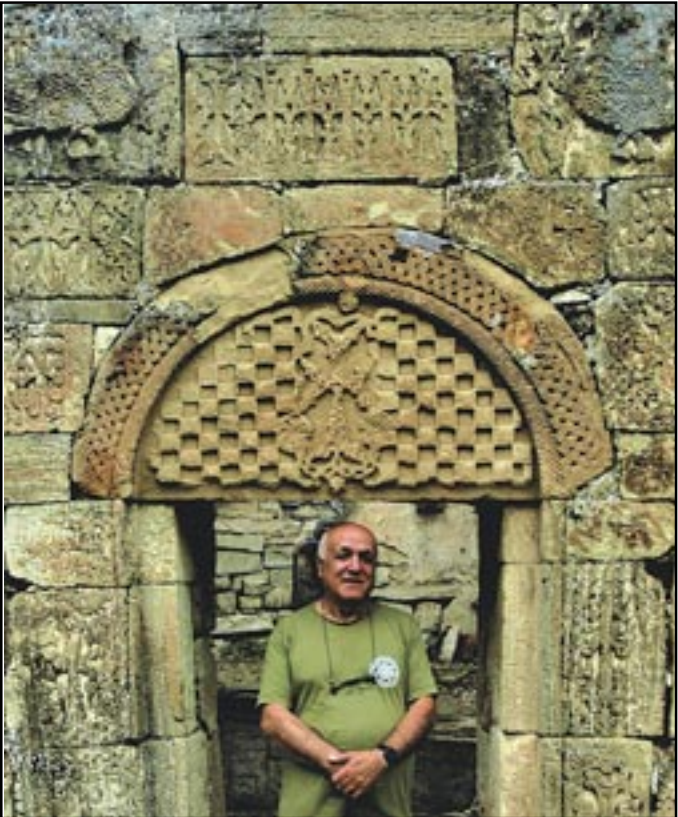
- Գիտեմք, որ բուրժուական շրջանակները միշտ աչքի են ընկել պատմութեան կեղծարարութիւններով: Արցախեան երրորդ պատերազմից յետոյ ի՞նչ նոր դրսեւորումներ կը ստանայ ատրպէյճանական քարոզչութիւնը միջազգային գիտական հարթակներում՝ ոչ միայն մեր բրիտանացական յուշարձանների, այլեւ Արցախի Տիգրանակերտի հետ կապում:

- Արցախի Տիգրանակերտի հետ կապում եղել է Յրանսիայի ազգային ժառանգութեան ինստիտուտի տնօրէնի առաջարկը, որ գուցէ հնարաւոր է ստեղծել հայ-ֆրանս-ատրպէյճանական խումբ, միասնական արշաւախումբ, որը կը փորձի առաջ տանել աշխատանքները: Ես ուղղակի պատասխանել եմ, որ ատրպէյճանցի հնագէտները գտնում են, թէ իբր ես գող եմ, ինձ պէտք է պատժեն, ինչպէ՞ս պէտք է աշխատել նման գործընկերների հետ: Չնայած հետագայում որեւէ առաջընթաց, առաջարկ այդպէս էլ չի եղել: Ես կարծում եմ, որ հիմա ատրպէյճանական ակադեմիան փորձում է հերքել Տիգրանակերտը, թէ ինչպէս ցոյց տալ, որ եղել է «աղուանական» քաղաք: Քանի որ Տիգրանակերտը հելլենիստական նախաձեռնութիւն է, եւ վարպետները միանշանակ բերուել են Փոքր Ասիայից, Արտաշատից: Եւ պէտք է լինէր տիրակալ, ով իր հետ բերէր փոքրասիական ինտելեկտը, յատկապէս՝ ճարտարապետա-շինարարական, շատ դժուար է հերքել այս փաստերը: Իրենց մասնագէտներից իսախլովը նոյնիսկ մի յօդուած էր գրել՝ նուիրուած՝ «աղուանական Տիգրանակերտին», ինչը պարզապէս արսուրդի ժանրից է: Եթէ «աղուանական» է, ինչո՞ւ է Տիգրանակերտ: Եւ, եթէ Տիգրանակերտն է, ինչպէ՞ս կարող է լինել «աղուանական»: Ես կարծում եմ, որ յուշարձանի հանգէպ մի քիչ զգօն վերաբերմունքը կախուած է ատրպէյճանական գիտական «հանրութեան» հետ՝ չգիտեն, թէ ինչպէս պէտք է փորձեն հերքել:

- Արցախի վանքերում եղե՞լ են հնագիր գրքեր, որոնք հետպատերազմեան իրավիճակում եւս ոչնչացման վտանգի առաջ են բոլոր քանգարանային ցուցանմունքների, արտեֆակտների հետ միասին:

- Արցախի վանքերում որեւէ հին ձեռագրեր չի եղել: Կային միայն ծիսական գրքեր՝ գործող վանքերում, եկեղեցիներում: Եւ ինձ յայտնի չէ որեւէ հնագոյն ձեռագրի առկայութիւն Արցախի վանքերում: Բոլոր հին ձեռագրերը ժամանակին հաւաքագրուել են ԵՄԸԹԻՄ-ի թանգարաններին, ԵՄ Մատենադարանի ֆոնդերում: Յատկապէս 44-օրեայ պատերազմից յետոյ, գիտեմ, որ բերուել են բոլոր հնագիր ձեռագրերը:

- Տարիներ է ի վեր Արցախի Տիգրանակերտի պեղումներին մասնակցել են եւրոպացի յայտնի հնագէտներ:

Ինչպէ՞ս են նրանք արձագանգել Արցախի յուշարձանների պահպանութեան խնդրին:

- Մի քանիսը գրել են, որ շատ վշտացած են, ցաւակցում են, ի՞նչ պիտի արձանագրեն անհատ գիտնականները: Ես ուզում եմ յատուկ շեշտել, որ պատերազմից յետոյ աղուանական գրերի լաւագոյն մասնագէտ Եոս Գիպերտը եւ Սայլգալուրիի համալսարանի Եասմին Դոււթրագուտը նախաձեռնեցին մի միջազգային ձեռնարկ՝ «Կովկասեան Աղուանք» անգլերէն աշխատութիւնը: Գրքի 16 գլուխները հեղինակել են տարբեր գիտնականներ՝ լեզուաբաններ, արեւելագէտներ, հայագէտներ՝ աշխարհի տարբեր գիտական հաստատութիւններից: Գիրքը նաեւ գիտահետազոտման է ատրպէյճանական կեղծ պատմոյթներին: Եւ մենք այնտեղ ներառել ենք նաեւ Արցախի Տիգրանակերտի մանրամասն ներկայացումը: Սա պատասխան է ատրպէյճանցիների բոլոր կեղծ թէզերին:

Սոյն ձեռնարկը օբիեկտիւ, գիտականօրէն հիմնաւորուած կերպով ներկայացնում է կովկասեան «աղուանների» վերաբերեալ հետազօտութիւնների ներկայ վիճակը: Հատորը համախմբում է միջազգայնօրէն ճանաչուած գիտնականների եւ հետազօտողների, ներառում է ուսումնասիրութիւնների տարբեր ոլորտներ, որոնք ներկայացնում են կովկասեան «աղուաններին», նրանց պատմութիւնը եւ հնագիտութիւնը, լեզուն եւ գրաւոր աղբիւրները, կրօնը, եկեղեցին եւ արուեստը, կապերը հարեւանների եւ, յատկապէս մերօրեայ ուտի ժողովրդի հետ: Ձեռնարկը նպատակ ունի ընթերցողներին չէզոք կերպով ներկայացնել կովկասեան Աղուանքի թեման տարբեր գիտական տեսանկիւններից:

Նշեմք, որ սա փոքրիկ համալսարանի Պետրոսեանի ու նրա նուիրեալ թիմի ջանքերով ստեղծուած միակ ձեռնարկը չէ:

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Գէորգ Եւ Պապար Դալլօղլեան

WWW.CENTREARMENIE.COM

Պատմաբան, հնագետ Համլետ Պետրոսեանի ու Նժդեհ Երանեանի համատեղ աշխատանքի արդիւնքում հրատարակուել է նաեւ «Արցախի կոթողային մշակոյթը» եռալեզու հետազոտութիւնը, որը հասանելի է նաեւ «Արցախի մշակութային ժառանգութեան մշտադիտարկում» («MONUMENT WATCH») կայքում (կայքի յղումը այստեղ՝ <https://monumentwatch.org/hy/>): Սա անկախ ակադեմիական հարթակ է, որ նպատակ ունի մշտադիտարկելու Արցախի մշակութային ժառանգութեան վիճակն ու փոփոխութիւնները, ներկայացնել եւ մեկնաբանել մասնագիտական գիտելիքի եւ ակադեմիական բարեկրթութեան սահմաններում: Եւ այս աշխատանքներում ներգրաւուած են նաեւ Եւրոպայում յայտնի բազմաթիւ հեղինակաւոր գիտնականներ ու միջազգային կեդրոններ: Դրանց դեռ անդրադառնալու ենք զրոյցի ընթացքում:

Մենք,- ասում է փրոֆեսորը,- ստեղծել ենք «Արցախի կոթողային մշակոյթը» եռալեզու հետազոտութեան ձեռնարկը, որը ելեկտրոնային տարբերակը հասանելի է մեր կայքում:

- Գրքում պատմա-աղբիւրագիտական, ճարտարապետական, պատկերագրական եւ իմաստաբանական քննութեամբ ներկայացուած է Արցախի կոթողային մշակոյթը՝ ներառելով հին, անտիկ, վաղքրիստոնէական կոթողները, խաչքարերն ու տապանաքարերը: Մանրամասնուած եւ պատճառաբանուած են այդ կոթողների էթնոգաւանական պատկանելութեան խնդիրները: Ներկայացուած եւ փաստագրական տուեալների քննութեամբ հերքուած են Արցախի կոթողային մշակոյթի վերաբերեալ ատրպէյճանական զեղծարարութիւնները: Հետազոտութիւնը լոյս է տեսել Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան աջակցութեամբ:

Լոյս է տեսել Գ. Սարգսեանի, Ա. Գնունու եւ Լ. Մկրտչեանի «Արցախի Հանրապետութեան Քաղաքացի շրջանի ամրոցները» գիրքը: Գիրքը ներկայացնում է Արցախի Հանրապետութեան Քաղաքացի շրջանի 37 ամրոց՝ ներառելով դրանց յատկազոծային առանձնապատկութիւնները, բնապատմական եւ հնագիտական համատեքստը:

Ներկայացուած աշխատութեան շրջանակներում ամրոցների, դրանց տեղադրման օրինաչափութիւնների, շինարարական տեխնիկայի հետազոտութեան միջոցով քննութեան են առնուած ինչպէս ներտարածաշրջանային, այնպէս էլ միջտարածաշրջանային մշակութային եւ քաղաքական փոխառնչութիւնները եւ զարգացման օրինաչափութիւնները: Ըստ այդմ՝ տիպաբանուել եւ դասակարգուել են ամրոցները, ճշդուել դրանց սահմանները եւ զբաղեցրած տարածքները, ժամանակագրութիւնը, միմեանց միջեւ տեսողական եւ այլ կապերը:

Մենք հրատարակում ենք ահա այսպիսի աշխատութիւններ, որ, եթէ օտարները հետաքրքրուեն, կարողանանք գիտական նիւթ ներկայացնել: Մենք զբաղւում ենք ակադեմիական հետազոտութիւններով, այլ ոչ թէ պատկերագրող գրքեր հրատարակելով: Եւ կարծում եմ, որ դա մեր հիմնական կոչումն է:

- Մենք աշխարհում ունենք շատ բարեկամ հայագետներ, որոնք պատերազմի առաջին օրուանից մեր կողքին են: Համագործակցութիւն կա՞յ նրանց հետ, որ ստեղծուեն այլ միջազգային թիմեր եւս եւ պայքարեն Արցախի ժառանգութիւնը վանդալիզմից փրկելու համար:

- Ի հարկէ, կան: Եւ մենք միասին ստեղծել ենք «Արցախի մշակութային ժառանգութեան մշտադիտարկում» անկախ ակադեմիական հարթակը: Եւ մենք այդ կայքում ունենք հետազոտողներ Ֆրանսիայից, Լեհաստանից: Համագործակցում ենք Արեւելեան լեզուների եւ քաղաքակրթութիւնների ազգային ինստիտուտի (ԻՆԱԼԿՈ) հետ (Փարիզ), Միջերկրական ծովի ակադանի միջնադարեան եւ ժամանակակից հնագիտութեան լաբորատորիայի (LA3M, Aix-en-Provence), Պոզնանի համալսարանի Մարդաբանութեան եւ ազգագրութեան ինստիտուտի Լեհաստան) եւ այլ գիտական հաստատութիւնների ու կենտրոնների հետ: Համագործակցում ենք Կոռնելի համալսարանի հետ, որտեղ 2020 թ.-ի պատերազմից յետոյ յատուկ խումբ է ստեղծուել մշակութային ժառանգութեան հարցով, որով արբանեակային նկարներով հետեւում են Արցախի յուշարձանների վիճակին: Այդ աշխատանքը շատ վաղուց արւում է, մոնիտորինգը ներկայացւում է նաեւ ատրպէյճաներէն ու ռուսերէն մեդիահարթակներով: Յաճախ ենք միմեանց հետ նիւթերով փոխանակում:

Հարկ ենք համարում նշել, որ «Արցախի մշակութային ժառանգութեան մշտադիտարկում» (MONUMENT WATCH) ծրագիրը նախաձեռնել են Համլետ Պետրոսեանը (Երեւանի պետական համալսարան) եւ Աննա Լէյլոյեան-Եկմալեանը (Արեւելեան լեզուների եւ քաղաքակրթութիւնների պետական ինստիտուտ, INALCO, Փարիզ): Խմբի մէջ ներգրաւուած են հնագետներ, ճարտարապետներ, մշակութաբաններ, հայագետներ, մեդիա եւ ինտերնետ մասնագետներ, թարգմանիչներ: Եւ այս խումբը հետեւողականօրէն դիտարկում է Արցախի մշակութային ժառանգութեան վիճակն ու փոփոխութիւնները, այն ներկայացնում եւ մեկնաբանում է մասնագիտական գիտելիքի եւ ակադեմիական բարեկրթութեան սահմաններում:

- Մեր հիմնական նպատակներից է 44-օրեայ պատերազմի արդիւնքում Արցախի հանրապետութեան՝ Ատրպէյճանին անցած տարածքների եւ արցախա-ատրպէյճանական սահմանային գոտու անշարժ մշակութային ժառանգութեան, թանգարանների, մշակութային օճախների քարտէզագրումը եւ գոյքագրումը (վիճակը մինչեւ պատերազմը), ընթացիկ վիճակին հետեւելը եւ փոփոխութիւնների վաւերացումը (աւերում, ձեւափոխում, վերօգտագործում, քանդակների, պատկերների, արձանագրութիւնների ջնջում ու փոփոխում, նոր սիմպոլների կիրառում եւ այլն), եւ այդ ամէնը միջազգային գիտական ու մշակութապահպան հանրութեանը ներկայացնելը:

Սահմանային յուշարձանների հետ կապուած դոկտոր Եսամին Դում-Թրագուտը եւ մեր Հայկուհի Մուրատեանը նախաձեռնել են մի մեծ ծրագիր, որը գիտապետկամը հաստատել է, եւ հիմա աշխատում ենք այդ ուղղութեամբ: Այո, ունենք համագործակցութիւն: Բայց ասել, թէ կա մի կառույց, որն օրնիբուն լծուած է այդ աշխատանքին՝ գոյութիւն չունի:

- Բացի Եունեսքոյից կան միջազգային այլ կառույցներ եւս: Դրանցից է Միջազգային «Կապոյտ Վահանը», որը ղեկավարում է Աւստրիայի Հարսբուրգների դիմաստիայի ժառանգը: Արդէն ծրագրեր ունեն զբաղուելու նաեւ Արցախի յուշարձանների նկատագրի խնդրով: Համագործակցում էք այս կառույցի հետ, որտեղ գործում է նաեւ

Այս էջը կը հովանաւորեն Էլիպասէթ, Կարօ եւ Պաֆֆի Օհանեսյան

ԱՄԵՆՈՐԻ և Ա. ԾՆՆԴԵԱՆ ՈՒՂԵՐՁ

Այսօր, ազգովին կը տաճնապինք հազարամեայ մեր պատմութեան ներկայ անկայուն վիճակով, որ արդիւնքն է մեր Հայրենիքի վերջին վերիվայրումներուն, որոնց հետեանքով, մեր բոլորին ներշնչման աղբիւր՝ Արցախը, դժբախտաբար հասաւ ներկայ իր ցաւոտ իրավիճակին:

Հայ Օգնութեան Միութեան 73-րդ Համահայկական Պատգամատրական ժողովը եկաւ վերանորոգելու միութեանս առաքելութեան նկատմամբ մեր նուիրեալ անդամներուն ուխտն ու նուիրումը: ՀՕՄ-ը ինչպէս միշտ, իր կարողութիւններն ու աշխատանքը աննկուն կամքով ու հաւատքով ի գործ պիտի դնէ մեր ժողովուրդի բարօրութեան եւ հայրենիքի բարգաւաճման:

Տօնական նուիրաբեր այս օրերու լաւատեսութեամբ ու վերանորոգ յոյսերով, ՀՕՄ-ի, իր միատրներով, կը շնորհատրէ իր բոլոր համակիրներուն, նուիրատուներուն, բարերարներուն ու համայն Հայութեան Նոր Տարին եւ Սուրբ Ծնունդը, մաղթելով առողջ եւ արեւջատ տարի մը:

Տէրը Հայոց աշխարհի թող տայ խաղաղութիւն, Հայ ժողովուրդին սէր միութիւն եւ ՀՕՄ-ի մեծ ընտանիքին նորանոր յաջողութիւններ, որպէսզի կարենայ լիակատար սատարել մեր ժողովուրդին:

MERRY
Christmas
& HAPPY NEW YEAR

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ
ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

հայ ժողովրդի աւստրիացի բարեկամ դոկտոր Եսամին Դոււմ-Թրագուտը:

- Ընդհանրապէս «Կապոյտ Վահանը», ըստ էութեան, ուղղուած է առանձին երկրների համապատասխան կառոյցներին: Այս կառոյցը ներկայ դրութեամբ չի կարող հանդէս բերել որեւէ նախաձեռնութիւն, որն ուղղուած է Արցախի յուշարձանների պաշտպանութեանը: Նրանց հիմնական խնդիրն է մե՛ր զինուորականներին, մե՛ր համապատասխան կառոյցներին սովորեցնել, թէ ինչպէս վարուել յուշարձանների հետ յատկապէս սահմանային գոտում: Կառոյցը հիմա ստեղծման ընթացքում է: Դոկտոր Եսամին Դոււմ-Թրագուտը այս ուղղութեամբ մեծ ջանքեր է գործադրում, որը, յուսով եմ, կը պսակուի յաջողութեամբ: Բայց մտածել, որ այս կառոյցը կ'օգնի Արցախի յուշարձանների պահպանութեանը, հազիւ թէ:

- Յարգելի՛ փրոֆեսոր, համացանցում՝ դիմագրքի Ձեր էջում ընթերցողը մշտապէս ի վեր հնարաւորութիւն է ունեցել տեսնելու Արցախի պատմամշակութային ժառանգութեան մասին հարուստ նիւթեր: Ձեր գրառումներից մէկն եմ ուզում յիշատակել. «Երբ Արցախը բնաջնջում էր թշնամին, ամերիկեան ոչ մի նաւ կամ ցամաք, ֆրանսիական ոչ մի հրաձիգ հայեացքն անգամ չուղղեց դէպի մեզ: Հասկանում ե՞ս, թէ ինչ է նշանակում դաշնակից, կամակից կամ բարեկամ, ով միայնակ մոյրեալ»: Ո՞րն է պատճառը Ձեր գնահատմամբ, որ «Ֆաղափակիր» աշխարհը այդպէս էլ երբեք չկանգնեց ֆաղափակիրութիւն կրող ժողովուրդների կողքին, եւ այսօր վտանգուած է նաեւ Արցախի պատմամշակութային ժառանգութիւնը:

- Դժուար է որեւէ բան ասել: Մի բան կարող եմ ասել. գլխաւոր պատճառը մեր անկազմակերպութեանն էր, ազգային համակարգ ստեղծելու մեր անկարողութիւնն էր, ազ-

գակցական-ընկերական համակարգերին առաջնութիւն տալու հայկական «Ֆենոմենը», որը խանգարեց կերտել ամուր, կռու պետութիւն... Աշխարհում թողլերին չեն սիրում ու չեն յարգում:

- Արցախի շուրջ տասն ամսեայ շրջափակումից յետոյ տեղի ունեցաւ հայաթափումը: Արցախը գրկուեց իր բնիկ տիրոջից: Եւ Դոււմ շատ կարեւոր ու ազդեցիկ գրառում էիք արել՝ ներկայացնելով Ամարասի վանքի ֆարերից մէկի վրայ արուած մի արձանագրութիւն. «Ամարաս. Դաս Ա. ԲԳԴ». Այդպէս էլ չսովորեցինք պատմութեան դասերը»: Մեր ազգային գիտակցութեան մէջ որտե՞ղ պիտի տեղաւորեցնեմ ու ամրապնդեմ այդ դասերը, որ Արցախը չմնայ որպէս էրգիր ու կարողանանք պայքարել ու դատապարտուած չլինենք որպէս ազգ:

- Արցախը արդէն իսկ էրգրի կարգավիճակում է: Եւ ներկայ գործընթացները որեւէ նշոյլ անգամ չունեն՝ յուսալու, որ այդպէս չի դառնալու: Կարելոր դասն այն է, որ մարդը պիտի ի՛ր ազգը, ի՛ր ժողովուրդը կարողանայ դարձնել ամուր, կարգապահ գաղափարական հանրոյթ, այլ ոչ թէ ընտանեկան, հայրենակցական համայնք: Ինչի՞ պիտի տարիներ շարունակ խօսենք «դարաբաղեան կլանի» մասին: Որտե՞ղ է հայ ժողովուրդը: Ինչո՞ւ պիտի խօսենք տարբեր ընտանիքների հարստացման մասին: Ինչո՞ւ պիտի խօսենք դաւաճանական պահուածքի մասին, որ ունեցել են դեկավարները՝ թուլացնելով պետութիւնը, բանակը՝ ստեղծելով կաշառակերական համակարգը: Այս բոլորը պատմութեան դասեր չեն, ապա ի՞նչ են: Եւ ոչ ոք դրանից դասեր չի քաղում: Անգամ ամենածանր պայմաններում շատերը չհրաժարուեցին այդ կեցուածքից: Երեւի մենք՝ հայերս այդպէս էլ չենք սովորում ապրել որպէս հանրոյթ...

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. եւ Ս. Նապարէք եւ Լորի Նապարէան

- Ի՞նչ գնահատական կը տաք ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում տեղի ունեցած վերջին նիստին, որտեղ հնչեցին կարեւոր դիրքո-րոշումներ, որ Ատրպէյճանը պարտաւոր է ոտնձգութիւն-ներ չկատարել հայկական մշակութային յուշարձանների նկատմամբ, եւ որ հայերը ունեն Հայրենիք վերադառնալու իրաւունք: Ինչպէ՞ս հետամուտ լինել մեր իրաւունքին...

- Իրաւունքը՝ ուժն է: Ատրպէյճանն իրաւունք ունէ՞ր հայերին այնտեղից բռնի քշելու: Ի հարկէ, ոչ: Հայերն իրաւունք ունեն վերադառնալու իրենց հայրենիք: Բայց արդեօ՞ք ունենք այդ ուժը: Ո՛չ: Մնացեալը սին խօսակցութիւն է, որը մեզ այս պահին ոչինչ չի տալիս: Պէտք է դառնալ ուժ:

Յ.Գ. Երեւանի Պետական համալսարանի Պատմութեան ֆակուլտետի Մշակութաբանութեան ամպլիոնում փրոֆեսոր Համլետ Պետրոսեանի ղեկավարութեամբ աշխատանքները ոչ օր ու ժամ կանգ չեն առնում: Ներդրում են անմնացորդ ջանքեր, որ կարողանանք աշխարհին ներկայացնել ճշմարտութիւնը: Կատարում է հսկայական աշխատանք: Եւ այս գրոյցը վարելու ընթացքում դարձեալ յիշեցի փրոֆեսորի գրառումներից մէկը. «Գանձասարի հրեշտակները, յուշակապարիկներն ու սրբերը: Չգիտեմ՝ մե՞նք լքեցինք նրանց, թէ՞ նրանք՝ մեզ»: Այս հարցի պատասխանը մեր մէջ փնտռելով՝ պէտք է հանդէս բերենք համազգային համախմբուածութիւն եւ բոլորս լինենք այսպիսի նուիրական ձեռնարկների կողքին: Թշնամին արդէն Շուշին հուշակել է 2024 թուականի իսլամական աշխարհի մայրաքաղաք, որը ինչի առթիւ վերը նշուած կայքում Համլետ Պետրոսեանի ու նրա ղեկավարած թիմի կողմից տեղ է գտել համապատասխան արձագանգ. «...Շուշի քաղաքը միայն մահմետական աշխարհին վերագրելը ակնյայտօրէն ժխտում է նաեւ արցախահայ հանրոյթի մշակութային իրաւունքները, որով նրանք ունեն թէ՛ կեանքի, թէ՛ իրենց ստեղծագործ մտքի արդիւնքում ստեղծուած ժառանգութեան պահպանութեան իրաւունք, որը կարող է ընդգրկել նաեւ ոչ նիւթական տիրոյթը (աւանդոյթ, պատկերացումներ, հաւատալիքներ, մշակութային յիշողութիւն եւ այլն) ինչպէս հաստատուած է Միջազգային մարդասիրական իրաւունքի նորմերում»:

Պատրաստեց Յասմիկ Պողոսեանը

Եզակի թեւավոր խաչքար արեւային ժամացոյցի քանդակով՝ Ա - ԺԲ (1-12) թուանշումներով, 10-րդ դար, Ծահմասուր գիւղ, Մարտակերտի շրջան, Արցախ: Այն հնութեամբ յայտնի երկրորդ արեւային ժամացոյցն է՝ Զուարթնոցի յայտնի ժամացոյցից յետոյ եւ յայտնի երկու խաչքարերից մէկն է, որոնք կրում են արեւային ժամացոյցի պատկերը:

Արձանագրութիւնը. «Զիս՝ զՍտեփա/նոս/ զկանգնող սրբոյ նշա/նիս յա/դաւ/թս յի/շե[ս]ջ/իք»:

Այս էջը կը հովանաւորեն Մ. և Մ. Եսիկ և Անուշ Թաշեանը

ՀՕՄ-ի ԳԱՆԱՏԱՅԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

Եւ իր 10 մասնաճիւղերը կը շնորհաւորեն
Նոր Տարին եւ Ա.Ծնունդը
իրենց բարերարներուն, նուիրատուներուն,
բարեկամներուն եւ անդամներուն
website www.ars-canada.ca
e-mail ars-canada@bellnet.ca

«ԱՐԱՉ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՎԱՆԳՈՒՎԸՐ

«ՌՈՒԲԻՆԱ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ԹՈՐՈՆՏՕ

«ՌՈՒԲԻՆԱ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՈՒՆՏՐՈ

«ԱՐԱԳԱՍՏ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՄԻՍԻՍՈԿԱ

«ՍԵՒԱՆ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՕԹՅԱՈՒՎ

«ՍՕՍԷ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՄՈՆԹՐԵԱԼ

«ԱՐԵՒ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՅԱՄԻԼԹԸՆ

«ԱՐԱՉ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ՍԵՆԹ ԳԱԹՐԻՆՉ

«ՇՈՒՇԻ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ԼԱԻՎԼ

«ՄԵՂՐԻ»
ՄԱՍՆԱՃԻՂ
ԳԷՄՊՐԻՃ

2024
MAZDA CX-90 PLUG-IN HYBRID

ALL IN STARTING FROM
\$57,218+

READY TO EXPERIENCE
HYBRID ELEGANCE?
VISIT US TODAY!

CONTACT KEVORK ASADOURIAN FOR ALL INQUIRIES: kevork@gabriel.ca

MAZDA
GABRIEL
ANJOU

MAZDA
GABRIEL
PLATEAU

MAZDA
GABRIEL
ST-JACQUES

MAZDA
GABRIEL
ST-LAURENT

Պայքարի հետագայ ուղիների վերաբերեալ

2020 թ. պատերազմի աղետալի արդիւնքը, որով էլ պայմանաւորուել ու պայմանաւորուում են մեր ժողովրդին շարունակապէս պատուհասող դժբախտութիւնները, հայկական շահերի պաշտպանութեամբ զբաղուող կազմակերպութիւններին, Հայ դատի յանձնախմբերին ու զբաւեանեակներին, ստիպեց եթե ոչ ռազմավարական, ապա գոնէ մարտավարական վերանայման ենթարկել նախապատերազմեան ժամանակահատուածի քաղաքական ծրագրերը, գործունէութեան հիմնական ուղղութիւններն ու առաջնահերթութիւնը: Որոշ չափով այլեւս ժամանակավրէպ էին Արցախի Հանրապետութեան անկախութեան ճանաչման միջազգային գործընթացի առաջնությունը, որը գոնէ մինչեւ 2020թ.-ը, երեք հիմնական ուղղութիւններով բաւականին առաջընթաց էր դնացել՝ Արցախի անկախութեան միջազգային ապակենտրոն ճանաչում, միջազգային համագործակցութիւն ՏԻՄ մակարդակում եւ միջազգային միջխորհրդարանական յարաբերութիւններ: Պատերազմից յետոյ առաջնային կարեւորութիւն ստացան այնպիսի հիմնախնդիրներ, ինչպիսիք են գերինքի ազատ արձակումը, ատրպէյճանական հերթական ռազմական ագրեսիայի կանխումը, Արցախի Հանրապետութեան բնակավայրերի դեօկուպացիան, այնուհետեւ ՀՀ որոշ տարածքների դեօկուպացիան, հայկական մշակութային ժառանգութեան պաշտպանութիւնը, Ատրպէյճանական ռազմական հանցագործութիւնների բարձրաձայնումը, Ատրպէյճանի ու դրա ռազմաքաղաքական ղեկավարութեան նկատմամբ պատժամիջոցների կիրառումը եւ այլն: Սրանք խնդիրներ են, որոնք մի կողմից նոր էին հայկական շահերի պաշտպանութեան տեսանկիւնից, մյուս կողմից դրանց զգալի մասը ենթակայ էր լուծման առաւելապէս պաշտօնական դիւանագիտութեան եւ ոչ թէ Հանրային դիւանագիտութեան գործիքակազմերի կիրառմամբ: Ամէն դէպքում, հայկական շրջանակները սկսեցին համապատասխան աշխատանքներ իրականացնել, եւ որոշակի սաղմնային արդիւնքներ, յատկապէս միջազգային արձագանգի տեսանկիւնից արդէն նկատելի էին, յատկապէս տարբեր երկրների ու միջազգային կազմակերպութիւնների խորհրդարանական հարթակներից: Մինչեւ 2023 թ. սեպտեմբերեան ազրեխան միջազգային արձագանգի համար բաւական նպաստաւոր հիմք էր ստեղծուել նաեւ Միջազգային քրէական դատարանի նախկին գլխաւոր դատախազ Լուիս Մորէնօ Օկամպոյի՝ Արցախում ընթացիկ եւ ահազանցող ցեղասպանութեան վերաբերեալ զեկոյցի, ինչպէս նաեւ ՄԱԿ-ի գլխաւոր քարտուղարի ցեղասպանութեան կանխարգելման գործով նախկին յատուկ խորհրդական Խոսէ Մենդէսի այն զեկոյցի հիման վրայ, ըստ որի՝ առկայ փաստերը բաւարար հիմք են հանդիսանում միջազգային հանրութեանը վաղաժամ նախազգուշացում տալու համար առ այն, որ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեանը «լուրջ մարմնական կամ հոգեկան վնաս կրելու» վտանգներ են սպառնում, ինչպէս որ սահմանուած է «Ցեղասպանութեան կանխարգելման եւ պատժի մասին» կոնվենցիայի 2-րդ յօդուածով:

2023 թ. Սեպտեմբերի 19-ին շղթայազերծուած ատրպէյճանական հերթական ցեղասպան ազրեխան, Արցախի

Հանրապետութեան հանդէպ հայկական վերահսկողութեան լիակատար կորուստն ու ժողովրդի ամբողջական տեղահանութիւնը, Արցախի ռազմաքաղաքական ղեկավարութեան ապօրինի ձեռքարկումը հայ աշխարհին կանգնեցրել են բոլորովին նոր մարտահրաւէրների առաջ, որոնց գոյութիւնն ինքնին սպառնալիք է ինչպէս Արցախի անդառնալի կորստի, այնպէս էլ Հայաստանի Հանրապետութեան գոյութեան եւ կենսագործունէութեան համար, ինչի բնականոն բնոյթը արդէն իսկ խաթարուած է: Ստեղծուած ծանր իրավիճակը, մեր ժողովրդի գլխին կախուած հերթական ցեղասպանութիւնը չկանխելու անկարողութիւնը, Հայաստանի իշխանութիւնների պարտուողական ու ամօթալի կեցուածքը, մեր ժողովրդի մի հատուածի բացարձակ անտարբերութիւնը եւ միջազգային յարաբերութիւնների խիստ աննպաստ պայմանները, թուում է թէ մեզ այլ բանի հնարաւորութիւն չեն թողնում, քան յուսահատութիւնը: Բայց յուսահատութիւնը հիմա թերեւս ամենահեշտ բանն է, որ մենք կարող ենք անել, բայց նաեւ աներկբայ է, որ դա կ'առաջնորդի դէպի անդարձ կորուստների ու շարունակական աղէտների նոր հանգրուանների:

Ներկայ ժամանակահատուածի գոյաբանական (existential) սպառնալիքները մեզ ամբողջովին կանգնեցրել են հայ աշխարհի հետագայ ընթացքը եւ ռազմավարական եւ մարտավարական համալիր վերանայումների ենթարկելու մարտահրաւէրի առաջ: Սոյն յօդուածում նպատակ ունենք նախանշելու մարտավարական բնոյթի որոշ գործողութիւններ, որոնք թոյլ կը տան առանց յաւելեալ կորուստների յաղթահարել ստեղծուած իրավիճակը, վառ պահել պայքարի ջահը, չըջել շարունակական դժբախտութիւնների անիւր եւ փորձել քայլ առ քայլ վերականգնուել:

Ստեղծուած իրավիճակում Ատրպէյճանը հետապնդում է ՀՀ ռազմաքաղաքական անվտանգային համակարգի ամբողջական կազմաքանդում՝ փորձելով նաեւ այդպիսով անշրջելի դարձնել արցախահայրենիքի հայրենազրկման գործընթացը: Հայաստանի իշխանութիւնները ըստ պատշաճի չեն սպասարկում, եւ ինչպէս պատմութիւնն է աներկբայորէն ապացուցել, անկարող են սպասարկելու Հայաստանի ու Արցախի հանրապետութիւնների պետական շահը: Ինչպէս նշուեց, խիստ անբարենպաստ է նաեւ արտաքին միջավայրը, հիմնաւոր մտահոգութիւն կայ, որ միջազգային քաղաքական հիմնական դերակատարները, Ղարաբաղեան հիմնախնդիրը, գոնէ նախկին օրակարգով, ցաւօք համարում են փակուած:

Հակառակ, վերը նշուած խոչընդոտների, մենք Արցախում հայրենիքի արժանապատիւ, ինքնիշխան ու անվտանգ կեցութիւնն ապահովելու կենսական մարտահրաւէր ունենք, ինչին էլ ուղղակիորէն փոխկապակցուած է ՀՀ անվտանգութիւնը: Լինելով Արցախի հետ նոյն անվտանգային համակարգում, Արցախի կորստից յետոյ Հայաստանն անվտանգային աւելի լուրջ մարտահրաւէրների է բախուած:

Ստեղծուած իրավիճակը առաջ է բերել խնդիրների որոշակի շրջանակ, որոնց անհրաժեշտ է խիստ հրատապ արձագանգ: Այդ խնդիրները պայմանականորէն կարելի է դասակարգել ըստ երեք խմբի՝ գերինքի եւ առեւանգուած քա-

Սիւսէ Էրզրէմ Կր Ինփանսաւորնու Վրոյրիքնէր ԵՔԻ եւ Կարագ ՄարագՅեանու

Pâtisserie Samadi

All kinds of fine and artisanal sweet and salty pastries, **baklavas**, **maamouls**, **knefeh**, **petits-fours**, **cakes**, **ice cream**, **salted sticks**, **croissant** and **small bites**, only to name a few. Our first priority is to produce fresh pastries every day. They are carefully hand-made with premium natural products.

We Have Local and International Delivery!

**NEW
LOCATION !**

📍 5995 Boul Gouin O,
Montréal, QC,
H4J 2P8

☎ +1 (514) 315-9572

📍 595 Boulevard Cote Vertu O,
Saint-Laurent, QC,
H4L 1X8

☎ +1 (514) 507-9573

📍 **2100 Boul. Le
Corbusier,
Laval, QC, H7S 2C9**

☎ +1 (450) 368-8855

www.patisseriesamadi.com www.samadisweets.ca

(Առասանկարը՝ Դատիթ Ղահրամանեանի)

ղաքական գործիչների հարց, հումանիտար խնդիրներ եւ Արցախի պետական հիմքերի ու ժողովրդի սուբսիդիարային կազմակերպչական պահանջները: Սրանց գուգահեռ, հայ անկախ պետականութեան համար անհրաժեշտ արտաքին օժանդակութիւն ապահովելն ու Ատրպէյճանի ռազմաքաղաքական դեկավարութեանը միջազգային քաղաքական եւ իրաւական պատասխանատուութեան ենթարկելը նոյնպէս պէտք է հանդիսանան ամէնօրեայ աշխատանքի ուղղութիւններ:

Ինչ վերաբերում է գերիների եւ առեւանգուած անձանց ազատ արձակմանը, ապա մեղմ ասած շատ դժուար է հաւատալ, թէ խնդիրը Պաքուի բռնապետական ռեժիմի խամաճիկ դատական համակարգի կողմից կարող է արգարացի լուծում ստանալ: Հետեւաբար, գերիների եւ ռազմաքաղաքական պատանդառուած դեկավարութեան ազատ արձակման ուղղութեամբ ամենաարդիւնաւէտ միջոցը թերեւս մնում է Ատրպէյճանի վրայ միջազգային գործուն ճնշման գեներացումը: Միջազգային ճնշումը, անձամբ Ալիեւի իշխանութեան վարկանիշի յաւելեալ անկումը, Ատրպէյճանի ու դրա ռազմաքաղաքական դեկավարութեան նկատմամբ պատժամիջոցների կիրառման հաւանականութիւնը կարող է հնարաւորութիւն տալ հասնել գերեվարուած մեր հայրենակիցների ազատ արձակմանը:

Արցախին տրամադրուող հումանիտար բազմաբնոյթ օժանդակութեան տրամադրումը, Հայաստանի Հանրապետութիւնում նրանց արժանապատիւ կեցութեան ապահովումը եւս պէտք է աշխատանքային առաջնահերթ ուղղութիւն համարուի: Այս առումով, պէտք է անսպասելիորէն օգնութիւն խնդրել միայն միջազգային կազմակերպութիւնից կամ օտարերկրեայ կառավարութիւններից: Հայկական սփիւռքի ամենատարաբնոյթ կազմակերպութիւնները, իւրաքանչիւրն իր կարողականութեան սահմաններում, պէտք է լծուի Հայաստանում արցախահայերի կեցութեան որակի եւ ընհանրապէս

կեանքի պայմանների բարելաւմանը: Սա մի աշխատանք է, որի առաջատար ուժը, գոնէ ներդրուած ջանքերի ու նախանձախնդրութեան տեսանկիւնից պէտք է լինեն հայկական, եւ ոչ թէ օտարերկրեայ կազմակերպութիւնները: Արցախի մեր հայրենակիցներն էին, որ շուրջ երեք տասնամեակ, գտնուելով պայքարի առաջնագծում, ապահովում էին մեր ժողովրդի հաւաքական արժանապատուութիւնը:

Աշխատանքի երրորդ խումբը, որն իր բնոյթով քաղաքական է, ե՛ւ ամենածաւալունն է, ե՛ւ ամենաբարդը, որը պահանջում է մարդուժի, ռեսուրսների, քաղաքական յարաբերութիւնների լայն շրջանակի առկայութիւն, ինչը, որ հայկական սփիւռքի համապատասխան կազմակերպութիւններն ունեն: Անդրադառնանք ստեղծուած իրավիճակի հնարաւորինս անկորուստ կառավարմանն ուղղուած քաղաքական առաջնահերթութիւններին:

Արցախի Հանրապետութեան պետականութեան հիմքերն ու արցախահայութեան իրաւունքները ենթակալ են առաջնահերթ պաշտպանութեան: Մասնաւորապէս, Արցախի Հանրապետութեան պետական իշխանութեան առանցքային թեւերը, յատկապէս նախագահութիւնը, խորհրդարանը, գերագոյն դատարանն ու կառավարութեան մի մասը պէտք է շարունակեն գոյութիւն ունենալ եւ աշխատել՝ համաձայն իրենց կողմից ճշգրտելիք քաղաքական առաջնահերթութիւնների:

Հնարաւոր բոլոր միջոցներով պէտք է կանխել արցախցիների արտագաղթը Հայաստանից, դրա համար անհրաժեշտ է վերը յիշատակուած հումանիտար ապահովումների իրականացումը:

Արցախ վերադարձի գաղափարը պէտք է մշտապէս վառ պահել եւ համապատասխան աշխատանքներ տանել այդ եւ մնացեալ այլ իրաւունքների կենսագործումն ապահովելու համար, միջազգային յստակ երաշխիքների կիրառմամբ, որոնք թոյլ կը տան վերականգնել ազատ, ինքնիշխան ու

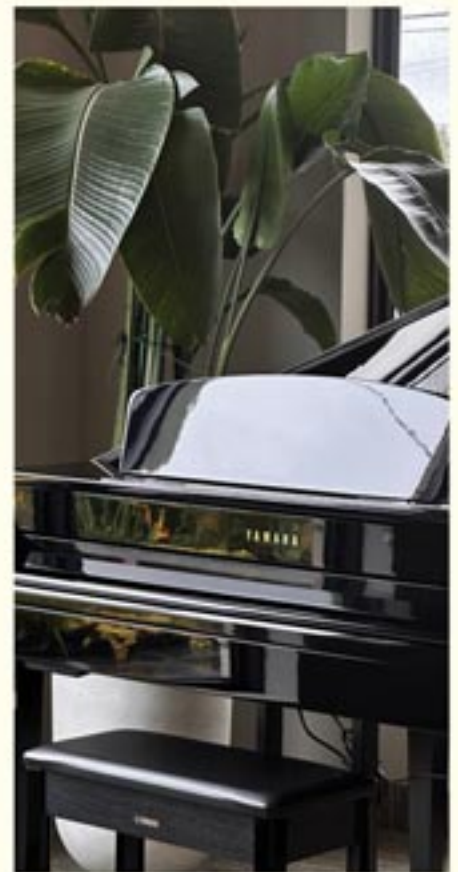
Միս էջը կը հովանաւորեն Ա. եւ Ս. Մասիկ եւ Սորոսի Օհանեսյան

KOMITAS

SALON FUNÉRAIRE

Un environnement chaleureux, accueillant et inclusif.
Un service hors pair, attentionné et bienveillant.

Célébration de la vie | Inhumation | Crémation | Rapatriement International

5180 rue de Salaberry,
Montréal, Québec, H4J 1J3

www.komitas.ca
24/7 (514)-331-0400

(Առասկարը՝ Դատիք Ղահրամասեանի)

սպահով կեանքը Արցախում: Վերադարձի համար առանցքային նշանակութիւն ունի Արցախի միջանկեալ կարգավիճակի տրամադրումն ու Հայաստանի հետ անխափան ցամաքային կապի սպահովումը:

Արցախում կատարուածը ցեղասպանութիւն էր՝ համաձայն «Յեղասպանութեան յանցագործութեան կանխարգելման եւ պատժի մասին» 1948 թ. կոնվենցիայի: Ուստի պէտք է համապատասխան աշխատանք իրականացնել եղելութիւնն իր անունով կոչելու համար՝ դրանից բխող իրաւաքաղաքական հետեւանքներով:

Արցախի ժողովրդի գոյքային, մշակութային իրաւունքներն ու պատմական ժառանգութեան պահպանումը նոյնպէս կարեւորագոյն առաջնահերթութիւններից մէկն է:

Ատրպէյճանի ռազմաքաղաքական ղեկավարութիւնը, յատկապէս վերջին 3 տարիների ընթացքում, գործել է ծանրագոյն պատերազմական յանցագործութիւններ: Կատարուածը առաւել քան բաւարար է, որ արեւմտեան պետութիւնները, յատկապէս Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները եւ Եւրոպական միութիւնը (համաեւրոպական մակարդակում) Ատրպէյճանի նկատմամբ կիրառեն, սեփական օրէնսդրութեամբ նախատեսուած, պատժամիջոցներ՝ ԱՄՆ-ի դէպքում՝ Մագնիցկու կոպալ պատժամիջոցները, ԵՄ-ի դէպքում՝ պետութիւնների ղեկավարութեան նկատմամբ կիրառուող թիրախային պատժամիջոցներն ու սահմանափակումները: Պատժամիջոցային քաղաքականութեան հաստատման իրաւունք եւ հնարաւորութիւն ունի նաեւ ՄԱԿ-ի Անվտանգութեան խորհուրդը, որի հաստատած բանաձեւերը, համաձայն ԵՄ օրէնսդրութեան, կարող են որդեգրուել ԵՄ գործադիր իշխանութեան կողմից: Հաշուի առնելով միջազգային յարաբերութիւնների ու տարածաշրջանային քաղաքականութեան ներկայ բնոյթը, ուժային այդ կեդրոնները խուսափում են դառնել: Ամէն դէպքում, պէտք է պատժամիջոցների կիրառման հարցը մշտապէս քննարկման առարկայ պահել եւ հետագայում նպաստել, որ յարմար առիթի դէպքում դրանք հնարա-

ւորինս մեծ ծաւալով կիրառեն: Պատժամիջոցների եւ Ատրպէյճանի ռազմաքաղաքական ղեկավարութեանը միջազգային քրէական պատասխանատուութեան ենթարկելու հարցերը պէտք է զուգահեռաբար սպասարկուեն, սակայն միմեանց հետ չխառնուեն եւ մնան որպէս առանձին օրակարգեր: Այստեղ խնդիրը դժուարանում է նաեւ նրանով, որ Հայաստանի Հանրապետութեան իշխանութիւնները, կրկնելով արեւմտեան երկրների դիրքորոշումները, թէ իբր Ատրպէյճանի նկատմամբ պատժամիջոցները վերջինիս անբանակցելի կը դարձնի, ոչ հրապարակային եւ ոչ էլ կուլիսային աշխատանքով չեն հետապնդում պատժամիջոցների հարցը: Ամէն պարագայում, Ատրպէյճանի նկատմամբ պատժամիջոցների կիրառումն ու ռազմաքաղաքական ղեկավարութեան նկատմամբ քրէական հետապնդումը խնդիրներ են, որոնք մշտապէս պէտք է բարձրացնել՝ պատեհ առիթում դրանց իրագործմանը հասնելու համար:

Այնուամենայնիւ, վերը շարադրուած քաղաքական առաջնահերթութիւնների վերջնական բիւրեղացման եւ գործնական կիրառելիութեան տեսանկիւնից խիստ անհրաժեշտ է լինելու առաջիկայում Արցախի Հանրապետութեան իշխանութիւնների վարքը: Նրանք են, որ լեգիտիմ մարմինն են քաղաքական առաջնահերթութիւնների որոշման, իսկ հայկական կազմակերպութիւնների համաշխարհային ցանցը պէտք է զօրավիզ դառնայ Արցախի իշխանութիւնների որոշումներին: Յուսանք, որ Արցախի Հանրապետութեան իշխանութիւնները յրենթաց կը վերջնականացնեն պայքարի հետագայ ուղիների շուրջ իրենց դիրքորոշումները, ինչից յետոյ, համահայկական զօրաշարժով անհրաժեշտ է հետապնդել դրանք:

Գեորգ Ղուկասեան
Քաղաքական գիտութիւնների թեկնածու,
ՀՅԴ Հայ Դատի Կեդրոնական գրասենեակի
շտապէս ծրագրերի պատասխանատու

Սիւսի Լէր կը հովանաւորեն Սիւրմեա եւ Սեւա Մայիսսեան

WELCOME TO TOYOTA GABRIEL

Tania Bewadekian

General Manager
Toyota St-Laurent
tbewadekian@gabriel.ca

Kevork Jamgosian

Sales Manager
Toyota Centre-Ville
kjamgosian@gabriel.ca

**GABRIEL
ST-LAURENT**

3333, chemin Côte-de-Liesse
Saint-Laurent, QC H4N 3C2
514 748-7777
toyotagabrielstlaurent.com

**GABRIEL
CENTRE-VILLE**

1945, rue Sainte-Catherine O
Montréal, QC H3G 2S2
514 937-7777
toyotagabrielcentreville.com

Շրջափակումէն մինչեւ բոնի տեղահանում Քարէն հաց կերտող արցախցիի նկարագիրը

Մօտ ինը ամիս շրջափակումէն ետք՝ բռնի տեղահանում, ունեցրկում, գաղթի ճանապարհ, տխուր ու սոսկալի իրադարձութիւններ, որոնք եկան առաւել ընդգծելու արցախցիի ինքնատիպ նկարագիրն ու անկտորում կամքը:

Միջազգային հանրութեան ու Հայաստանի իշխանութեան խուլ ու համը ձեւանալով հանդերձ, հակառակ ներքին ու արտաքին ամենաբարձր մակարդակի դաւաճանութեան, փոքր արցախցիէն մինչեւ տարեցը, ինը ամիսներու անմարդկային ու տարրական իրաւունքներէն զրկուիլը տարաւ համբերութեամբ, դիմացկուն, հողին կառչած, հնարամտութեամբ ու կատակելով:

Արցախցիին հողէն աղ ստացաւ, սիսեռէն սուրճ պատրաստեց, օճառէն լուացքի հեղուկ պատրաստեց, թեփով հաց եփեց, փոխադրամիջոցին փոխարինեցին անոր ոտքերը, առանց կազի եւ լոյսի պայմաններուն մէջ անգամ դպրոցներն ու մշակութային կեդրոնները շարունակեցին գործել, գիտական գործունէութիւնը կանգ չառաւ եւ համալսարաններուն դռները բաց մնացին:

Ինը ամիսներու շրջափակումը չկտորեց միայնակ ու անօգական մնացած արցախցիին, ան չլքեց Արցախը, հակառակ անոր որ երկրէն դուրս ելլելու հնար կարելի էր գտնել, բայց՝ վերադարձն էր անհնար: Արցախցիին իր արմատացած ոտքերը արմատախիլ չըրաւ սրբացած հողէն, ան բռնի տեղահանութեամբ՝ ենթարկուելով ջարդի, գերեզմարութեան, հրթիռակոծման: Այդ պայմաններէն ետք անգամ շատեր դժուար համուզուեցան հեռանալ աշխարհի ամենամաքուր քաղաք Ստեփանակերտէն, որ վերածուած էր իսկական դժոխքի... պայթում, զոհեր, այրած ու անյայտ կորսուած մարդիկ, յուղարկուողներ՝ երեխաներու, հօր, ամուսնի եւ պարզ չէր դեռ պիտի կարենայի՞ն արդեօք դարձեալ այցելել անոնց գերեզմանները: Շատեր նոյնիսկ չհասցուցին հողին յանձնել իրենց հարազատները... պէտք էր փրկուիլ հազած հագուստով եւ բռնել գաղթի ճամբան... այն ալ քանի՞երորդ անգամ:

30 տարեկան արցախցիին, արդէն 4 անգամ պատերազմի մասնակցած էր, էրիկը Մարտունիի բնակիչ էր: Չորրորդ անգամ ըլլալով չէր վարանած գէնք վերցնելու եւ կեանքի գնով պաշտպանելու Հայրենիքը: Էրիկը յոյսը չէ կորսնցուցած, որ օր մը տուն պիտի վերադառնայ՝ իր տուն:

Տասներկու տարեկան Կարէնը, քառասուն ժամ անքուն մնալով՝ մեքենայի դեկին նստած, իր ողջ ընտանիքը Արցախէն տեղափոխեց Երեւան:

Անժէլան Երեւանէն Արցախ գնաց Ֆիլմ նկարելու, շաբաթներ անց սկսաւ շրջափակումը, ապա՝ պատերազմն ու բռնի տեղահանումը: Ան՝ արցախցի գիւղացիներու ընկերակցութեամբ անցաւ բռնագաղթի ճանապարհի բոլոր արհաւիրքներէն. «Հարտ տրայվներիցս մէկը Ստեփանակերտ էր, միւսները հետո: Մի պահ, երբ մարդիկ արդէն նկարներ էին այրում, գէնք թափում, քանի որ թուրքերն արդէն ամէն խաչմերուկում կարող էին տուն մտնել, մի պայուսակի չափով իրեր ընտրում (ճամբին երեխէքը բան պէտք է ուտէին նաեւ) եւ թափեցի տեխնիկայիս կէսը եւ ուզում էի նիւթերիցս էլ ջարդել... որոշելով որն է կարելորդ պահել: Ներքնաշորերիս մէջ թաքցրել էի ամենակարեւորը՝ մեզ քշելու քատրերը,

մնացեալից ընտրում էի, որը ջարդեմ, որ մի մասը փրկեմ, քամեռաս էլ գցելու պատրաստ էի, գիւղացիք չթողեցին, ով մտնում էր տուն, ասում էր նիւթերը տուր, ես կը պահեմ, էդպէս իրար մէջ բաժանելով պահեցին իրենց գիւղի նկարահանումները, ու նրանցից մէկն, ով կամուրջն անցել էր, առաջին գործը որ արել էր, գանգեց ասեց՝ հօ չե՞ս ջարդել, անպայման պահի, կ'անցկացուի:

Այսօր էլ իմացայ Ստեփանակերտի ընկերներս էլ չեն ջարդել հետները հանել են, չգիտեմ իրենց համար աւելի կարելորդ ի՞նչ իրի տեղ: Մէր են արցախցիները», կը պատմէ Անժէլան:

Անի Վանեանը ունի Արցախէն իրեն հասած իւրայատուկ մեղրի մասին պատմութիւն մը, որ իր խօսքերով մինչեւ հոգիի խորքը ուժ տուող է: Ան գացած է Ստեփանակերտէն բռնի գաղթած ու Մասիս շրջանի մէջ հաստատուած իր ընկերներու ընտանիքին տեսութեամբ: Երկար բարակ խօսելէն ետք, երբ տուն պիտի վերադառնայ, ընտանիքի փոքրիկ սիրելին ոգեւորուած գինք կը կանչէ կողքի սենեակ ու մեղրերու «աշխարհ» մը կը նուիրէ անոր. «Դեռ ամիսներ առաջ այդ մեղրը առել էին, որ երբ Ստեփանակերտում իրենց հիւր գնամ, նուիրեն ինձ: Ես Ստեփանակերտ չհասայ էլ, իրենք եկան՝ կրկին յաղթահարելով ամենասարսափելին, երկրորդ անգամ կորցնելով տունն ու հայրենիքը: Միայն պատկերացրէք՝ 9 ամիս զրկուած լինելով նորմալ ուտելիքներից, առաւել եւս քաղցրից, մեղրին ձեռք չեն տուել, ու երբ թողել են իրենց տունը եւ գրեթէ ոչինչ չեն վերցրել իրենց հետ (տան տղամարդը զոհուել է 44-օրեայում ու հարազատի մեքենայի մէջ նրանց ընտանիքի հետ մի կերպ տեղաւորուած են եկել), մեղրը չեն մոռացել: Էսքան սէր եւ ո՞նց եմ վաստակել, երանի արժանի լինեմ: Այսօր նաեւ մեր թաղավարդի ընկերներին էինք այցելել, որոնք ինչ-որ հագած են եղել, դրանով են դուրս եկել գիւղից ու օրեր անց՝ բռնել գաղթի ճամբան: Իրենք էլ թաղավարդից բերուած վերջին պնտուկը հետներս դրեցին (տանից դուրս գալուց ձեռքի տակ դրուածը վերցրել էին, որ ապաստարանում գոնէ մի բան ունենան ուտելու): Մէր արցախցիներ ջան: Ես չեմ դադարում զարմանալ, թէ ինչքան ուժեղ էք դուք», կը պատմէ Անի Վանեան:

Պոռչեան գիւղի ՀՅԴ-ի գրասենեակը դռները բացաւ արցախցիները ընդունելու. ընկերուհի Սօսի Բալուկեանը միւս ընկերներուն հետ պէտք եղած դասաւորումները ըրած էին ընտանիքները տեղաւորելու: Պէտք էր ուժ հաւաքել ու հասնիլ այնտեղ: Ներս մտայ ու տառապած դէմքերու վրայ դժագրուած ժպիտներ տեսալ, ակամայ մէկ առ մէկ գրկեցի բոլոր անծանօթ հարազատներս, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր պատմութիւնն ունէր: Այնտեղ էին տարբեր տարիքի մարդիկ՝ ուժ ամսականէն մինչեւ 80 տարեկան: Թուլութիւնս՝ մանկութիւն չտեսած երեխաներն էին ու կեանքի վերջին հանգրուանին թափառական դարձած տարեցները... բարի դէմքով, եղելութեան հետ անհաշտ, լուռ տառապող, բայց պինդ ու ժպտերես պապիկը՝ Արցախի յայտնի յուշարձանի Պապիկէն չէր տարբերեր:

Տիկին Վալանթինը մօր հետ երեք օր ճամբան մնացած էր, ընթացքին լսած էր տղուն զոհուելուն լուրը, բայց տղուն

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Ե. Ա. Գրիգոր Եւ Քրիստիան Սիւրստիան

Մեր ճաշարանէն ներս կը սպասարկուին միջին արեւելեան զանազան ճաշատեսակներ, օրինակ՝ մէնէիշ, պանիրով պէօրէկ, հաւու եւ կովու միսով շաուրմա, հաւու եւ կովու միսով խորոված, մսաշոթ, չի բօֆթ, լման հաւու խորոված, սուճուխ եւ այլ տեսակի աղանդերներ:

ՀԱՍՅԷ՝
1848 Lawrence Avenue East
Scarborough, Ontario M1R 2Y4
ՀԵՌԱԶԱՅՆ՝
(416) 750-7404 կամ (416) 750-7400

**NEW
LOCATION
NOW
OPEN**

Մեր յաճախորդներուն կը յայտնենք, որ մեր նոր մասնաճիւղը կրնաք այցելել հետեւեալ հասցեով՝

Ghadir Meat & Restaurant
769 Southdale Road East
London, Ontario N6E 3B9

Tel: 519-668-1800
519-204-2525

մարմինը չկար... երկուքն ալ բացարձակ լուռ կը մղկտային ու անհամբեր կը սպասէին, որ մարմինը գտնեն եւ յուղարկա-
ւորեն ԵՌԱԲԼՈՒՐ-ի մէջ: Երեւոյթ, որ բազում արցախցինե-
րու համար մեծ մխիթարութիւն էր. «Ինչ լաւ է, որ Արցախում
չենք թողել, գոնէ թուրքը չի պղծի եւ կը կարողանանք այ-
ցելել»: Տիկին Վալանթինի մայրը, յայտնի յուշարձանի խօ-
սուն օրինակն էր... երբեւէ տեսած էք թոռնիկի կորուստի,
հարազատ օձախի ու երկրի կորուստի տառապանքէն ու խոր
ցաւէն շողախուած ժպիտ: Ինչպէ՞ս տկարանալ այս ուժին
դիմաց: Այսքան դառն փորձութիւն անցնիլ նման հզօրու-
թեա՛մբ: Աստուած անպայման պիտի հատուցէ այս բոլորը:
Տիկին Վալանթինի մօր դէմքին նայելով հասկցայ նաեւ
Ահարոնեանի խօսքին էութիւնը. «Աշխարհը չգիտի, թէ ինչ
երկաթէ կամք, ինչ անընկճելի կորով, ինչ անձնուրաց
արիւթիւն կայ թխադէմ, այդ հեղ ու բարի աչքերով, ամօթ-
խած ու արդար էակի մէջ, որ կոչուում է հայ կին»:

Նորա Տատիկը ունեւերու տարափին տակ կը շտապէր
ընկոյզ ու պնտուկ կտորել, որպէսզի երբ աղջիկներուն եւ
թոռնիկներուն հետ հասնի Հայաստանի Պոռչեան գիւղ, ուր
կ'ապրին իր աղջիկը, թոռնիկներն ու բարեկամները, ձեռքը
«պարապ» չգայ, ամէն մէկուն արցախեան սրբացած հողի
բուրմունքով օծուած մէկական փուռ քաղցրահամ պնտուկ
տայ եւ ընկոյզով ալ փախլաւա պատրաստէ: Ես նոյնպէս
եղայ Նորա տատիկի բերած բարիքները ճաշակողներէն մէկը:
Ան տուն-տեղ կորսնցնելով մէկտեղ միշտ ժպիտը դէմքին
փառք կու տար, որ ընտանիքի մէջ զո՛հ չկայ:

Արցախցի հայ կինը նաեւ երեխայասէր է եւ բարձր
ինքնասիրութիւն ունի, այս կարճ երկխօսութիւնները աւելի
քան խօսուն են:

- Երեխաները ինչի՞ կարիք ունեն:
- = Եթէ դժուար չի՝ վերարկուի:
- Իսկ դուք ունէ՞ք:
- = Ես ոչինչ, կարելորդ երեխաները ունենան:

- Գայիանէ ջան, ինչի՞ կարիք ունէք:
= Ես ինչ իրաւունք ունեմ ասելու ինչի կարիք ունենք,
ոչինչ չունենք, ինչ էլ բերէք պէտք է, շատ շնորհակալ եմ:
Արցախցին արարող է ու աշխատասէր, Արցախէն Հա-
յաստան տեղափոխուած 79-ամեայ պապիկը մէկ օր ետք
սկսած էր կնոջ հետ հող մշակել, որ իրենց կարիքները իրենք
հոգան:

Մխիթարը 12-րդ դասարան է, ան Արցախէն իր հետ բե-
րած էր բոլոր դասագիրքերն ու շտեմարանները՝ 35 գիրք, ու-
րիշ՝ ոչինչ: Ան որոշած է իրաւաբան դառնալ:

Մէկ խօսքով՝ արցախցին հայու արժանապատիւ տեսակն
է, հպարտութիւն առթող...:

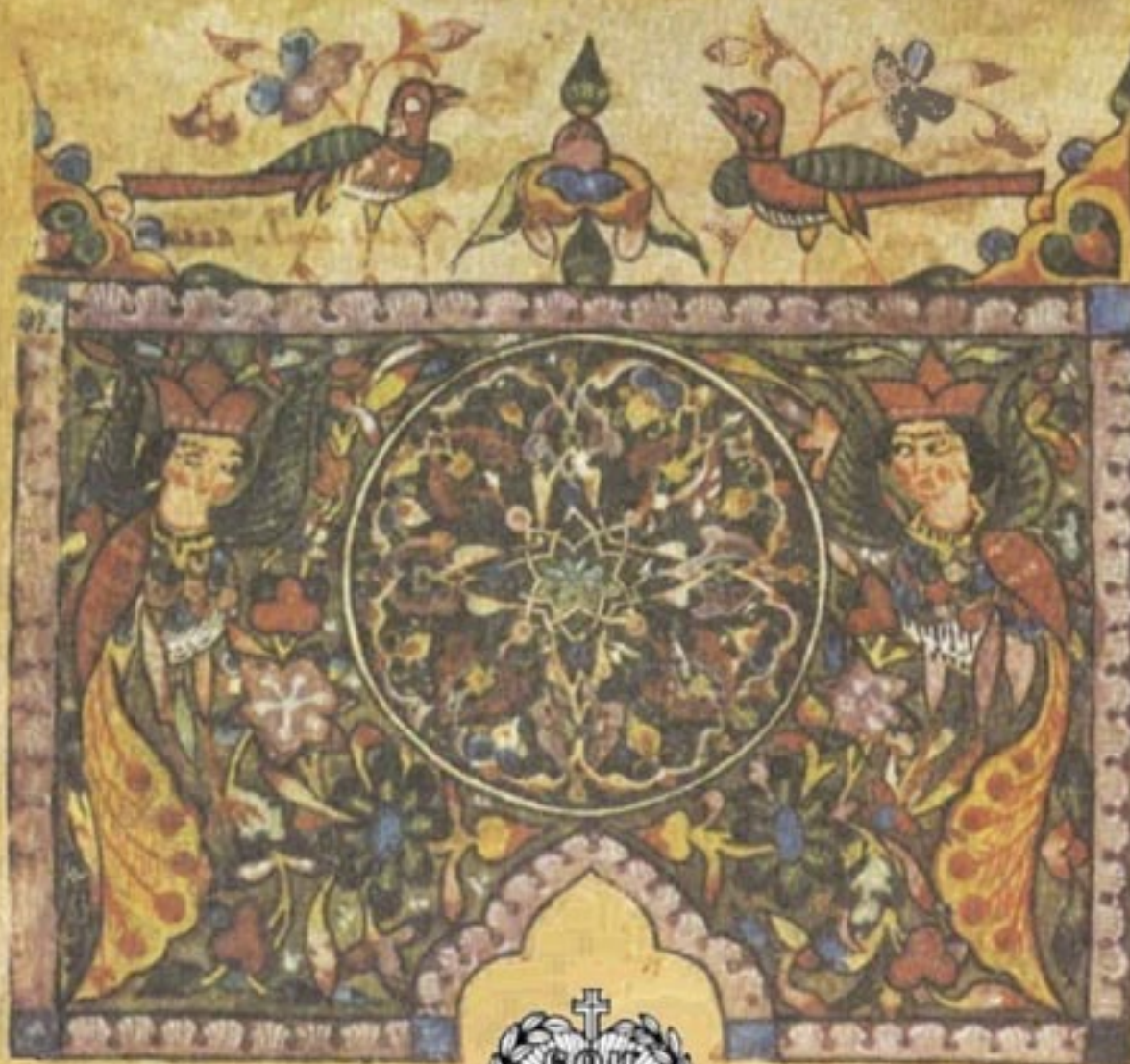
17-րդ դարէն սկսեալ ան հայու պայքարի առաջամար-
տիկն ու մեզ փրկողն է: Արցախցին հայու այն տեսակն է, որ
նոյնիսկ 70 տարի թուրքի տիրապետութեան տակ մնալով, ոչ
միայն հայ մնաց, այլեւ՝ արժանապատիւ հայ:

Պօղոս Մնապեանի արցախեան 1988 թուականի պատե-
րագմի օրերուն գրած տողերը կը մնան այժմէական. «Մեր
ժողովուրդը, հոն թէ հոս, ամէնուրեք, արցախեան ապրում է,
արցախեան խոռովք, արցախեան կանչ, արցախեան հպարտու-
թիւն, արցախեան ողբերգութիւն, զարմանք, ապշութիւն, մի-
ասնականութեան կոչ նորէն, յարուցիչ ուժ, մենք մեզ ըլլալու
հրամայական»:

Այսօր այսպէս է իրականութիւնը, տարբեր չէր երեք
քառորդ դար առաջ, վաղը նոյնը պիտի մնայ, որովհետեւ
Արցախը դարաւոր ժառանգութիւն է մեզի համար, պատմու-
թիւն է, կրօնք է, գրականութիւն է, արուեստ է, սխրագործ
արարքներու շղթայ.- Հայաստան»:

Նայիրի Մկրտիչեան
Հայաստան

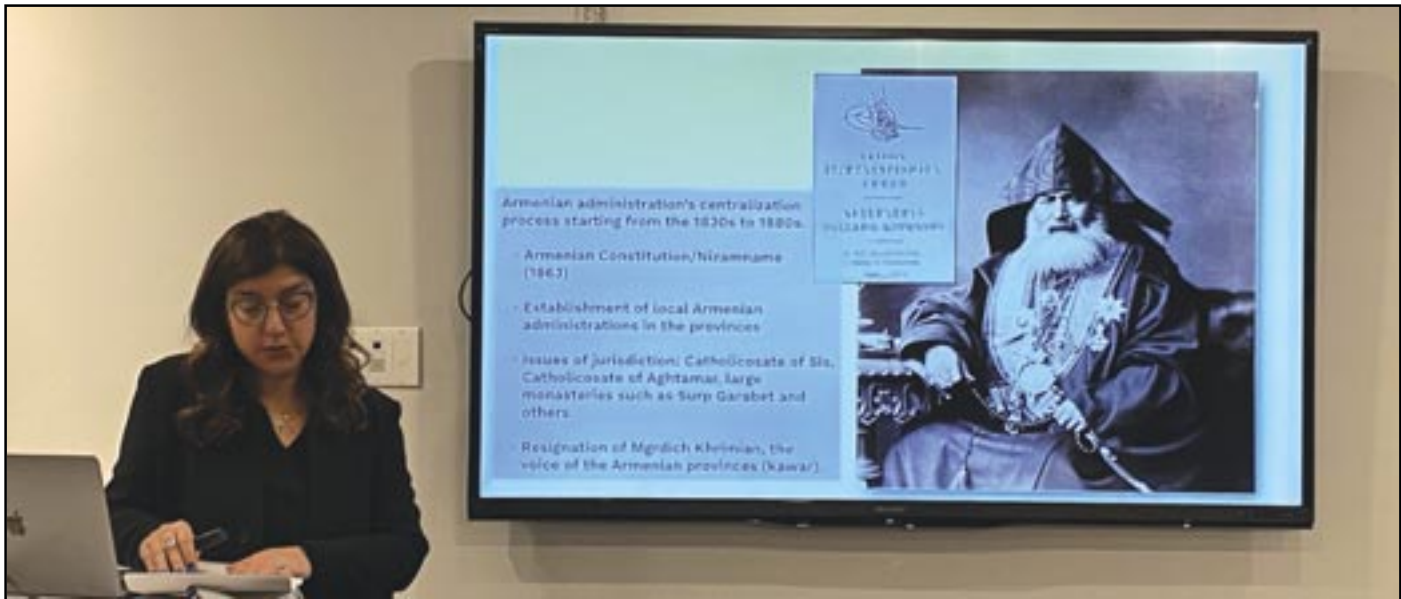
Այս էջը կը հոսիմասուորեն Մ. և Մ. Յովիկ և Դանէլ Թիւթիւկեանի և դասերը

 ՕՄ-ի Մոնթրեալի
«Սօսե» մասնաձիւղի վարչութիւնը
կը շնորհաւորէ ձեր Նոր Տարին եւ
Սուրբ Ծնունդը, մաղթելով որ 2024-ի
բոլոր օրերը ըլլան բարեբեր, շէն
ու պայծառ, առողջութեամբ եւ
արեւշատութեամբ լի, երջանկութեամբ
եւ բերկրութեամբ առլցուն:

«Երբ Պոլսոյ Պատրիարքարանի արխիւները սերտեցի, հասկցայ, որ այդ «հիանալի» կոչուած Թանգիմաթը հայերուն համար գաւառական հարստահարութիւններու սկիզբն էր».

պատմարան Թալին Սուճեան

Ստորեւ կը ներկայացնենք «Outcasting Armenians: Tanzimat of the Provinces» (Վտարանդի հայեր – գաւառներու Թանգիմաթը) գիրքի հեղինակ, Գերմանիոյ Լուսվիկ-Մախիմիլիան համալսարանի Արեւելագիտութեան բաժնի բրֆագիտութեան ամպիոնի գիտաշխատող, պատմաբան Թալին Սուճեանի հետ «Հորիզոն»-ի խմբագրակազմի անդամ Սոնա Թիթիգեանի Կէտիկեանի կատարած հարցազրոյցը.

«Հ».- Վերջերս լոյս տեսաւ ձեր «Outcasting Armenians: Tanzimat of the Provinces» (Վտարանդի հայեր – գաւառներու Թանգիմաթը) խորագրով գիրքը, որուն շնորհանդէպ տեղի ունեցաւ 2 Նոյեմբեր 2023-ին, Մոնթրէալի մէջ,։ Ի՞նչը մղեց ձեզ Թանգիմաթի շրջանին մասին ուսումնասիրական նման աշխատանքի հրատարակելու եւ քննարկելու տարուան վրայ երկարած է ձեր այս աշխատանքը:

Թալին Սուճեան- Այս գիրքը 9 տարուան աշխատանքի արգասիքն է, որ ծնունդ առաւ երբ 2014 թուականին այցելեցի Փարիզի «Նուպարեան» գրադարանը, հետազոտութեան մը նպատակաւ: Հոն պատահաբար հանդիպեցայ Հայոց Պատրիարքարանի 19-րդ դարու նամակագրութեան թղթածրարներուն եւ դիմեցի գրադարանի տնօրէն Պորիս Աճէմեանին, որ անմիջապէս զանոնք ներկայացուց ինձի:

Թուրքիոյ պետական գաղափարախօսութիւնը կը պնդէ, թէ հայերը արխիւ չունին, եւ թէ միակ աղբիւրը հայերուն մասին հետազոտութիւններ կատարելու համար օսմանեան արխիւներն են, հետեւաբար զանոնք գտնելը շուարեցուցիչ էր ինձի համար... երկրորդ հանգրուանը զանոնք նկարելն ու թուայնացնելն էր: Նշեմ, որ ես 2 տարի չկրցայ նայիլ այդ

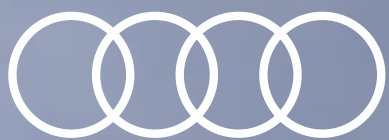
արխիւներուն, ներքին վախ ունէի, թէ ի՞նչ բան դուրս պիտի գար անոնցմէ: 2 տարի ետք երբ սկսայ կարգալ, զգացի թէ լրջագոյն պատմութեան մը դէմ յանդիման կը գտնուիմ... Հարստահարութիւնները, տարագրութիւններն ու քարոզները, որոնք յիշատակուած են այդ արխիւներուն մէջ, պէտք է ի վերջոյ ճանչցուին, եւ գիտցուի, թէ թանգիմաթը հայերուն համար իրականութեան մէջ բոլորովին տարբեր իրավիճակ մը կը ներկայացնէ, եւ այդ իրողութիւնն է, որ 19-րդ դարը բնորոշած է: Ուրեմն երբ օսմանեան պատմագրութեան հիմամբ 1923-ին եւ թանգիմաթին միջեւ կապ կը ստեղծուի, այդ կապը պէտք է սերտուի նաեւ այս արխիւներուն տեղեկութիւններու հիմամբ, որոնք իրենց արժանի տեղը պէտք է գտնեն պատմագրութեան մէջ:

«Հ».- Գիրքը ընդհանուր առմամբ ծանրութեան կեդրոն ի՞նչ ընտրած է:

Թ.Ս.- Գիրքը կը բաղկանայ չորս գլուխներէ. Առաջին գլուխին մէջ սերտուած է սահմանադրութիւնը. անոր նախորդող շրջանին ինչպէ՞ս կը կառավարուէին հայերը Օսմանեան կայսրութեան մէջ, ապա սահմանադրութեան յաջորդող շրջաններուն ի՞նչ կառավարական բնագիւրներ ստեղծուած են, եւ անոնց բաղադրութիւնը իրարու եւ նոյնինքն սահմանադրութեան հետ, որպէսզի յայտնաբերեմ, թէ թանգիմաթը ինչպէ՞ս ազդած է հայերու կառավարման ընթացքին վրայ: Ընդհանրապէս սահմանադրութիւնը առանձնապէս կը սերտուի եւ կը մտածուի, թէ այդ եղած է միակ օրէնսդրութիւնը, բայց իրականութեան մէջ ժամանակի ընթացքին, երբ մարտավարութիւնը փոխուած է, անոր համեմատ նոր կանոններ ստեղծուած են: Այդ նոր կանոնները շատ անգամ նոյնիսկ

Այս էջը կը հովանաւորեն Ս. Եւ Ս. Արսլէն Եւ Այսրա Վէրբիլեան

Shaping Audi's Electric Future.

2024 Audi Q8 e-tron

Audi West Island

4550, boul. St-Jean, D.D.O
QC H9H 2A6
514 426-7777
www.audiwestisland.com

Vahan Vartanian
Used Car Manager

vahan.vartanian@audiwestisland.ca

*2023 Audi Canada, Inc. Model shown for illustrative purposes only. Contact your Audi West Island dealer for more details.

Տակասած են բուն սահմանադրութեան կամ ամբողջացուցած են զայն, շատ յաճախ նաեւ լեզուն, ոճը եւ տրամադրուածութիւնը փոխուած են, մասնաւանդ երբ մօտեցած է համիտեան ժամանակաշրջանին:

Երկրորդ գլուխին մէջ քիւրտ-հայ-թուրք յարաբերութիւնները եղած են սերտողութեանս հիմքը՝ գաւառներուն պատմութեան եւ գաւառական հարստահարութիւններուն ընդմէջէն:

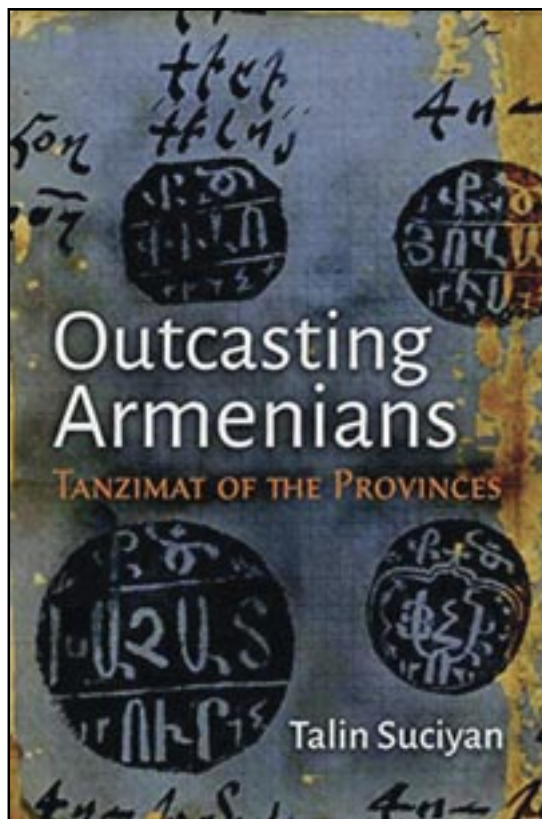
Երրորդ գլուխը կը վերաբերի հայ եւ յոյն յարաբերութիւններուն. ինծի համար շատ հետաքրքրական էր գիտնալ, թէ այս երկու ամենամեծ քրիստոնեայ ժողովուրդները ինչպիսի՞ յարաբերութիւններ ունէին այդ ժամանակաշրջանին: Նշեմ, որ ասոր մասին որեւէ տեղ յիշատակութիւն չկայ, բայց այս արխիւներուն մէջ ասագին փաստաթուղթեր կային այդ յարաբերութիւնները բնութագրող:

Չորրորդ գլուխը կը վերաբերի հայոց կառավարման իրաւասութիւններուն: Օսմանեան պատմագրութեան մէջ կը յիշատակուի, թէ իւրաքանչիւր ազգ (միլլէթ) իր օրէնքներով կը կառավարուէր. ես փորձած եմ յայտնաբերել, թէ օրինակի համար դատաւարութիւն մը ինչպէ՞ս տեղի կ'ունենար, կամ վճիռ մը, որոշում մը ինչպէ՞ս կը գոյանար, օսմանահայերը ո՞ր օրէնքին ենթակայ էին՝ իրենց ընտանեկան հարցերը կարգաւորելու համար, եւ այլն... Բայց նաեւ ուշադրութեան կեդրոն դարձուցած եմ, թէ իրականութեան մէջ այս ընդհանուր բովանդակէն դուրս յարաբերութիւնները ինչպէ՞ս մշակուած են, որովհետեւ հայերը առանձին չէին ապրեր, այլ անոնց շրջապատին մէջ կային քիւրտերը, թուրքերը, յոյները եւ ուրիշ ազգեր, հետեւաբար երբ հայ մը հարց ունենար այլ ազգէ ներկայացուցիչի մը հետ, ո՞ր օրէնքը ի գօրու կ'ըլլար, եւ այլն: Հայկական փաստաթուղթերուն մէջ օրինակ յիշուած է, որ հայ մը եւ յոյն մը դրամական հարց կ'ունենան, եւ պատրիարքարանի առաջնորդարանը կը լուծէ հարցը, այս մէկը կը փաստէ, թէ հայկական իրաւասութիւնները միմիայն ընտանեկան հարցերով չէին սահմանափակուած, այլ կեանքի բոլոր մարզերով կը զբաղէին. հարկաւ այս զբաղմունքին ընթացքին եթէ տարբեր դաւանանքներէ մարդիկ առնչուէին, հարցեր կը ծագէին, եւ շատ պարզ հարց մը յանկարծ պետական մեծ հարցի կրնար վերածուիլ... այդ պարագային հայկական իրաւասութիւնները կը դադրէին ի գօրու ըլլալէ:

Այս բոլորը կը կազմեն գիրքին բովանդակութիւնը:

«Հ».- Առիթով մը անդրադարձած էիք, հայերէնի դասաւանդման կարեւորութեան եւրոպական համալսարաններու մէջ, որքանով կրնայ ծառայել այդ մէկը օտարներու կողմէ Միջին Արեւելի պատմութիւնը հայկական դիտանկիւնէ սերտելուն:

Թ. Ս.- Նախ ըսեմ, որ ես արեւմտահայերէն կը դասաւանդեմ 14 տարիէ ի վեր, որ արեւմտահայերէնի միակ դասընթացքն է Գերմանիոյ համալսարանական համակարգին մէջ: Բայց եւ այնպէս արեւելագիտութեան մարզը լեզուական, աստուածաբանական եւ բանասիրական հիմունք մը ունի: Համալսարանական մակարդակի վրայ հայերէնի դասերու հետեւողներէն ոեւէ մէկը պատմաբանական հետազօտութեան մը չգործարկեց, որովհետեւ հիմնարկութիւնը անոր համար ենթահող չի պատրաստեր, հետեւաբար ուսանողը կը մնայ լեզուին ծանօթութեան ծիրին մէջ: Ուրեմն հայերէնի դասաւանդութիւնը առանձինը բաւարար չէ հայկական պատմագիտութեան ասպարէզ մղելու ուսանողները:

Ես կը դասաւանդեմ նաեւ օսմանագիտութիւն, որուն մէջ անպայման հայերու, յոյներու, ասորիներու, քիւրտերու, այսինքն ոչ կառավարող ժողովուրդներու պատմագիտութիւնը առկայ է:

Պէտք է ըսել, որ մենք արդի ժամանակաշրջանի հայագիտական հարթակ գրեթէ չունինք Եւրոպայի մէջ: Բիւզանդական եւ միջնադարու ժամանակաշրջաններու լաւ մասնագէտներ ունինք միայն: Մենք այդ գիտութեանց դասաւանդումը տակաւին չենք կրցած շարունակել եւ հասցնել մինչեւ մեր օրերը: Պէտք է խոստովանիլ նաեւ, որ եւրոպական երկիրներու կառավարութիւններուն համար, Միջին Արեւելքի եւ Կովկասի բնիկ ժողովուրդներուն արդի ժամանակահատուածի պատմագիտական աշխատութիւնները առաջնահերթութիւն չեն հանդիսանար, հակառակ անոր որ գոնէ գերմանական ներկայութիւնը Միջին Արեւելքի մէջ ամենաքիչը 200 տարուան պատմութիւն ունի, իսկ Ֆրանսականը՝ աւելի երկար...:

Այս բոլորով հանգերձ կը շեշտեմ, որ պէտք չէ յուսահատիլ. անցեալ տարի եւ այս տարի կային դոկտորականի թեկնածուներ, որոնք մասնակցեցան հայերէն ուսուցման՝ իրենց աւարտաճառերուն արխիւային նիւթերը սերտելու համար: Անցեալ տարի կար նաեւ գերմանուհի մը, որ կիւլպէնկեան Հիմնադրամի Ջարմանագան լեզուական ճամբարին մասին մանկավարժական եւ լեզուաբանական մագիստրոսական աւարտաճառ մը պատրաստեց, որուն աշխատանքները սիրով դեկավարեցի: Ես կը դասաւանդեմ նաեւ մագիստրոսականի մէջ արխիւային նիւթեր կարգաւորելու յատկացուած դասեր, ուր հայերէն, հայատառ թրքերէն, օսմաներէն եւ այլ լեզուներով կամ լեզուական կաղապարներով արխիւային նիւթեր կը սորվին կարգաւ մեր ուսանողները:

Զորոյր վարեց՝ Սոնա Թիթիզեան

Միշտ էլ կը հոգիամասորեն Ս. եւ Ս. Մարգարեւ եւ Մաման Մայրապետեան

Pâtisserie
MAHROUSÉ
FONDÉE EN 1970

9705 Boulevard de l'Acadie, Montréal, QC H4N 2W2 • 1053 Rue de la Montagne, Montréal, QC H3G 0B7

Tél: 514.279.1629 • info@mahrouse.ca • www.mahrouse.ca

Հացին խորհուրդը հայերուս մէջ

Դարերէ ի վեր հայերուս մէջ հացը նոյնացած է ճաշի, հիւրընկալութեան, խաղաղութեան, խնճոյքի եւ տօնի հետ:

Հայերս շատ հաց սպառող ժողովուրդ ենք: Հին Հայաստանի մէջ հացը եղած է առատութեան, հիւրասիրութեան եւ խաղաղութեան խորհրդանիշ: Եթէ հայը հիւրին առջեւ հաց դնէր, կը նշանակէր, որ իր տան դռներն ու սիրտը բաց են անոր համար: Հոնկէ ալ եկած է աղուհացով դիմաւորելու հայկական սովորութիւնը:

Հացին հետ կապուած հետաքրքրական գիտելիքներ

- Հայաստանի հեռաւոր գիւղերուն մէջ մինչեւ օրս ալ հացը դանակով չեն կտրեր, այլ կը բաժնեն ձեռքով, որպէսզի հացը ցաւ չզգայ դանակի սուր շեղբէն:

- Հայկական աւանդական հարսանեկան արարողութիւններուն մէջ հացը գլխաւոր դեր ունի. տան շեմին փեսային հայրը մէկական լաւաշ կը փռէ նորապսակներու ուսերուն, որպէսզի հարսը «հացով մտնէ տուն»:

- Հայերը սուրբ համարած են թոնիրը, որուն մէջ հացը թխուած է: Բոլոր գիւղերուն մէջ թոնիր շինելու ատեն կանչած են քահանան, որպէսզի զայն օրհնէ: Թոնիրէն հանուած առաջին հացը կը դրկուէր այն տունը, ուր հիւանդ կար: Հացը տեսնելով՝ հիւանդը ապաքինելու հաւատքով կը լեցուէր:

- Դատարաններուն մէջ ժողովուրդը երդուած է հացով՝ զայն սուրբ համարելով:

- Հին Հայաստանի մէջ հացթուխը չէին դատեր ու չէին սպաններ. ան անձեռնմխելի է:

- Հացերէն ամէնէն երկարակեացը լաւաշն է. անիկա իր թարմութիւնը կը պահէ շուրջ 6 ամիս: Լաւաշը կարելի է չորցնել, յետոյ վրան տեղ-տեղ ջուր ցանելով՝ ստանալ նախկին փափկութիւնը:

- Կը պատմուի, որ Գրիգոր Մագիստրոս Պահլավունի սովորութիւն ունէր մագաղաթի վրայ գրելու ժամանակ կտոր մը հաց դնելու իր առջեւ. ատիկա նշան էր, որ ինք ճշմարտութիւնը կը գրէր: «Հացին նայելով՝ մարդ եօթնապատիկ ճշմարտախօս կը դառնայ», կ'ըսէր ան:

- Հայկական սովորութիւն է Կաղանդի ծիսական տարեհացի պատրաստութիւնը, անիկա կ'ըլլայ կլոր կամ ձուածեւ, իսկ չափը՝ ըստ ընտանիքի անդամներու թիւին: Տարեհացին երեսը կը զարգարուի սերմերով, չոր ու մանր միւրգերով: Հացին մէջ կը դնեն «միջինք». անիկա տան այդ տարուան բախտաբերութեան եւ հարստութեան խորհրդանիշն է, ուսելու ատեն, որու որ բաժին իյնայ, այդ անձը կը դառնայ տարուան բախտաւորը:

- 2014-ին լաւաշը ընդգրկուեցաւ ԵՈՒՆԵՍԿՕ-ի ոչ նիւթական մշակութային ժառանգութեան ցանկին մէջ՝ որպէս հայկական մշակոյթի արտայայտութիւն:

Թոնիրի Խորհուրդը Հայերուս Մէջ

Անցեալին հայերուն մօտ թոնիրը նկատուած է արեւուն

խորհրդանիշը գետնի մէջ, իսկ լաւաշը՝ խոնարհումն Աստուծոյ:

Թոնիրը կաւէ պատերով գլանաձեւ վառարան է, որ սովորաբար գետնափոր կ'ըլլայ: Թոնիրին վերի մասը նեղ է, միջին մասը՝ ուռուցիկ, յատակը՝ լայն:

Թոնրագործութիւնը տարածուած էր ոչ միայն Հայաստանի, այլ նաեւ Կովկասի, Միջին եւ Փոքր Ասիոյ, Պարսկաստանի, Յունաստանի, Հնդկաստանի մէջ եւ այլուր: Շատ ազդերու համար անիկա աւանդական օճախ եղած է, եւ իւրաքանչիւր ազգ զայն օգտագործած է նպատակի մը համար:

Հայկական թոնիրի ամենայայտնի եւ հին տարբերակները պատրաստուած են Շիրակի տարածաշրջանի վարպետներուն կողմէ:

Լաւ թոնիր պատրաստելու հմտութիւնները պահուած են իբրեւ գաղտնիք եւ թոնիրի պատրաստութեան եղանակն ու առանձնապատկութիւնները փոխանցուած են հօրմէ որդի:

Անցեալին թոնրագործութեամբ զբաղած են տատիկները: Թոնիր պատրաստելը եղած է կանացի գործ: Ամէն գիւղ իր թոնրագործ տատիկը ունեցած է: Տատիկները հաւաքուած են, երգած, պարած, կերած, խմած, գրուցած եւ 10-15 օրուան ընթացքին տատիկը աւարտած է թոնիրի շինութիւնը:

Այն գիւղերը, ուր եկեղեցի չկար, թոնիրին շուրջ պսակի ծէս կը կատարուէր: Հարսն ու փեսան՝ ձեռք-ձեռքի տուած, կը դառնային թոնիրին շուրջ եւ կը համբուրուէին: Նախ աղջիկը հայրական թոնիրէն ափ մը մոխիր կը վերցնէր եւ կը լեցնէր զրպանը: Երբ փեսային տունը կը մտնէին հարսն ու փեսան, երեք անգամ կը դառնային թոնիրին շուրջ, յետոյ ծնրադիր կը համբուրէին զայն: Հարսը տունէն բերած մոխիրը կը թափէր թոնիրին մէջ, եւ ցմահ կը կապուէր այդ սրբազան օճախին:

Մեր օրերուն որոշ չափով նուազած է թոնիրի դերը հայկական կենցաղին մէջ, սակայն գիւղերուն մէջ անիկա տակաւին կը մնայ որպէս հաց թխելու հնոց, դրացի ու բարեկամ կիրերու հաւաքավայր՝ պատառ կիսելու, գրուցելու եւ տաքնալու համար:

Այս ֆոթո կը հոստատարուի Ա. Ե. Ա. Արարիկ Եւ Անիս Բէշտամի

GRANITE PRESTIGE MB

COMPTOIRS DE CUISINES ET SALLES DE BAIN
KITCHEN & BATHROOM COUNTERS

Spécialiste Comptoirs
Counter Specialists
Granite ~ Quartz
Marble ~ Marbre

Service
Clé en main

Prise de mesures laser
Fabrication
Livraison et Installation
Laser Templating
Manufacturing
Delivery and Installation

**GRATUIT
FREE***

Évier de cuisine / Kitchen Sink

Achetez au Prix du Fabricant!
Buy direct from the Manufacturer!

514.331.8337

www.graniteprestige.com

7111 ROUTE TRANSCANADIENNE
VILLE ST-LAURENT, QC H4T 1A2

VOISIN DE RONA et GUZZO • NEXT TO RONA HARDWARE & GUZZO

**ESTIMATION
GRATUITE
FREE ESTIMATE**

Մեծ հաճությո՞վ կը սպասարկենք Մե՞ծն Մոնթրեալի Նայ գաղութին

CAMAM

CENTRE
D'ASSISTANCE
MONDIALE
ARMÉNIEN DE
MONTREAL

Current Fundraising Campaigns

Our goal is to assist and provide financial aid to at-risk communities around the world and help them to overcome the many hardships that they face in their native countries.

To donate online visit www.camam.org

General Donations

Aid to Artsakh

Campagnes de financement en cours

Notre objectif est d'aider et de fournir une aide financière aux communautés à risque du monde entier et de les aider à surmonter les nombreuses difficultés auxquelles elles sont confrontées dans leur pays d'origine.

Pour faire un don en ligne visiter www.camam.org

3401 Rue Olivar-Asselin
Montréal, Quebec
H4J 1L5
Canada

397 boul. des Prairies
Laval, Quebec
H7N 2W6
Canada

45 Hallcrown Place
Willowdale, Ontario
M2J 4Y4
Canada

LEVON BENOHANIAN ET HAGOP KACHICHIAN

PHARMACIENS-PROPRIÉTAIRES

3915, boul. Samson, Laval, Québec, H7W 2G1

T 450 688-4111 F 450 681-5525

Lundi au vendredi : 8 h 30 à 20 h • Samedi et dimanche : 9 h à 17 h
Infirmière (jeudi) : 8 h 30 à 15 h • **LIVRAISON GRATUITE**

proximlaval@gmail.com

affiliés à **Proxim**

Tél-Fax 450.688.4245
Instruction automatique ou manuelle
Automatic or standard instruction

**4351 Notre-Dame Ouest
suite 101A, Laval, H7W 1T3**

Second location - 1011 rue Décarie, Saint-Laurent, Qc, H4L 5J9

Tél : 514 747-7883

L DANIEL HICKS

BARRISTER AND SOLICITOR
KASSABIAN LAW PROFESSIONAL CORPORATION

Shops at Don Mills
8 Sampson Mews, Suite 203
Toronto, Ontario
M3C 0H5

Tel: 416-443-9494

Fax: 416-443-0575

e-mail: danhicks@kassabianlaw.ca

Jacques Varbedian

Digital

Professional Photography & Video

CALL us 416-722-9225

**V&M
BARBER
SHOP**

**BOOK
NOW**

**The barbershop is
located at**

2216 Boul. Curé-Labelle, Laval
QC, H7T 1R1

**Contact Us For
Inquiries**

+1 (450) 680-1818

@vm.salon_barbier

Al-Walid is the exclusive distributor of LEE Chocolate in Canada. As your dedicated partner for every special moment, whether it's a baby shower, wedding or graduation, we offer you much more than a visual experience with our dazzling decorations. Taste our dark and milk chocolates, as well as our special creations such as diafa, nougat and dragées.

**31 Bd du Curé-Labelle, Laval,
QC, H7L 2Y9**

+1 (438) 226-6635 al-walidstore.ca

Depuis / Since

1 9

8 8

35 ans d'excellence!

**CARROSSERIE
JACOB & JACOB**

BODY SHOP

Cas d'Assurances

6280 St. Jacques, Montréal, Québec H4B 1T6
Tél.: (514) 484-7945 • Fax: (514) 484-2487

jacobautobody@bellnet.ca

www.carrosseriejacobetjacob.ca

Murat Armutlu, CPA, CFE

Vahakn Kapriyel Arapyan, CPA

*"it's not what you **earn**,
it's what you **keep** that counts."*

- *Financial Statement*
- *Management Consulting*
- *Government Subsidies*
- *Financial & Tax Consulting*
- *Bank Financing*

Armutlu & Arapyan Inc.

6611 Boul. Thimens, St. Laurent, Qc, H4S 1W2

Tel: 514.855.0012 Fax: 514.855.0004

murat@armutlu.ca vka@arapyan.com

JERUSALEM

RESTAURANT

Fine Middle Eastern Cuisine Since 1971

Jerusalem Restaurant was established in 1971 and became the first middle eastern restaurant to serve the Greater Toronto Area. It was the joint venture of three brothers who shared the idea of introducing traditional culinary secrets to the mainstream.

EGLINTON

955 Eglinton Ave. West
Toronto, ON M6C 2C4
416.783.6494

LESLIE

4777 Leslie Street
North York, ON M2J 2K8
416.490.7888

www.jerusalemrestaurant.ca

The Geopolitics of Genocide

By Michael B. Oren

Michael B. Oren served as Israel's ambassador to the United States from 2009 to 2013. Born in the United States and educated at Princeton and Columbia, Dr. Oren has been a visiting professor at Harvard, Yale, and Georgetown, and was a Distinguished Fellow at the Shalem Center in Jerusalem. He earned a PhD in Near Eastern Studies from Princeton. He is the author of the New York Times best-selling *Ally: My Journey Across the American-Israeli Divide*, *Power, Faith and Fantasy*, and *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*.

The phone call from a representative of a mainstream and generally non-political American Jewish organization was sure to be enthusiastic. The year was 2006, shortly after the publication of *Power, Faith, and Fantasy*, my account of America's two-hundred year involvement in the Middle East. The book's revelations included the colonial origins of American Protestant support for late nineteenth and early twentieth-century Zionism. For this reason, the work was welcomed by many of Israel's American Jewish supporters, among them an anonymous donor who purchased several hundred copies to be distributed to all members of Congress. The gift would be presented by this respected American Jewish organization, its logo stamped on the inside cover. The grant, worth thousands of dollars and redounding to the organization's prestige, should have been exuberantly received. Or so I thought.

Rather than congratulating me, though, the representative began questioning me about the chapter on American-Middle East relations during World War I. "Are you sure about all your sources?" he asked, insinuating that the hundred-plus pages of footnotes might be insufficient. "You see," he continued, "we've read the part about what you call a genocide. And we have to tell you, on this Armenia thing, we're kind of with the Turks."

The organization declined to accept the grant.

As enlightening as its revelations of the deep roots of American Christian Zionism, the

book's unveiling of that "Armenia thing" was shocking. As a historian focused on the modern Middle East—the Arab world, Israel, and Iran—the massacres of Armenians in the Caucasus and Anatolia were, for me, both academically and geographically peripheral. Of course, I knew that the First World War had seen the deaths of a great many Armenians and that an acrid debate still surrounded the definition of that slaughter. Bernard Lewis, my former professor, acknowledged that as many as one and a half million Armenians died in 1915, but denied that the Turkish government deliberately ordered their murder. "On the contrary," he argued, "there is considerable evidence of attempts to prevent it which were not very successful." Lewis's view was refuted by Taner Akçam, a Turkish Muslim, whose books (one of which, *A Shameful Act*, I reviewed in these pages), documented the senior level decision-making that led to the massacres. "Revenge, revenge, revenge; there is no other word for it," Akçam quotes Enver Pasa, one of three Turkish ultra-nationalists who ruled Turkey at the time, writing about the Armenians. Another member of that triumvirate, Talat Pasha, specifically ordered "a final end, in a comprehensive and absolute way," to the Armenian problem.

Still, except for the empathy I felt for the Armenian Americans with whom I grew up in Northern New Jersey, I harbored no strong feelings about whether my neighbors' grandparents were or were not the victims of genocide. Nor did the scholarly debate especially interest

me. Then, I started researching the World War I chapter of my book. Then I entered the archives.

From countless files, the testimonies cried out. Reports from U.S. consul generals in the area, letters from American and British missionaries, and the memoirs of Henry Morgenthau, Washington's ambassador to Istanbul, and members of his staff—all described in nightmarish detail the systematic execution of hundreds of thousands of Armenian civilians. They were dismembered, crucified, incinerated in their own churches, herded into the Black Sea and drowned, and marched to death in the Syria desert. "Beating and starvation, branding with hot irons, stabbing in the face, burning of hair and beards," were, according to evangelist Henry Riggs, only some of the tortures inflicted on the Armenians. Witnessing these horrors drove some of the correspondents to near-madness. A deeply depressed Morgenthau resigned. No historian—no human being—could read these agonizing accounts and not be persuaded that Turkey's leaders in 1915 had embarked on an expressed policy of what Morgenthau termed "race extermination."

My book, consequently, treated the Armenian genocide as a given and dwelt instead on the individual American reactions—and the lack of their government's response—to the atrocities. Naively, perhaps, I assumed that the question of whether or not the Turks sought to ethnically cleanse their empire of Armenians had long been resolved. That is, until I received the phone call

Միջուկային հարցազրույցներ Ա. Բ. Օրենի հետ

from the representative of that otherwise uncontroversial American Jewish organization. The academic debate over genocide, I realized, had been supplanted by its geopolitics.

At stake was the West's relationship with Turkey. Successive Turkish leaders, civilian and military, long regarded the genocide charge as close to an existential threat, the vitiation of everything Turkish. The Ankara government has funded research and even established a museum exhibition to refute the historical record. Yet, what began as a national obsession quickly escalated into a diplomatic and military dispute in 1990, when Armenia declared independence from the Soviet Union. Turkey recognized the republic but, due to border disagreements, never exchanged ambassadors with it. Two years later, another post-Soviet state, Azerbaijan, bitterly warred with Armenia over Nagorno-Karabakh, a 1,700 square mile enclave located inside Azerbaijan but overwhelmingly populated by Armenians. Allying with the Azeris, the Turks closed their border with Armenia. Peace talks, brokered by the Organization for Security and Co-operation in Europe, began in 1994 but failed to achieve a resolution. Blockaded to the west and the east, the republic naturally turned north and south—to Russia and Iran. From a question of historical memory, the Armenia genocide was suddenly caught up in a geopolitical maelstrom.

The transformation could be gauged by the changes in U.S. policy toward the genocide. As early as 1975, the House of Representatives recognized the 1915 massacres as a genocide, as did President Reagan in 1981. Since then, though, presidents of both parties have refrained from using the G-word. When, in 2007, the House Committee on Foreign Relations condemned the Ottoman Empire for committing genocide, the Bush White House warned that Turkey might retaliate by cutting off vital air and ground supply routes to U.S. forces in Iraq. Armenia's ties with America's Russian and Iranian nemeses did little to fortify its case in Congress.

A more calibrated barometer of

the geopolitics of genocide could be found in Israel. Determined to preserve the Hebrew word, *Shoah*, for the exclusive description of the Holocaust, some Israelis seemed to fear that acknowledging the Armenians' genocide might detract from that of the Jews. Beyond that unquantifiable concern, though, was Israel's concrete interests in maintaining relations with Turkey and Azerbaijan. Surrounded by hostile Arab populations, Israelis cherished their friendship with Turkey, especially after 1979 and the loss of their only other Middle Eastern ally, Iran. The rise, starting in 2003, of Turkish prime minister (now president) Recep Tayyip Erdogan reinforced Israel's reticence on the Armenian issue. Rejected for membership in the European Union, theologically and tactically close to the Muslim Brotherhood and Hamas, Turkey under Erdogan turned back to its Middle Eastern roots.

Israeli leaders were already anxious over this drift and were reluctant to accelerate it by revisiting the events of 1915. Israeli President Shimon Peres memorably remarked, "It is a tragedy what the Armenians went through but not a genocide." At the same time, Israelis began cultivating a robust military and economic relationship with Azerbaijan, a Shi'ite state. Those factors, combined with a desire to stay in lock-step with American policy, militated against Israeli recognition of the genocide.

Paradoxically, as the geopolitical tensions surrounding the Armenian genocide intensified, the academic debate vanished. While some authors differed over whether, like the h in Holocaust, the g in genocide should be capitalized, all concurred on the word. Similarly, scholars understand the need to view the genocide in the contexts of Ottoman and Turkish history, contemporary international and military events, and the dynamics of Armenian identity. Today, virtually no attention is devoted to determining whether or not the murder of 1.5 million people fulfilled the legal definition of "genocide" or the ways in which the world should memorialize their annihilation. If, a

decade ago, historians such as Samantha Power, Jay Winter, and Peter Balakian still felt a need to prove the genocidal nature of the 1915 massacres, now, on the hundredth anniversary of those horrors, writers are more seized by the questions of why they took place and what reactions they precipitated.

Those are the focal points of Thomas De Waal's *Great Catastrophe: Armenians and Turks in the Shadows of the Genocide*. A Carnegie Endowment expert on the Caucasus, De Wall takes readers on an historical, geographical, and personal journey across the genocide's landscape. In addition to providing a concise survey of the centuries of complex Turkish-Armenian relations, he visits the monuments to the victims and interviews their descendants. History and memory blend effortlessly in his narrative, which emphasizes the progress made toward reconciliation. The Workshop for Armenian/Turkish Scholarship (WATS), founded at the University of Chicago in 2000, for the first time brought scholars from both ethnic backgrounds together to examine the genocide. That healing process was accelerated, De Wall observes, by Hrant Dink, an outspoken Turkish editor and defender of the genocide charge, who was prosecuted and ultimately assassinated for his beliefs in 2007. Dink's murder, perhaps more than any single occurrence, jarred Turks into confronting their haunted past.

A very different treatment of what Armenians call "the Great Catastrophe" is furnished by Ronald Grigor Suny, a distinguished scholar of Soviet and Caucasus history at the Universities of Michigan and Chicago, the grandson of a well-known Armenian composer. In contrast to its melodramatic title, "They Can Live in the Desert but Nowhere Else"—a diktat from Talat Pasha—the book's subtitle, "A History of the Armenian Genocide," is an understatement. In fact, Suny has written what is to date the most definitive and probing history. Without in any way justifying the genocide, Suny shows how vast historical forces—the clash between state and empire, Islam and

DEPUIS - SINCE

AROUCH

1978

*Savoureuse,
fraîche et authentique!* | *Tasty,
Fresh and Authentic!*

With 2 locations to
serve you better!

Commande en ligne
www.arouch.com

917, rue Liège O.
Montréal, Qc. H3N 1B5
7 jours par semaine
de 9h à 18h
info@arouch.com

3467 St-Martin O.
Laval, Qc. H7T 1A2
Avec service au volant!
Lundi au vendredi de 8h à 20h
Samedi et dimanche de 8h à 18h
T. 450-686-1092

FedEx partout au Canada
UberEats
DoorDash
Skipthedishes

*Grant and
Arminé Dedeyan*

WWW.ADAMSELEVATOR.CA

*EDUARDO, PEDRO AND JOYCE
OUGHOURLIAN*

**IN BUSINESS FOR OVER 40 YEARS
RENOVATION, REPAIRS, MAINTENANCE,
INSTALLATION OF ELEVATORS,**

RBQ# 1812-6474-22

Manoia

ARMEN PHOTOGRAPHY

Weddings & Special
Occasions
Photo - Video

Commercial & Industrial
Photography

Retouching
Image Enhancement
Fine Art Image Effects
Montages
Restoration

Ad Layouts
Graphic Design

514 - 386 - 9153

BOULANGERIE SETA

Arménienne & Libanaise

Tél.: 514.333.0173

1555, rue Dudemaine
Montréal, Qc H3M 1R2

Մեր յարգելի յաճախորդներուն
շնորհաւոր Ամանոր եւ
լաւագոյն մաղթանքներ

NETTOYEUR MARIE - CLAIRE

514-334-7830

LIVRAISON - WE DELIVER

Հայկական Հաստատութիւն

Fallico

Hair & Spa

Hair & Beauty Unisex Salon
by Jack
Professional Hairstylist
&
Colour Technician

• *Specializing in:*

- UP-DOS • Highlights • Perms • Colours
- Cut & Styles • Esthetic • Weddings
- Special Occasions

• *Professional consultation and products*

For Appointment Call

416.493.8331 416.499.2873

fallicohairandspa@hotmail.com

- *Laser Permanent Hair Removal*
- *Complete Spa Services*

2710 Victoria Park Ave., North York, ON M2J 4A7
www.fallicohairandspa.com

nationalism, East and West—helped forge it. The synthesis of modern European and Middle Eastern studies, political science, international relations, and even psychology galvanizes Suny's writing. In one paragraph, he asserts:

War and social disintegration, the invasion of the Russians and the British, and the defection of some Armenians to the Russian side [in World War I] moved the leaders of the Ottoman state to embark on the most vicious form of secularization and social engineering, the massive deportation and massacre of hundreds of thousands of their Armenian and Assyrian subjects.

But then counters:

The choice of genocide was not inevitable. Predicated on the long-standing...attitudes that demonized the Armenians...the Young Turks' sense of their own vulnerability—combined with a resentment at what they took to be the Armenians' privileged status, Armenian dominance over Muslims..., and the preference of many Armenians for Christian Russia—fed a fantasy that the Armenians presented an existential threat to Turks...Threat is a perception [that] must be understood not only as an immediate menace but as perception of future peril.

Solid general histories such as Suny's lay the foundation for more popular and focused works. *The Operation Nemesis: The Assassination Plot that Avenged the Armenian Genocide*, Eric Bogosian tells the story of Soghomon Tehlirian and other agents of the Armenian Revolutionary Federation who assassinated former Turkish officials. While fighting with the Russian army during the war, Tehlirian lost eighty-five family members to the genocide. The trauma brought him to a Berlin street in 1921 where he shot and killed Talat Pasha, then waited to be arrested. The purpose was to put Tehlirian on trial and provide him with an international stage for telling the Armenians' story. It worked. After two days of obliging questioning, the young avenger was acquitted and the world informed. Further

assassinations—of Djemal Pasha, Behaeddin Shakir, and Said Halim Pasha—reinforced the message that, through legal or illegal means, justice would be wrought. □

The grandson of survivors, Bogosian draws on his talents as actor, playwright, and director to simultaneously grip and move his readers. The genocide, in his telling, condenses from an abstraction to an intimately painful narrative familiar to readers of Holocaust memoirs. Indeed, Tehlirian's saga recalls that of the Jewish poet and resistance fighter Abba Kovner, who joined other survivors in a failed attempt to kill millions of Germans after World War II. Tehlirian remains a national Armenian hero. This review was written nearby Kovner Street.

Yet, the personalization and even popularization of the genocide has not impacted its geopolitics. As Laure Marchand and Guillaume Perrier point out in their comprehensive survey, *Turkey and the Armenian Ghost—On the Trail of Genocide*, the fear of alienating Turkey has blunted France's attempt to spearhead international recognition of the genocide. Though long enshrined in French law, it has not attained the status of the Holocaust, the denial of which is criminal. Similar caution has characterized the policies of Germany, Russia, and Austria, accused by Erdogan of presenting "claims constructed on Armenian lies." Most

dispiritingly, President Obama who, as a senator, criticized the Bush administration for failing to acknowledge the genocide, has, as president, shown precisely the same reluctance. □

Perhaps that refusal will also change. The marking of the hundredth anniversary of the Armenian genocide has spurred a list of new works which, when added to those already published, comprise a formidable corpus. This literature will undoubtedly grow—another far-reaching study, by historians Benny Morris and Dror Zeevi, is due out from Norton soon—and further influence the geopolitical debate. The Armenian genocide may be examined not only as a harbinger of the Holocaust but also, through the mass rape of Armenia women and forced conversion to Islam of thousands of Christian children, of the catastrophes sweeping much of the Middle East today. □

In May, Knesset Speaker Yuli Edelstein called on Israel to reexamine its position on the Armenian genocide. "We Jews who are still suffering from the impact of the Holocaust cannot minimize the tragedy," he said. American Jewish organizations have also changed their position and now join with Armenians in memorializing the genocide of 1915. Their representatives no longer assert, "on this Armenia thing, we're kind of with the Turks."

Արցախը կը համարուուրթուրու Արցախ տը Դաւանք Օրջանժանը, ի ջրջանքսկ ընկ. Լիւնը Աւանժանը

Génocide des Arméniens d'Artsakh

DERNIER ACTE ?

Ils sont partis. Face à la barbarie, face à la mort, ils sont partis ! Exil forcé de leur terre ancestrale, l'Artsakh. "Hommes, femmes, enfants qui ne voulaient que vivre, avec des gestes lourds comme des hommes ivres..." aurait dit Aznavour. Tous les témoignages que nous avons recueillis concordent. Il s'agit bien là de crimes de guerre contre des populations civiles, d'une épuration ethnique, d'un génocide qui ne dit pas son nom. Quels rôles ont joué l'Europe, les USA, la Russie, Israël, l'Eglise, dans ce dernier acte de résistance conduit au nom de la Justice et du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes, et engagée il y a plus de 30 ans ? Notre dossier événement.

Artsakh

L'expatriation par la force

Photo-reportage de David Ghahramanyan

Après avoir été désarmés et démobilisés, les soldats de l'Armée de Défense de l'Artsakh ont reçu l'ordre de brûler les uniformes et les papiers militaires...

Միշտ էլք կը հոգսմանքովն Մ. և Մ. Մայրքէլ Գոյք և Միք Սոքոյանքի Գոյք

... jusqu'aux pénuries de nourriture et de médicaments...

Artsakh

L'expatriation par la force

Photo-reportage de David Ghahramanyan

"Le 19 septembre 2023, lorsque l'Azerbaïdjan a lancé son attaque, j'ai pris mon appareil photo et je suis sorti dans la rue. Une sirène d'alerte aérienne retentissait. Les gens étaient paniqués. Ils ne savaient ni où aller ni comment se cacher. Dès les premières explosions, le téléphone, Internet et l'électricité avaient été coupés. Il est difficile de résumer en quelques mots mes sentiments. Disons, une grande tristesse et une immense colère, surtout au moment où j'ai appris que je serais obligé de m'exiler de ma terre natale et quand il m'a fallu franchir le pont d'Hakkari..."

Lorsque mon épouse et moi-même avons quitté la maison, sans espoir de la revoir avant longtemps, nous nous sommes embrassés puis nous avons pleuré un bon moment. Il nous semblait que la bâtisse elle-même refusait qu'on la livre à l'ennemi. C'était comme si elle nous disait «Ne partez pas. Ne m'abandonnez pas». C'est une chose de saisir avec l'œil distancé du photjournaliste le malheur des autres, mais cela en est une autre de devoir fixer sur la pellicule sa propre tragédie. Il devient difficile d'appuyer sur le bouton de l'appareil quand on ressent la même chose que les personnages apparaissant dans l'objectif lorsqu'on est l'un d'eux. C'était déjà vrai lors de la Guerre des 44 jours et cela l'est encore plus aujourd'hui. Mais quelque part, tout au fond de moi, je sais aussi que l'histoire est loin d'être terminée.

... la seule chance pour eux de franchir le poste azerbaïdjanais du Corridor de Latchine dans une relative sécurité

Միջոցառումներ համայնքային մակարդակի վրա. Միջոցառումներ համայնքային մակարդակի վրա

Iris7
productions
www.iris7.ca

Photo & Video services

514 - 476 - 9583

K L O D A
P R O D U C T I O N S

**One stop shop
for your entertainment needs**

Our amusements division provides
the best in interactive entertainment rentals:

Inflatable games • rides • carnival games • video arcade games
casino games • BBQs, tents & team-building activities

Daniel Zakarian **514.343.5000** dannyz@kloda.com
www.kloda.com

Centre Dentaire Laval

*Dre. Zovinar
Der Khatchadourian
Dre. Anyk Plaisance*

*1649 Boul. Daniel-Johnson
Laval, Qc H7V 4C2*

Tel: (450) 949-2233

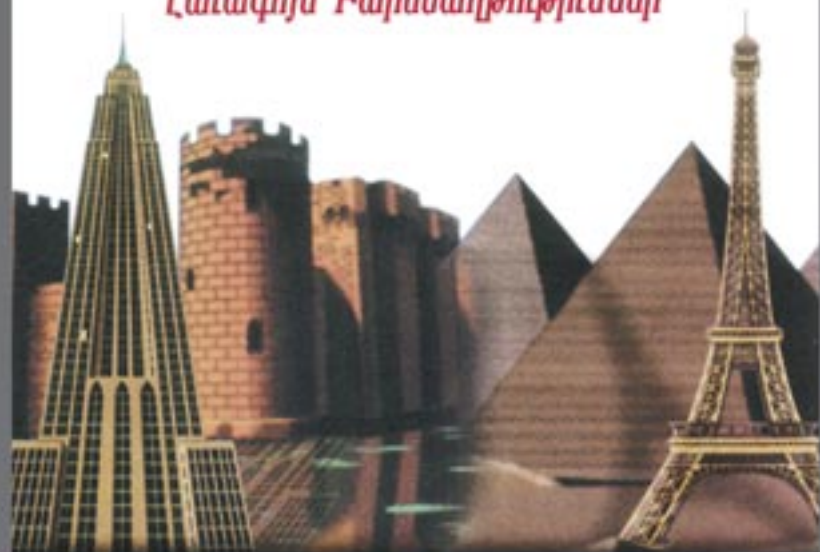
info@cdlaval.ca

Voyages
HAIG
Travel

*Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան
զոյգ տօներու առիթով՝
Լաւագոյն Բարեմաղթութիւններ*

4150 rue Sherbrooke Ouest, Suite 404A, Westmount, Qc H3Z 1C2
Tél.: (514) 284-7676 | E-mail: info@haigtravel.ca

CASSANDRA I.D.A. PHARMACY

ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԵՐ՝
ՊԱՆԵՆ ԸՆՏԱՆԻԷ

ԴԵԴԱԳՈՐԾՆԵՐ՝
ՄԱՐԱԼ ՊԱՆԵՆ
ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆԵՆ

ARMENIAN MEDICAL CENTRE
& PHARMACY

PHARMACISTS
SARKIS BALIAN, BScPhm, RPh
MARAL BALIAN, PharmD, RPh
VARTAN BALIAN, PharmD, RPh

Walk-in Clinic onsite: (416) 331-9111

CASSANDRA HEALTH CENTRE
10753
I.D.A. PHARMACY
CASSANDRA CLINIC
WALK-IN & FAMILY PRACTICE
416-331-9111
Dr. Marinosyan accepting
new patients (416) 331-9111

Dr. Rupert Abdallan
General Practitioner

Dr. Mari Marinosyan
New Family Doctor

Dr. Omayma Fouda
Family Physician

Dr. H. Kavazanjian

MEDICAL OFFICE FOR LEASE
416-449-2040

- Դեղագիրներու պատրաստութիւն՝ շաբաթական յատուկ տուփերու մէջ:
- Արեան ճնշման քննութիւն եւ հետետղականութիւն՝ անվճար
- Շաքարախտի քննութիւն
- Դեղերը իրենց հասցեներուն առաջելու անվճար սպասարկութիւն
- Տարեցներու 10% զեղջ
- Կը յարգենք եւ սիրով կը կատարենք թղթ ապահովագրական քննութիւններու պայմանները
- Walk-In Clinic բաց է շաբաթը 6 օր: Կրնաք թփչկները տեսնել առանց ժամադրութեան:

Դիմեցէք մեզի եւ պիտի դատեաք մեր մնայուն յաճախորդը:

հասցէ՝ 2040 Victoria Park Ave.
(Victoria Park & Cassandra)
Toronto, Ontario M1R 1V2
Tel : (416) 449-2040 Fax: (416) 449-2048

CARROSSERIE PRISME
Peinture & Débosselage
Garage Agréé

Expert en
Infiniti et Acura

INFINITI

ACURA

Raffi Koushian
Propriétaire

1430 rue Michelin Laval, Qc. H7L 5C2
Tél: 450 967-3948 • Fax : 450 967-1642
carrosserieprisme@bellnet.ca

Pendant les bombardements, des familles sont allées se réfugier dans la crypte de la cathédrale de Stepanakert. Grand-mère Rosa dormait en haut, près de l'entrée. Elle ne supportait pas le manque d'air.

Alerte aérienne. Tandis que les sirènes hurlent, une femme hésite à franchir les quelques mètres qui la séparent du refuge placé dans le sous-sol d'un bâtiment voisin.

Այս և այլ հոդվածներն Մանուկ, Թաթև, Հրոզ, Պարթև և Պարթևի Քաղաքում

Le lendemain, la population commencera à se rassembler pour le grand départ...

Pour eux, au moins, c'est la fin de l'enfer...

... le voyage a parfois duré quarante heures.

Le 24 septembre, au "Cimetière des Héros" de Stepanakert, on procède à l'inhumation des soldats tués lors des derniers affrontements. Lorsque le signal de l'exode sera lancé, un peu plus tard dans la journée, des familles déterreront le corps de leurs défunts pour l'emporter avec eux en Arménie.

France Arménie
Novembre, 2023

Միշտ էլքը կը հոսի յայնչապատկառ Մ. և Մ. Հրթիռը և Վրայի Շրջափակումը

PHARMAPRIX

Pharmacies Mahmoud El-Achkar

Ունինք նաեւ հայ դեղագործներ եւ աշխատատեղեր, որոնք պատրաստ են ձեզի օգտակար դառնալու:

2000 Marcel-Laurin,
St-Laurent, Qc, H4R-1J9
514-332-8689

965 Curé-Labelle,
Laval, Qc, H7V-2V7
Ouvert 24h
450-681-1683

THE RELIABLE PRINTER PRINT ASSURED

Տպագրական այլազան պատուերներու կողքին, մեր մասնագիտական սպասարկութիւնը կառաջարկենք ամեն տեսակ գիրքերու հրատարակութեան աշխատանքներու համար:

Ձեր հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով գիրքերու խմբագրութեան, գրաշարութեան ու սրբագրութեան, ինչպէս նաեւ ծեւարումի, էջադրումի, տպագրական եւ կազմարարական բոլոր աշխատանքները լաւագոյնս պիտի կատարուին մեր հաստատութեան մասնագետ աշխատակիցներու միջոցաւ:

Սեփականատեր՝ Չորհապ Սարգիսեան

OUR NEW
LOCATION

2200 Markham Rd.
unit 15
Scarborough, ON M1B2W4

Tel: 416-292-9394
info@TheReliablePrinter.com
www.TheReliablePrinter.com

MR. SAKO Shoe Repair

SARKIS ADOURIAN

Take-in & Widen Boots
Excellence in all types of leather repairs
Footwear • Accessories • Dyeing
Key cutting • Knife sharpening
Luggage • Orthopedic Insoles

2768 Victoria Park Ave.

Bus: 416-491-2351
Cell: 416-826-4557

Sutton

performer inc.

ALBERT ARKILANIAN

IMMOBILIER | REAL ESTATE

aarkilanian@sutton.com
www.albertarkilanian.com
Cell: 514.962.8822

**Dr. Kevork
Manoukian**
D.M.D., M.B.A.

Centre Dentaire St-Mary

5300, Côte des Neiges,
bureau 300,
Montréal (Québec)
H3T 1Y3

Tel.: 514 734-2632
Fax: 514 734-2744
Cell: 514 862-9474
manoukian@sympatico.ca

**Pharmacie
Robert & Tro Pascal Cotchikian**

Affiliées à

JEAN COUTU

5692 avenue du Parc
Montréal, Qc H2V 4H1
Tél.: 514 270-6500
Fax: 514 270-4470

5201 avenue du Parc
Montréal, Qc H2V 4G9
Tél.: 514 279-9191
Fax: 514 279-9197

Bijouterie
Setor

**Vente de Bijoux
et de Diamants**

6245, boul. Métropolitain Est, #131-133-135,
St-Léonard, Qc. H1P 1X7
Cell.: (514) 583-2575 Tél.: (514) 329-2575
Fax: (514) 329-0887

BOUCHERIE D'ORIENT ملحة الشرق

+1 (450) 687-7272

1627 BOUL. DU CURÉ-LABELLE, LAVAL, QC , H7V 2W6

ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՐ ԴԱՏԻՆ, ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ԿԱՌՈՅՑ

Գանատայի Հայ Դատի Շրջանային յանձնախումբը աշխատանք կը ծաւալէ համագանատական առումով, առաւելաբար մայրաքաղաք Օթթաւայի մէջ, դաշնակցային օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւններու մակարդակի վրայ: Իրեն զուգահեռ կը գործեն Հայ Դատի տեղական յանձնախումբերը, նահանգային թէ քաղաքապետական օղակներու մէջ՝ Մոնթրէալ, Լաւալ, Թորոնթօ, Վանգուվըր, Գեմպրիճ, Համիլթըն, Սենթ Գաթրիսկ եւ Ուինծըր քաղաքներու Հայ կեդրոններէն:

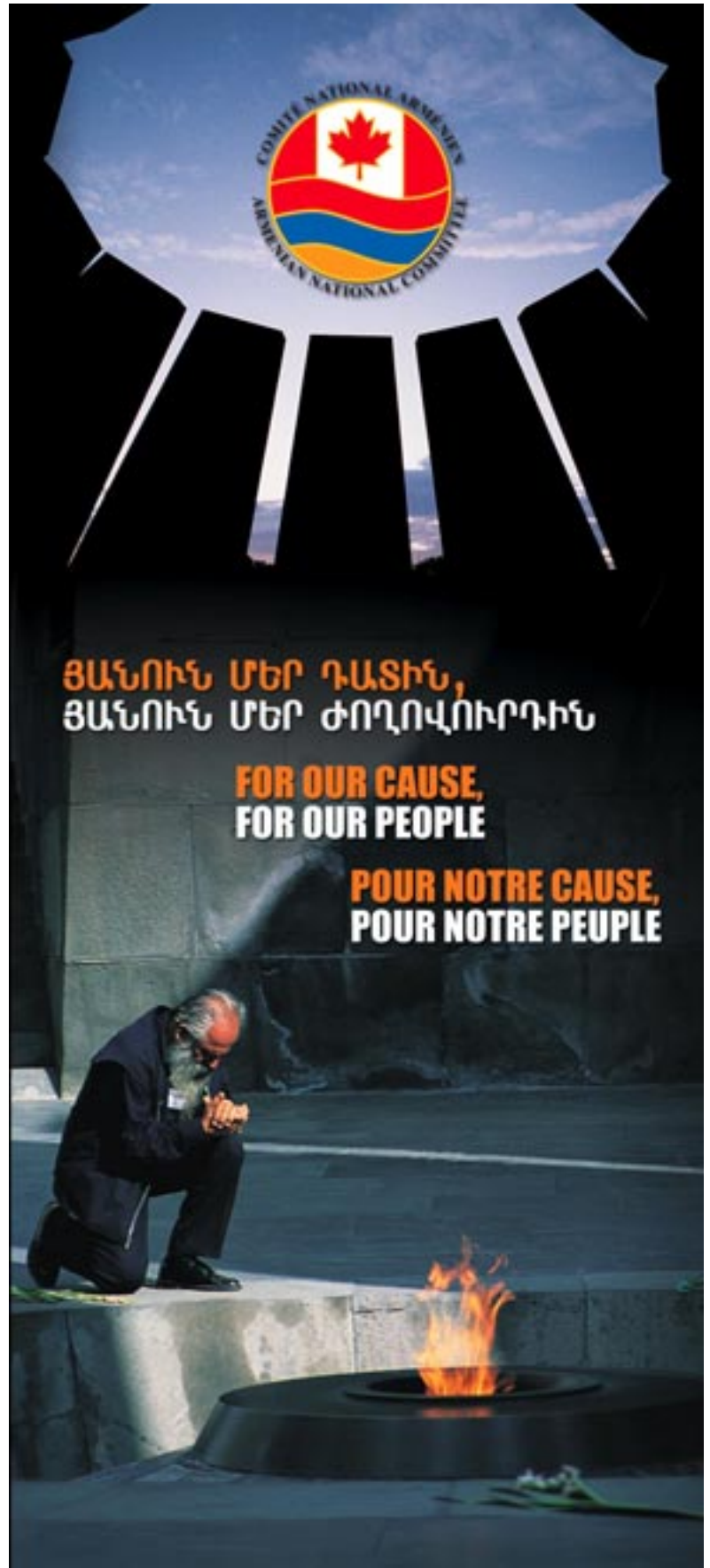
ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐԴ

Մեր գործունէութեան յենարանն ու ուժի աղբիւրը առաջին հերթին մեր ժողովուրդն է: Անո՛ր է որ կը դիմենք ամենէն առաջ, որքէն արշաւի համընդհանուր մասնակցութեան եւ ժողովրդական ալիքի ծաւալ տալու համար:

ԳՈՐԾԱԴԱՇՏ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿԱԿԵՏԵՐ

Հայկական Յեղասպանութեան ճանաչում, Հայաստանի Հանրապետութեան հզօրացման ուղղուած քայլեր, Արցախի ինքնորոշման իրաւունքի ամրագրում, Սփիւռքի գաղթօճախներու յանձանձում, ասո՛նք են գլխաւոր բնագաւառները մեր գործունէութեան:

www.anccanada.org

ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՐ ԴԱՏԻՆ,
ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

FOR OUR CAUSE,
FOR OUR PEOPLE

POUR NOTRE CAUSE,
POUR NOTRE PEUPLE

Թիկունք կը կանգնիմ Հայ Դատին
I support the Armenian Cause
Je soutiens la Cause Arménienne

Այո, կը փառիսցիմ գորակցել Հայ Դատի սպիտակագիրներուն: Ներփակ կը գտնէք նոյնպատուարներն, յիշած **A.N.C.**-ի:

Yes, I want to support the ANCC and the Armenian Cause. Please find my donation enclosed, payable to the **A.N.C.**

Oui, je desire appuyer le CMAC et la Cause Arménienne. Veuillez trouver ma donation ci-jointe, à l'ordre de **A.N.C.**

20\$ 50\$ 100\$ 200\$ Այլ/Autre/Other _____

Name / Nom _____

Address / Adresse _____

Tel / Tél: _____

E-mail / courriel: _____

Կը փառիսցիմ նաեւ մաս կազմել **«Հայ Դատի Քարկնամներ»** ու շրջանախմբին: Ուղարկեցէ՛ք ձեր տեղեկատուութիւնը վերոյիշեալ հասցէներուն:

I would also like to be a member of the "Friends of Hay Tad" circle. Send your information to the above-mentioned addresses.

J'aimerais aussi faire partie du cercle «Amis de Hay Tad». Envoyez votre information aux adresses mentionnées ci-dessus.

www.horizonweekly.ca

Հորիզոն
horizon

CONNECT WITH US:

facebook.com/pages/horizonweekly

@horizonweekly

horizonweekly

YouTube – Horizon Weekly TV

Հորիզոն

Վարիչ Խմբագիր՝ Վահագն Գարագաշեան
Վարչական Պատասխանատու՝ Սիլվա Էհրամճեան
Սրբագրիչ՝ Սոնա Թիթիզեան
Ծանուցումներու Ձեռնորում՝ Լորի Խաչերեան
Ձեռնարկագր՝ Վիգէն Արրահամեան

Ծանուցումներ
Մոնթրեալ՝ Յովիկ Կէտիկեան
Սօսի Նայիմ

Թորոնթօ՝ Ժագ Վարպէտեան

English-French section Editor: Tina Soulahian
Տպարան՝ TLC Global Impression

horizon

HÉBDOMADAIRE ARMÉNIEN
ARMENIAN WEEKLY

Les Publications Arméniennes (1991)
Les retours de poste publication
doivent être retournés à :
3401 Olivar Asselin
Montréal (Québec), Canada H4J 1L5

Administration/Publicité
Sylva Ehramdjian

Tél : (514) 332-3757
E-mail : sylvia@horizonweekly.ca
Courrier de deuxième classe/
No. 40065294 / Second class mail

Dépôt légal :
Bibliothèque nationale du Québec et du Canada
ISSN 0708580X

ANI BAKERY

ԱՆԻ ՓՌԱՊԱՆ

Middle Eastern Pizza Lahmajoun

Սեփականատր՝ Արսեն Տապալադեան

Ուր կը գտնեք հայկական եւ արաբական լահմաճունի տեսակներ՝ փոքր եւ բնական չափերով: Լահմաճունը կը պատրաստենք մեր չափերով եւ յաճախորդներուն պահանջքին համաձայն՝, միսը իրենցմէ կամ մեզմէ: Կը պատրաստենք եւ կը ծախենք նաեւ թահինով հաց: Միշտ պատրաստ ենք ձեր ապսպրանքներուն գոհացում տալու ուրախ եւ տխուր առիթներով

**Փորձեցեք եւ
գոհ պիտի մնաք**

**Ani Bakery Ltd 25 Howden Road, Unit #2
Scarborough, Ontario M1R 3C3 | Phone: (416) 285-7164**

Բաց ենք շաբաթը վեց օր, Կիրակի մինչեւ կեսօրէ ետք՝ ժամը 2:00
(Երկուշաբթի փակ)

METRAS

SHIPPING & FORWARDING INC.

2175 Sheppard Ave. E.
Suite 215 Toronto ON

Tel.: 416-497-0377

Fax: 416-497-0783

info@metrasshipping.com

www.metrasshipping.com

Your Most Reliable Transportation Partner To/From Armenia & Worldwide

- **Ocean, Air & Land International Transportation**
- **Door to Door Services Available**
- **20', 40', LCL and Break-Bulk**
- **Insurance Coverage**
- **Export Documentation, Letters of Credit Handling and Banking Negotiations**
- **Dedicated Agency Network Worldwide**

Everything you've been waiting for!
IN STOCK NOW

The 2023 Nissan ARIYA
our 100% electric crossover

Price starting at
\$52,998*

You may be eligible for up to
\$12,000[±] in total
EV government rebates.
Subject to eligibility requirements. Conditions apply.

RESERVE YOURS TODAY AT NISSAN GABRIEL JEAN TALON

3500, rue Jean-Talon Ouest,
Montréal (Québec) H3R 2E8
nissangabrieljeantalon.ca
514 509-7777

VISIT [NISSANGABRIELJEANTALON.CA](https://www.nissangabrieljeantalon.ca) FOR MORE DETAILS

Maximum combined electric vehicle ("EV") incentives of up to \$12,000 are only available to eligible residents of Quebec on the purchase or lease (term of 48 months or more) of a new and previously unregistered 2023 Nissan ARIYA model from a participating Nissan dealer in Quebec and consist of: (i) a \$7,000 Quebec government "Roulez vert" incentive; and (ii) a \$5,000 federal incentive from the Zero-Emission Vehicles Program (IZEV) (tax inclusive). For all incentives: the maximum incentive amounts vary according to lease terms; shorter terms are eligible for lesser incentive amounts. EV incentives will be deducted from the negotiated vehicle selling price after taxes, cannot be combined with certain other offers and are provided by the Government of Canada and Government of Quebec on a first-come, first-serve basis until available funds are exhausted. Limit of one federal incentive credit per person per calendar year. See [canada.ca/zero-emission-vehicles](https://www.canada.ca/zero-emission-vehicles) and <https://www.quebec.ca/roulezvert> for program details and conditions. EV incentives may be subject to change without notice and are subject to eligibility terms and conditions. Nissan Canada is not responsible for amendments to any government incentive programs and makes no representations about the actual amount or eligibility for a government incentive. EV incentive information is provided for information purposes only. Estimated combined city/highway range is up to 348 km for the 2023 Nissan ARIYA Engage FWD and up to 490 km for the 2023 Nissan ARIYA Venture+ FWD, based on internal Nissan test results, subject to confirmation. The price starting at \$69,198 applies to the 2023 ARIYA Platinum + e-4ORCE model, and includes: freight and PDI (\$2,095), air conditioner surcharge (\$100), dealer fees (up to \$621), plus applicable fees, charges and duties (all of which may vary by region or dealer). Licence, registration, insurance, specific duties on new tires and applicable taxes are extra. Offers are subject to change, continuation or cancellation without notice. Retailers are free to set individual prices. Retailer order/trade may be necessary (but may not be available in all cases). See Nissan Gabriel Jean-Talon for complete details or visit [nissangabrieljeantalon.ca](https://www.nissangabrieljeantalon.ca) / Conditions apply. ©2023 Nissan Canada Inc.